

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
The European Union for Georgia

უვადო თავისუფლებას აღკვეთილ და მაღალი რისკის პატიმართა უფლებრივი მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში

ძირითადი მიზნები და
რეკომენდაციები

უვადო თავისუფლებაადკვეთილ და მაღალი რისკის პატიმართა უფლებრივი მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში

ძირითადი მიგნებები და რეკომენდაციები

თბილისი, 2018 წ.

წინამდებარე თემატური სამაგიდო კვლევა მომზადდა დემოკრატიისა და უსაფრთხო განვითარების ინსტიტუტის (IDSD) მიერ. კვლევა ჩატარდა ევროკავშირის ფინანსური მხარდაჭერით, ციხის საერთაშორისო რეფორმა – სამხრეთ კავკასიის ოფისის მიერ განხორციელებული პროექტის – „სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის რეფორმების ხელშეწყობა და მონიტორინგი სამოქალაქო საზოგადოების ჩართულობით“ – ფარგლებში, რომლის პარტნიორები არიან „ინიციატივა მონყვლადი ჯგუფების რეაბილიტაციისათვის“ და „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“.

დოკუმენტის შინაარსზე სრულად პასუხისმგებელია ავტორი და ტექსტში გადმოცემული მოსაზრებები არცერთ ვითარებაში არ შეიძლება ჩაითვალოს დონორის, „ციხის საერთაშორისო რეფორმის“ ან მისი პარტნიორი ორგანიზაციების პოზიციის გამომხატველად.

The publication has been produced by Institute of Democracy and Safe Development (IDSD) within the framework of the EU funded project “Monitoring Government’s Commitments and Promoting Penal Reforms through the Engagement of CSOs” which is implemented by Penal Reform International South Caucasus Regional Office together with its partner organizations – “Rehabilitation Initiative of Vulnerable Groups” and “Human Rights Center”. The content of this document is the sole responsibility of the Author and can in no circumstances be regarded as reflecting the position of either the donor or Penal Reform International or its partner organizations

სარჩევი

უვადო თავისუფლება აღკვეთილ და მაღალი რისკის პატიმართა უფლებრივი მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში.....	7
კვლევის საგანი და მიდგომა.....	7
კვლევის მიზანი და მეთოდოლოგია.....	7
ძირითადი მიგნებები.....	10
1. უვადო თავისუფლება აღკვეთილ და მაღალი რისკის პატიმრებთან დაკავშირებული სპეციფიკური საკითხები.....	10
1.1 უვადო თავისუფლების აღკვეთის შესაბამისობა საერთაშორისო სამართალთან.....	10
1.2 უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულები საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში.....	10
2. მსჯავრდებულთა რეაბილიტაცია და სოციალური რეინტეგრაცია	11
3. დისკრიმინაციის აკრძალვა	12
3.1 მონიტორინგის მექანიზმების მიერ მაღალი რისკის მსჯავრდებულთა მიმართ დისკრიმინაციული მოპყრობის შეფასება.....	12
3.2 პირდაპირი დისკრიმინაცია პოზიტიური დისკრიმინაციის სახელით.....	12
3.3 არაპირდაპირი დისკრიმინაცია	12
3.4 მუდმივი მეთვალყურეობა.....	13
4. მსჯავრდებულთა იზოლაცია.....	14
5. უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულთა რეჟიმი და საყოფაცხოვრებო პირობები.....	14
6. მსჯავრდებულთა შემოწმება.....	15
7. ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა.....	16
7.1 ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის ვადა.....	16
7.2 მეთვალყურეობის გადანაცვლების დასაბუთება.....	16
7.3 24-საათიანი ვიდეომეთვალყურეობა საკანში საპირფარეშოს ჩათვლით.....	16
7.4 ერთზე მეტი მსჯავრდებულის მოთავსება საკანში, სადაც ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა მიმდინარეობს	17
7.5 გაფრთხილება მეთვალყურეობის შესახებ.....	17
7.6 ვიდეო ჩანაწერის შენახვის ვადა.....	18
7.7 ღამით მეთვალყურეობა	18
7.8 მეთვალყურეობის გასაჩივრება და პერსონალის მომზადება/გადამზადება.....	18
7.9 დამოუკიდებელი ინსპექცია.....	19
7.10 ტექნიკური სპეციფიკაციები.....	19
თავი I.....	20
უვადო თავისუფლება აღკვეთილ და მაღალი რისკის პატიმრებთან დაკავშირებული სპეციფიკური საკითხები.....	20
1. უვადო თავისუფლების აღკვეთის შესაბამისობა საერთაშორისო სამართალთან	20
2. უვადო თავისუფლება აღკვეთილ პირთა უფლებრივი მდგომარეობა საერთაშორისო სამართალში.....	23
3. მაღალი რისკის პატიმრები.....	24
4. უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულები საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში.....	27
4.1 ქართული კანონმდებლობა.....	27
4.2 რისკის შეფასების სტანდარტები.....	28
4.3 რისკის შეფასების პროცესი პრაქტიკაში	29
თავი II.....	30
მსჯავრდებულთა რეაბილიტაცია და სოციალური რეინტეგრაცია.....	30
1. რეაბილიტაცია-რეინტეგრაციის საერთაშორისო სტანდარტები.....	30
1.1 რესოციალიზაცია, როგორც თავისუფლების აღკვეთის მიზანი და მისი მიღწევის საშუალებები.....	30

1.2 შრომა, განათლება და რეაბილიტაცია.....	34
1.3 სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვა.....	35
2. საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში არსებული ვითარება.....	36
2.1 საგანმანათლებლო და სარეაბილიტაციო პროგრამების სტატისტიკა.....	36
2.2 ინდივიდუალური დაგეგმვა.....	37
2.3 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშები.....	37
3. შეფასება.....	38
4. რეკომენდაცია.....	39
თავი III.....	40
დისკრიმინაციის აკრძალვა.....	40
1. დისკრიმინაციის ცნება პენიტენციური სისტემის ჭრილში.....	40
2. საერთაშორისო სტანდარტები.....	41
2.1 დისკრიმინაციის აკრძალვა.....	41
2.2 უვადო თავისუფლება აღკვეთილ პირთა და მაღალი რისკის პატიმართა მიმართ დისკრიმინაციული მოპყრობის დაუშვებლობის თაობაზე სტანდარტები.....	43
3. საქართველოს კანონმდებლობა და პრაქტიკა.....	43
3.1 გარე სამყაროსთან კონტაქტი.....	43
3.1.2 საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში დამკვიდრებული პრაქტიკა.....	45
3.1.3 საერთაშორისო სტანდარტები მსჯავრდებულთა გარე სამყაროსთან ურთიერთობის თაობაზე.....	45
3.1.4 განსხვავებული მოპყრობის შეფასება.....	46
3.1.5 რეკომენდაცია.....	47
3.2 პირდაპირი დისკრიმინაცია პოზიტიური დისკრიმინაციის სახელით.....	47
3.2.1 ეროვნული კანონმდებლობა.....	47
3.2.2 საერთაშორისო სტანდარტები.....	47
3.2.3 საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის შეფასება.....	48
3.2.4 რეკომენდაცია.....	49
3.3 არაპირდაპირი დისკრიმინაცია.....	49
3.3.1 ეროვნული კანონმდებლობა.....	49
3.3.2 საერთაშორისო სტანდარტები.....	49
3.3.3 შეფასება.....	50
3.3.4 რეკომენდაცია.....	50
3.4 მუდმივი მეთვალყურეობა.....	50
3.4.1 საქართველოს კანონმდებლობა.....	50
3.4.2 საერთაშორისო სტანდარტები.....	51
3.4.3 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშები.....	52
3.4.4 საერთაშორისო სტანდარტთან შესაბამისობის შეფასება.....	52
3.4.5 რეკომენდაცია.....	52
თავი IV.....	53
მსჯავრდებულთა იზოლაცია.....	53
1. ეროვნული კანონმდებლობა.....	53
2. პრაქტიკა.....	54
3. საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშები.....	54
4. საერთაშორისო სტანდარტები.....	55
5. ქართული კანონმდებლობისა და პრაქტიკის შესაბამისობა საერთაშორისო სტანდარტებთან.....	58
6. რეკომენდაცია.....	59
თავი V.....	60
უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულთა რეჟიმი და საყოფაცხოვრებო პირობები.....	60
1. ეროვნული კანონმდებლობა.....	60
2. პრაქტიკა.....	61

3. მონიტორინგის მექანიზმების ანგარიშები	62
4. საერთაშორისო სტანდარტები.....	62
5. შეფასება.....	64
6. რეკომენდაცია.....	64
თავი VI.....	65
მსჯავრდებულთა შემოწმება.....	65
1. საქართველოს კანონმდებლობა.....	65
2. საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 26 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ნანა ფარჩუკაშვილი საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის წინ ააღმდეგ“.....	67
3. საერთაშორისო სტანდარტები.....	70
4. საქართველოს კანონმდებლობის შეფასება საერთაშორისო სტანდარტებთან მიმართებაში.....	73
5. რეკომენდაცია.....	74
თავი VII.....	75
ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა.....	75
1. ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის ვადა.....	75
1.1 საქართველოს ნორმატიული აქტი.....	75
1.2 საერთაშორისო სტანდარტები.....	75
1.3 საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის შეფასება.....	76
1.4 რეკომენდაცია.....	76
2. დასაბუთება.....	76
3. 24-საათიანი ვიდეომეთვალყურეობა საკანში საპირფარეშოს ჩათვლით.....	76
3.1 საქართველოს ნორმატიული აქტი.....	76
3.2 საერთაშორისო სტანდარტები.....	76
3.3 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშები.....	77
3.4 საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის შეფასება.....	77
3.4.1 საფუძველი.....	77
3.4.2 კრიტერიუმები	75
3.4.3 პატიმრის პირადი ცხოვრების დასაცავად მიმართული ღონისძიება.....	79
3.5 რეკომენდაცია.....	79
4. ერთზე მეტი მსჯავრდებულის მოთავსება საკანში, სადაც ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა მიმდინარეობს.....	79
4.1 საქართველოს ნორმატიული აქტი.....	79
4.2 საერთაშორისო სტანდარტი.....	79
4.3 შეფასება.....	80
4.4 რეკომენდაცია.....	80
5. გაფრთხილება მეთვალყურეობის შესახებ.....	80
5.1 საქართველოს ნორმატიული აქტი.....	80
5.2 საერთაშორისო სტანდარტები.....	81
5.3 შეფასება.....	81
5.4 რეკომენდაცია.....	81
6. ვიდეო ჩანაწერის შენახვის ვადა.....	82
6.1 საქართველოს ნორმატიული აქტი.....	82
6.2 საერთაშორისო სტანდარტები.....	82
6.3 რეკომენდაცია.....	82
7. ღამით მეთვალყურეობა.....	82
8. მეთვალყურეობის გასაჩივრება და პერსონალის მომზადება/გადამზადება.....	83
9. დამოუკიდებელი ინსპექცია.....	83
10. ტექნიკური სპეციფიკაციები.....	84
ბიბლიოგრაფია.....	85

უვადო თავისუფლება აღკვეთილ და მაღალი რისკის პატიმართა უფლებრივი მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში

კვლევის საგანი და მიდგომა

წინამდებარე კვლევის საგანია უვადო თავისუფლება აღკვეთილ და მაღალი რისკის პატიმართა უფლებრივი მდგომარეობა პენიტენციურ სისტემაში. უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირები საქართველოში სასჯელს იხდიან დახურული ტიპის და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში. საშიშროების მაღალი რისკის პატიმრები განთავსებულნი არიან განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში. შესაბამისად, კვლევაში განხილულია დახურული ტიპის და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში თავისუფლების აღკვეთის აღსრულების თავისებურებები.

კვლევის ფარგლებში შესწავლილი იქნა ეროვნული საკანონმდებლო რეგულაციებისა და დამკვიდრებული პრაქტიკის შესაბამისობა უნივერსალურ და ევროპულ სტანდარტებთან. უვადო და მაღალი რისკის მსჯავრდებულების უფლებრივი მდგომარეობა გამოკვლეული იქნა შემდეგ კონტექსტში: საყოფაცხოვრებო და განთავსების პირობები, გარე სამყაროსთან კავშირი, მეთვალყურეობა, შემოწმება, რისკის შეფასებისა და ინდივიდუალური დაგეგმვის მეთოდოლოგიები, რესოციალიზაცია-რეაბილიტაციის ღონისძიებებისა და პროგრამების ხელმისაწვდომობა და მათში ჩართულობა და სხვ. კვლევაში დაწვრილებით მიმოხილულია საქართველოს კანონმდებლობისა და პენიტენციურ სისტემაში დამკვიდრებული პრაქტიკის მხოლოდ ის საკითხები, რომლებიც სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის თვალსაზრისით.

კვლევა ემყარება პენიტენციური სისტემის სამ ამოცანას: უზრუნველყოს საზოგადოებრივი უსაფრთხოება, ანუ დაიცვას საზოგადოება სისხლის სამართლის დანაშაულში მსჯავრდებული პირებისგან; დაიცვას სათანადო წესრიგი პენიტენციურ დაწესებულებებში და უზრუნველყოს მსჯავრდებულთა რეაბილიტაცია/რეინტეგრაცია. ამასთან, დოკუმენტში ყურადღება გამახვილებულია დინამიკური უსაფრთხოების პრინციპის დაცვაზე, რაც გულისხმობს ყურადღებით მყოფ პერსონალს, რომელსაც ურთიერთობა აქვს პატიმრებთან, იცის, თუ რა ხდება ციხეში და უზრუნველყოფს პატიმრების აქტიურ დატვირთვას, ამ ფრაზის დადებითი მნიშვნელობით და შეუძლია რისკების პრევენცია. მეტი აქცენტის გადატანას დინამიკურ უსაფრთხოებაზე შეუძლია თავიდან აიცილოს უვადო თავისუფლება აღკვეთილ პირთა და მაღალი რისკის მსჯავრდებულთა უფლებების გადამეტებული შეზღუდვა. მიდგომა, რასაც წინამდებარე კვლევა ემყარება, არის ის, რომ დინამიკური უსაფრთხოების კონცეფცია მნიშვნელოვან როლს უნდა ასრულებდეს საზოგადოებრივი უსაფრთხოებისა და სათანადო წესრიგის დაცვის ამოცანების განხორციელებაში და სამართლიანი წონასწორობა უნდა დამყარდეს ქმედითი უსაფრთხოებისა და რეაბილიტაცია-რეინტეგრაციის უზრუნველსაყოფად.

კვლევის მიზანი და მეთოდოლოგია

კვლევის მთავარი მიზანია საქართველოს კანონმდებლობისა და პრაქტიკის შესაბამისობის ანალიზი საერთაშორისო სამართლით განსაზღვრულ მიზანთან, რომელსაც მსჯავრდებულთა გამოსწორება და სოციალური რეაბილიტაცია შეადგენს და კონკრეტულად, პატიმრების უფლებების თაობაზე საერთაშორისო სამართლის ნორმებთან და სტანდარტებთან.

მსჯავრდებულების ყოველმხრივი რეინტეგრაცია და რეაბილიტაცია მოიცავს მრავალ კომპონენტს. მათ შორის, მოიაზრება: სათანადო საყოფაცხოვრებო პირობების, განათლების და პროფესიული მომზადების, სამუშაო გამოცდილების უზრუნველყოფა, პერსონალსა და პატიმრებს შორის კონსტრუქციული ურთიერთობების ჩამოყალიბება, ქცევისა და დამოკიდებულების პრობლემებზე რეაგირება და რაც მთავარია, პატიმართა ძირითადი საჭიროებების დაკმაყოფილება, რაშიც იგულისხმება მათი ძირითადი უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვა.

დახურული ტიპის და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში განთავსებულ მსჯავრდებულთა, მათ შორის, უვადო თავისუფლება აღკვეთილ პირთა უფლებრივი მდგომარეობა კვლევაში განხილულია, უწინარეს ყოვლისა, დისკრიმინაციის აკრძალვის

ფუძემდებლური პრინციპის ჭრილში. ეს არის შემთხვევები, როდესაც უვადო თავისუფლება ალკვეთილი პირებისა და მაღალი რისკის პატიმართა უფლებები, მაგალითად, გარე სამყაროსთან კონტაქტის თვალსაზრისით, დისკრიმინაციულად არის შეზღუდული სხვა პატიმრებთან შედარებით. წინამდებარე კვლევაში დისკრიმინაცია განხილულია როგორც არაპირდაპირი, ისე პირდაპირი დისკრიმინაციის ჭრილში. კვლევაში ასევე განხილულია იმ შეზღუდვების საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობა, რომლებიც ზოგადად, ყველა მსჯავრდებულზე ვრცელდება, მათ შორის, უვადო თავისუფლება ალკვეთილ პირებსა და მაღალი რისკის პატიმრებზე. მართალია, ეს შეზღუდვები ექსკლუზიურად უვადო თავისუფლება ალკვეთილი პირებისა და მაღალი რისკის პატიმრებზე არ ვრცელდება, მაგრამ მათ უფლებრივ მდგომარეობაზე უშუალოდ ახდენს ზეგავლენას და შესაბამისად, კვლევის ყურადღების მიღმა არაა დატოვებული.

უფლებრივი მდგომარეობის საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის შეფასებისას კვლევაში განხილულია როგორც საკანონმდებლო ნორმები,¹ ასევე არსებული პრაქტიკა. პრაქტიკის შესახებ ინფორმაცია დემოკრატიისა და უსაფრთხო განვითარების ინსტიტუტმა წერილობით გამოითხოვა საქართველოს სპეციალური პენიტენციური სამსახურიდან. აგრეთვე, გამოყენებული იქნა IDSD-ის მიერ „ადამიანის უფლებათა სამთავრობო სამოქმედო გეგმის (2016-17 წლებისთვის) IV და V თავებით დაგეგმილი საქმიანობების შესრულების ანგარიშის“² ფარგლებში მოპოვებული ინფორმაცია უვადო და მაღალი რისკის პატიმრების უფლებრივი მდგომარეობის თაობაზე. კვლევაში გამოყენებულია საქართველოს სახალხო დამცველის 2016³-2017⁴ წლების საპარლამენტო ანგარიშებში, წამების პრევენციის კომიტეტის (CPT) 2015 წლის ანგარიშსა⁵ და გაერთიანებული ერების სპეციალური მომხსენებლის ანგარიშში⁶ მოცემული ინფორმაცია უვადო თავისუფლება ალკვეთილი პირებისა და მაღალი რისკის მსჯავრდებულთა მიერ სასჯელის მოხდის პრაქტიკული ასპექტების შესახებ.

საერთაშორისო სტანდარტები, რომლებთან მიმართებითაც უვადო თავისუფლება ალკვეთილი პირებისა და მაღალი რისკის მსჯავრდებულების მიერ სასჯელის მოხდის საკანონმდებლო და პრაქტიკული ასპექტებია შეფასებული, მოიცავს სამართლებრივი თუ პოლიტიკური ძალის მქონე რეგულაციურ დოკუმენტებს, რომლებიც მიღებულია უნივერსალურ თუ ევროპულ დონეზე. კერძოდ, კვლევაში გამოყენებულია გაერთიანებული ერების რეზოლუციები (მაგალითად, ნელსონ მანდელას წესები⁷); წამების და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ქვეკომიტეტის (SPT) ანგარიშები; გაერთიანებული ერების სპეციალური მომხსენებლის რეკომენდაციები; ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია⁸ და ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა; ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუციები და რეკომენდაციები (მაგალითად, ევროპული ციხის წესები,⁹ რეზოლუცია გრძელვადიანი პატიმრების მიმართ მოპყრობის შესახებ,¹⁰ რეკომენდაცია საშიში პატიმრებისთვის თავისუფლების ალკვეთისა და მათ მიმართ მოპყრობის შესახებ,¹¹ რეკომენდაცია ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ,¹² რეკომენდაცია საშიში დამნაშავეების შესახებ,¹³ რეკომენდაცია ელექტრონული

1 პატიმრობის კოდექსი და მის საფუძველზე მიღებული კანონქვემდებარე აქტები.

2 თავი 4. ადამიანის უფლებების დაცვა სასჯელალსრულების სისტემაში, ხელმისაწვდომია: http://hrm.org.ge/sites/default/files/documents/%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%98%204%20-%2007.09.2018_ka.pdf; თავი 5. წამებასა და არასათანადო მოპყრობასთან ბრძოლა, ხელმისაწვდომია: http://hrm.org.ge/sites/default/files/docume nts/%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%98%205%20-%2007.09.2018_ka.pdf.

3 ხელმისაწვდომია: <http://ombudsman.ge/uploads/other/4/4494.pdf>.

4 ხელმისაწვდომია: <http://ombudsman.ge/uploads/other/5/5139.pdf>.

5 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში საქართველოს მთავრობას 2014 წელს საქართველოში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2015)42, 2015, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayD CTMContent?documentId=09000016806961f8>.

6 ხელმისაწვდომია: <http://www.refworld.org/docid/56c436dc4.html>.

7 გაერთიანებული ერების გენერალური ასამბლეის 2015 წლის 17 დეკემბრის „პატიმრებთან მოპყრობის სტანდარტული მინიმალური წესები“ (ნელსონ მანდელას წესები), ხელმისაწვდომია: https://www.unodc.org/docu ments/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf.

8 ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/document/view/1208370?publication=0>.

9 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2006 წლის 11 იანვრის რეკომენდაცია Rec(2006)2, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>.

10 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1976 წლის 17 თებერვლის რეზოლუცია (76)2, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/16804f2385>.

11 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1982 წლის 24 სექტემბრის რეკომენდაცია R(82)17, ხელმისაწვდომია: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Umluvy/vezenstvi/R_82_17_treatment_dangerous_prison- ers.pdf.

12 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაცია Rec2003(23), ხელმისაწვდომია: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Umluvy/vezenstvi/R_2003_23_man- agement_of_life_sentence_and_long-term_prisoners.pdf.

13 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2014 წლის 19 თებერვლის რეკომენდაცია CM/REC(2014)3,

ხელმისაწვდომია:

<https://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec%2B%282014%29%2B3%2Bconcerning%2Bdangerous%2B offenders.pdf/cec8c7c4-9d72-41a7-acf2-ee64d0c960cb>.

მონიტორინგის შესახებ,¹⁴); წამების პრევენციის კომიტეტის სტანდარტები;¹⁵ კერძო საერთაშორისო ორგანიზაციების (PRI, APT) რეკომენდაციები.

კვლევაში გამოყენებულია სხვადასხვა სახელმძღვანელო და კვლევა, მათ შორის, გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიუროს „სახელმძღვანელო დინამიკურ უსაფრთხოებასა და ციხის დაზვერვაზე“,¹⁶ „სახელმძღვანელო მაღალი რისკის პატიმრების მართვაზე“,¹⁷ „ციხეში სარეაბილიტაციო პროგრამების განვითარების გზამკვლევი“¹⁸ და ა.შ; ევროპის საბჭოს სახელმძღვანელოები „წამების აკრძალვაზე“,¹⁹ დისკრიმინაციის აკრძალვის ევროპული სამართლის შესახებ,²⁰ ორგანიზაციის „ინიციატივა მოწყვლადი ჯგუფების რეაბილიტაციისთვის“ მიერ მომზადებული დოკუმენტი „მაღალი რისკის პატიმრების მართვის შესახებ“,²¹ ციხის საერთაშორისო რეფორმის კვლევა „უვადო თავისუფლების აღკვეთის გამოყენება და მოხდის პირობები საქართველოში“;²² IDSD-ის მიერ მომზადებული „ადამიანის უფლებათა სამთავრობო სამოქმედო გეგმის (2016-17 წლებისთვის) IV და V თავებით დაგეგმილი საქმიანობების შესრულების ანგარიში“ და იმავე ორგანიზაციის მიერ მომზადებული „სასჯელსრულების დაწესებულებების მონიტორინგის მეთოდოლოგია“;²³ ცალკეული ექსპერტების მიერ მომზადებული კვლევები და სახელმძღვანელოები, მაგალითად, ევროკავშირის მართლმსაჯულების რეფორმის მხარდაჭერის პროგრამის ფარგლებში მომზადებული „სახელმძღვანელო პატიმრობის საერთაშორისო სტანდარტებზე“; ევროკავშირისა და ევროპის საბჭოს ერთობლივი პროექტის ფარგლებში მომზადებული „საქართველოში დისკრიმინაციის საქმეებზე შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოყენების გზამკვლევი“;²⁴ და ა.შ.

ეროვნული კანონმდებლობისა და პრაქტიკის ზემოაღნიშნულ საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის შეფასების შემდეგ, კვლევაში მოცემულია კონკრეტული რეკომენდაციები საქართველოს მიერ საერთაშორისო საზოგადოების წინაშე აღებული ვალდებულებების შესასრულებლად და იდენტიფიცირებული წინააღმდეგობების აღმოსაფხვრელად.

დაბოლოს, ვინაიდან პროექტი მიზნად ისახავს, *inter alia*, პოლიტიკის შემუშავებაზე ზეგავლენის მოხდენას, წინამდებარე კვლევა ყურადღების მიღმა არ ტოვებს იმ საკითხებს, რომლებიც შესაძლოა, მოცემულ მომენტში საერთაშორისო სამართლით გადაწყვეტას არ საჭიროებდეს, თუმცა ადამიანის უფლებათა დაცვის სამომავლო პერსპექტივაშია, როგორც საკითხები, რომლებზეც უნივერსალური ანდა ევროპული კონსენსუსი შეიძლება უახლოეს მომავალში იქნეს მიღწეული. კერძოდ, კვლევაში ასახულია არა მხოლოდ სამართლებრივად თუ პოლიტიკურად სავალდებულო სტანდარტები, არამედ ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტების ლიბერალიზაციის საერთაშორისო ტენდენციებიც. ამ გზით, კვლევა იძლევა რეკომენდაციებს იმგვარი პოლიტიკის განვითარებაზე, რომელიც მიმართული იქნება საქართველოს ჩართულობისკენ საერთაშორისო საზოგადოების ძალისხმევაში, მოახდინოს ადამიანის უფლებათა არსებული სტანდარტების შემდგომი ლიბერალიზაცია ადამიანის ღირსების დაცულობის ფუძემდებლური პრინციპის შესაბამისად.

14 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2014 წლის 19 თებერვლის რეკომენდაცია CM/Rec(2014)4, ხელმისაწვდომია:

<https://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+%282014%29+4+on+electronic+monitoring.pdf/c9756d5b-be0e-4c72-b085-745c9199bef4>.

15 ხელმისაწვდომია: <https://www.coe.int/en/web/cpt/annual-reports>.

16 ხელმისაწვდომია:

https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_Handbook_on_Dynamic_Security_and_Prison_Intelligence.pdf.

17 ხელმისაწვდომია:

https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/HB_on_High_Risk_Prisoners_Ebook_appr.pdf.

18 ხელმისაწვდომია: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/17-05452_ebook.pdf

19 ხელმისაწვდომია:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007ff4c>.

20 ხელმისაწვდომია: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_non_discrim_law_ENG.pdf.

21 ნაწილი I,

ხელმისაწვდომია: <https://www.rivg.ge/media/1001537/2018/03/06/2f3906a210ed963918ac070a6ffe37ae.pdf>;

ნაწილი II,

ხელმისაწვდომია: <https://www.rivg.ge/media/1001537/2018/03/06/84f2713019122540473c89853c4f964b.pdf>.

22 ხელმისაწვდომია:

https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/SCaucasus_life_conditions_2009_geo.pdf.

23 ხელმისაწვდომია:

<https://idsd.ge.files.wordpress.com/2018/06/e183a1e18390e183a1e183afe1839ae1839ae18390e183a6e183a1e183a0e-183a3e1839ae1839ae18391e18398e183a1-e18393e18390e183ace18394e183a1e18394.pdf>.

24 ხელმისაწვდომია:

<http://edu.gba.ge/wp-content/uploads/2015/06/Non-Discriminartion-guidelines-Geo.pdf>.

ძირითადი მიზნები

1. უვადო თავისუფლება ალკვეთილ და მაღალი რისკის პატიმრებთან დაკავშირებული სპეციფიკური საკითხები

1.1 უვადო თავისუფლების ალკვეთის შესაბამისობა საერთაშორისო სამართალთან

დისკუსია უვადო თავისუფლების ალკვეთის სასჯელის გამოყენების შესაბამისობაზე დემოკრატიზაციის პროცესის შემადგენელი ნაწილია, თუმცა ჯერჯერობით, უვადო თავისუფლების ალკვეთა, როგორც განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულებისთვის გათვალისწინებული სასჯელის სახე, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციასთან შესაბამისად რჩება.

ამის მიუხედავად, არსებობს მთელი რიგი ფაქტორები, რომლებიც მიუთითებს უვადო თავისუფლების, როგორც სასჯელის სახის, თანდათანობით გაუქმების ტენდენციაზე, როგორც ეს მოხდა ევროპის რეგიონში სიკვდილით დასჯის ეტაპობრივი გაუქმებით. მთელ რიგ სახელმწიფოებში, როგორც ევროპაში, ისე უნივერსალურად, უვადო თავისუფლების ალკვეთა საერთოდ გაუქმებულია, ან თანდათანობით უქმდება სხვადასხვა კატეგორიის პირთა წრის მიმართ. ამ დროს სახელმწიფოები ხელმძღვანელობენ სამართლიანობისა და ჰუმანურობის პრინციპებით.

საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს ასაკის მიხედვით პირთა კატეგორიების გათავისუფლებას უვადო თავისუფლების ალკვეთისგან. თუმცა ქალებს შეიძლება დაენიშნოთ უვადო თავისუფლების ალკვეთა.

საქმეზე „ხამტოხუ და აკსენჩიკი რუსეთის წინააღმდეგ“, სასამართლომ დაასკვნა, რომ რუსეთის კანონმდებლობა, რომელიც ქალებს ათავისუფლებს უვადო თავისუფლების ალკვეთის სასჯელისგან, პენიტენციურ სფეროში საზოგადოების ევოლუციას ასახავდა. ევროპულ და უნივერსალურ დონეზე მიღებული აქტების და რუსეთის ხელისუფლების მიერ წარდგენილი სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე, რომელიც აჩვენებდა მნიშვნელოვან განსხვავებას ქალი და მამაკაცი მსჯავრდებულების საერთო რაოდენობას შორის, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაასკვნა, რომ არსებობდა საჭარო ინტერესი, რომელიც ქალებთან მიმართებაში უვადო თავისუფლების ალკვეთის სასჯელის გაუქმებას ამართლებდა.

ევროპული სასამართლოს შეფასებით, მართალია, ცალსახად შესაძლებელია, სამართლიანობისა და ჰუმანურობის პრინციპების ხელშეწყობის მიზნით, სახელმწიფომ უვადო თავისუფლების ალკვეთის სასჯელისგან გაათავისუფლოს ყველა კატეგორიის პატიმარი, ეს სახელმწიფოს კონვენციით არ მოეთხოვება. თუმცა, ევროპული სასამართლოს აზრით, ასაკისა და სქესის მიხედვით პირთა უვადო თავისუფლების ალკვეთისგან გათავისუფლება პენიტენციურ სფეროში სოციალურ პროგრესს ასახავს.

იმის გათვალისწინებით, თუ რამდენად მცირეა საქართველოში ქალ უვადო თავისუფლება ალკვეთილ პირთა რაოდენობა მსჯავრდებულთა საერთო რიცხვთან შედარებით, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის გადაწყვეტილებიდან გამომდინარე, ისევე როგორც რუსეთის შემთხვევაში, არსებობს საჭარო ინტერესი, რომ ქალები ზოგადად გათავისუფლებულები უნდა იყვნენ უვადო თავისუფლების ალკვეთის სასჯელისგან.

რეკომენდაცია

გემოლინიშნულიდან გამომდინარე, რეკომენდებულია, რომ საქართველოს ხელისუფლებამ ჩაატაროს შესაბამისი კვლევები და კონსულტაციები იმის დასადგენად, თუ რამდენად მიზანშეწონილი იქნება, რომ თავდაპირველად გაუქმდეს უვადო თავისუფლების ალკვეთის სასჯელი ქალების მიმართ და შემდგომში საერთოდ ითქვას უარი ამ სასჯელზე.

1.2 უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულები საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში

საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში პატიმრების უფლებების სათანადო უზრუნველყოფის პროცესი ერთგვარად შეფერხებულია იმით, რომ თავისუფლების ალკვეთა ჯერ კიდევ განიხილება, როგორც მხოლოდ სასჯელი ანდა საზოგადოების უსაფრთხოებაზე ზრუნვა პირის გარე სამყაროსგან

იზოლაციის გზით, ხოლო რესოციალიზაცია-რეაბილიტაციის კონცეფციის განვითარებას ნაკლები ყურადღება ექცევა. აღნიშნულის ნათელი მაგალითია რისკის შეფასებისა და სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმარების სისტემისადმი ფორმალისტური დამოკიდებულება, რაც, როგორც კვლევაზე მუშაობისასაც აღმოჩნდა, უპირველეს ყოვლისა, სტატისტიკის არასრულ და არასწორ წარმობაზეც აისახება.

უმნიშვნელოვანესია, პენიტენციური სისტემის მესვეურებმა კარგად გაიაზრონ, რომ რისკის შეფასება არა ერთგვარადი, არამედ დინამიკური პროცესია, რომელსაც უსაფრთხოებისა და წესრიგის უზრუნველყოფასთან ერთად, სხვა, არანაკლებ მნიშვნელოვანი დანიშნულება აქვს. იგი წარმოადგენს ყოველი პატიმრის პიროვნებისა და ქცევის სიღრმისეული ანალიზის ინსტრუმენტს, რომლის სწორად გამოყენებასაც უდიდესი გავლენა ექნება სასჯელის მოხდის მთელ პროცესზე.

მნიშვნელოვანია, რეგულარულად ხდებოდეს რისკის შეფასება-გადაფასების ძირითადი ტენდენციების ანალიზი, მსჯავრდებულთა რისკის ერთი კატეგორიიდან მეორეში გადასვლის დინამიკისა და მიზეზების, შიდა და გარე ფაქტორების გავლენის შეფასება. მსგავსი ანალიზი კარგად აჩვენებს, ერთი მხრივ, შეფასების პროცესის ეფექტურობას მის მიზნებთან და დანიშნულებასთან მიმართებაში, ხოლო მეორე მხრივ, ნათლად წარმოაჩენს პენიტენციური სამსახურის მიერ განეული მუშაობის შედეგებს.

2. მსჯავრდებულთა რეაბილიტაცია და სოციალური რეინტეგრაცია

უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულთა სასჯელის მოხდის რეჟიმი ძალიან შორსაა საერთაშორისო სტანდარტებისგან. საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში თავისუფლება აღკვეთილი პირების გარკვეული უფლებების, მათ შორის, მსჯავრდებულთა სარეაბილიტაციო, საგანმანათლებლო და დასაქმების პროგრამებით არასათანადოდ უზრუნველყოფა კვლავ უსაფრთხოებისა და წესრიგის დაცვის საბაბით ხდება, მაშინ, როდესაც საერთაშორისო სტანდარტებისა და საუკეთესო პრაქტიკის მიხედვით, უსაფრთხოების ღონისძიებები ყველაზე ეფექტური სწორედ იმ დანესებულებებშია, სადაც მსჯავრდებულის დროის დიდი ნაწილი აზრიან და საინტერესო აქტივობებს უჭირავს, ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში, მსჯავრდებულები ნაკლებად გრძნობენ თავს სოციალური გარიყულად და შესაბამისად, კანონის დარღვევისა და არეულობის გამოწვევის ნაკლები სურვილიც უჩნდებათ.

სარეაბილიტაციო ღონისძიებების სპორადულობა და დანესებულებებს შორის არაერთგვაროვანი გადანაწილება მოწმობს, რომ სასჯელსრულების სისტემას არ გააჩნია წინასწარ განერილი, მსჯავრდებულთა კონკრეტულ და რეალურ საჭიროებებზე მორგებული სარეაბილიტაციო ღონისძიებების გეგმა, ღონისძიებების როგორც რეგულარობა, ისე სახეობა კი პრაქტიკულად სრულად დამოკიდებულია კერძო ინიციატივებზე.

საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვის მეთოდოლოგიის დანერგვა უდავოდ მისასალმებელია. თუმცა, პროცესი დიდი ხარვეზებით მიმდინარეობს: ა) ინდივიდუალურმა დაგეგმვამ, 2018 წლის სექტემბრის მდგომარეობით, მხოლოდ მსჯავრდებულთა მცირე ნაწილი მოიცვა - 894 მსჯავრდებული (ციხის საერთო პოპულაციის 10.7%); ბ) გეგმის შედგენაში მსჯავრდებულები არანაირ მონაწილეობას არ იღებენ, რაც არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს.

რეკომენდაცია

საქართველოს სასჯელსრულების სისტემამ გაცილებით მეტი ძალისხმევა უნდა განიოს მსჯავრდებულთა რესოციალიზაციისთვის აუცილებელი ღონისძიებების სისტემურად და თანმიმდევრულად გასატარებლად. რესოციალიზაციის ერთ-ერთი აუცილებელი საშუალებაა, რომ მსჯავრდებულთა ყოველდღიურობა დატვირთული იყოს მრავალფეროვანი აქტივობებით, რომლებსაც ციხის ადმინისტრაცია მათ შესთავაზებს მათივე სურვილისა და საჭიროებების გათვალისწინებით.

გემოთ აღნიშნული მიზნებისთვის პროაქტიულად უნდა მოხდეს კერძო სექტორთან ურთიერთობის დამყარება და გაღრმავება, რათა მსჯავრდებულთა რაც შეიძლება დიდი ნაწილისთვის იყოს ხელმისაწვდომი როგორც საგანმანათლებლო და პროფესიული პროგრამები, ისე დასაქმების სხვადასხვა კერები.

მსჯავრდებულთა ჩართულობა მათი საჭიროებების განსაზღვრაში, ისევე, როგორც აქტივობების

გეგმის შემუშავების ეტაპზევე გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა, ვინაიდან ეს განაპირობებს მათ გაცილებით აქტიურ ჩართულობას მოგვიანებით, აქტივობების განხორციელებისას. შესაბამისად, სასურველია, ერთი მხრივ, უახლოეს მომავალში ინდივიდუალური დაგეგმვის მეთოდოლოგია იმგვარად გადაიხედოს, რომ იგი შესაბამისობაში მოვიდეს ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციებთან და მეორე მხრივ, აღნიშნულმა პროცესმა რაც შეიძლება მალე მოიცვას ციხის სრული პოპულაცია, როგორც ეს №33 ბრძანებით არის გათვალისწინებული.

3. დისკრიმინაციის აკრძალვა

3.1 მონიტორინგის მექანიზმების მიერ მაღალი რისკის მსჯავრდებულთა მიმართ დისკრიმინაციული მოპყრობის შეფასება

წამების პრევენციის კომიტეტი საქართველოს პენიტენციურ სისტემას ევროპის საბჭოს იმ წევრებს შორის მოიაზრებს, რომლებიც განსაკუთრებულად მკაცრი პოლიტიკით გამოირჩევიან უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირების მიმართ.

მსჯავრდებულთა პირადი და ოჯახური ცხოვრების, მიმონერის დაცულობის უფლებებში ჩარევა, ცხადია, ისახავს ლეგიტიმურ მიზნებს, რაც არის საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვა და უნესრიგობისა და დანაშაულის პრევენცია.

თუმცა, დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებსა და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში განთავსებულ მსჯავრდებულთა მიმართ გარემო სამყაროსთან კონტაქტის განსხვავებული და გაცილებით მკაცრი რეჟიმის დაწესებას, მხოლოდ ამ პირთა სტატუსის საფუძველზე, არ შეიძლება ჰქონდეს გონივრული გამართლება საერთაშორისო სამართლის თანახმად.

რეკომენდაცია

განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში მოთავსებული პატიმრებისათვის კანონმდებლობით დადგენილი იყოს იმ რაოდენობის პაემნები და სატელეფონო საუბრები, რა რაოდენობითაც სარგებლობენ სხვა ტიპის დაწესებულებებში მოთავსებული პატიმრები. ხანმოკლე პაემნისა და სატელეფონო საუბრის რაოდენობის შეზღუდვა უნდა განხორციელდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ასეთ კონტაქტს უკავშირდება დანაშაული. ასევე, მნიშვნელოვანია, რომ უვადოდ თავისუფლება აღკვეთილ პირებს მიეცეთ შესაძლებლობა, შესაბამისი ზედამხედველობის პირობებში, რეგულარული ინტერვალებით ჰქონდეთ კომუნიკაცია საკუთარი ოჯახის წევრებსა და მეგობრებთან, როგორც მიმონერით, ასევე ვიზიტების მეშვეობით.

3.2 პირდაპირი დისკრიმინაცია პოზიტიური დისკრიმინაციის სახელით

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს *mutatis mutandis* მსჯელობიდან გამომდინარე „კონსტანტინ მარკინის საქმეში“, დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებსა და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში განთავსებული მსჯავრდებულებისთვის, მათ შორის, უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირებისთვის კანონმდებლობით საოჯახო პაემნის არგათვალისწინება ქალი მსჯავრდებულებისგან განსხვავებით, ემყარება გენდერულ სტერეოტიპებს და შეადგენს სქესის ნიშნით დისკრიმინაციას.

ქალების მიმართ განსხვავებული და უფრო ხელსაყრელი მოპყრობის კანონმდებლობით გათვალისწინება ვერ გამართლდება პოზიტიური დისკრიმინაციით. ქალი მსჯავრდებულების მიმართ ოჯახთან ურთიერთობასთან დაკავშირებით დაწესებული განსხვავებული მოპყრობა აშკარად არ არის მიმართული საზოგადოებაში ქალების დაჩაგრული მდგომარეობის ან ქალებსა და მამაკაცებს შორის „ფაქტობრივი უთანასწორობის“ გამოსასწორებლად. ასეთი განსხვავება ემყარება გენდერულ სტერეოტიპებს, მაშინ, როდესაც თანამედროვე საზოგადოება თანდათანობით ევოლუციას განიცდის ქალებსა და მამაკაცებს შორის, მაგალითად, ბავშვებთან ურთიერთობისას პასუხისმგებლობის თანაბრად განაწილებასთან დაკავშირებით.

რეკომენდაცია

რეკომენდებულია დახურული ტიპისა და მაღალი რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში განთავსებული მამაკაცი მსჯავრდებულებისთვის, მათ შორის უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირებისთვის, გათვალისწინებული იყოს საოჯახო პაემნის უფლება.

3.3 არაპირდაპირი დისკრიმინაცია

პრაქტიკაში დახურული ტიპისა და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებისთვის მხოლოდ იშვიათ შემთხვევებშია ინფრასტრუქტურული გაუმჯობესებები გათვალისწინებული.

იმით, რომ საქართველოს პენიტენციური სისტემა არ ითვალისწინებს შესაბამის ინფრასტრუქტურას პენიტენციურ დაწესებულებებში, რომ დააკმაყოფილოს შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირების სპეციფიკური საჭიროებები, მსგავსი მსჯავრდებულები თავიანთი შეზღუდული შესაძლებლობის გამო განიცდიან არაპირდაპირ დისკრიმინაციას. ამასთან, როდესაც არ არის აღმოფხვრილი „დამოკიდებულებისა და გარემო ბარიერები“, როდესაც არ არის საკმარისი ღონისძიებები გათვალისწინებული მსჯავრდებულის ავტონომიის უზრუნველყოფისა და მისი პიროვნული ხელშეუხებლობის დასაცავად, ინდივიდუალური მობილურობის შეზღუდვამ, გონივრული მისადაგების არქონამ, ხანგრძლივადიანი თავისუფლების აღკვეთის განმავლობაში შეიძლება დეჰუმანიზებული ეფექტი იქონიოს და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევა გამოიწვიოს.

რეკომენდაცია

აუცილებელია ყველა პენიტენციური დაწესებულების ინფრასტრუქტურული ადაპტირება შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების საჭიროებებზე, რათა აღმოიფხვრას „დამოკიდებულებისა და გარემო ბარიერები“, თავიდან იქნას აცილებული ინდივიდუალური მობილურობის შეზღუდვა, უზრუნველყოფილ იქნეს მსჯავრდებულის ავტონომია და მისი პიროვნული ხელშეუხებლობა და გონივრული მისადაგება.

3.4 მუდმივი მეთვალყურეობა

პატიმრობის კოდექსის მე-12¹ მუხლის მე-2 ნაწილი განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში განთავსებულ მსჯავრდებულზე ელექტრონული საშუალებით რუტინული მეთვალყურეობისა და კონტროლის განხორციელებას ითვალისწინებს. ეს ნორმა წინააღმდეგობაში მოდის ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტისა და წამების პრევენციის კომიტეტის მიერ დადგენილ სტანდარტთან, რომლის თანახმადაც, დაუშვებელია, ტექნიკური საშუალება, რომელიც ამ შემთხვევაში სტატიკური უსაფრთხოების საშუალებაა, ცვლიდეს დინამიკურ უსაფრთხოებას და რუტინულად გამოიყენებოდეს.

ელექტრონული საშუალებით რუტინული მეთვალყურეობა არღვევს აუცილებლობისა და თანაბარზომიერების პრინციპებს, რადგან ამ ღონისძიების გამოყენება ყოველგვარი შეფასების გარეშე, ბლანკეტურად ხდება მხოლოდ იმ საფუძველით, რომ პირი განთავსებულია განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში, თანაც ისე, რომ რისკის განსაზღვრისას ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის მიზანშეწონილობის შეფასება არ ხდება.

ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის საფუძველი არის კანონის ნორმა და მსჯავრდებულისთვის კომუნიკაციას მისი უფლებების ქმედითი დაცვის თვალსაზრისით არანაირი მნიშვნელობა არ აქვს და მხოლოდ ფორმალისტურ ხასიათს ატარებს.

რეკომენდაცია

გაუქმდეს განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში ელექტრონული საშუალებით რუტინული მეთვალყურეობა და კონტროლი.

4. მსჯავრდებულთა იზოლაცია

საქართველოს კანონმდებლობისა და პენიტენციური სისტემის პრაქტიკა უვადო და განსაკუთრებული რისკის პატიმრებისთვის განსაზღვრული სპეციალური რეჟიმების თაობაზე არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს.

უვადო თავისუფლებააღკვეთილ პირებთან მიმართებაში, საქართველოს კანონმდებლობა პრაქტიკულად ანალოგიურია ბულგარულია, რომლის თაობაზეც ადამიანის უფლებების ევროპული სასამართლომ იმსჯელა საქმეში „ჰარაკჩიევი და ტოლუმოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“. პატიმრობის კოდექსით პირდაპირ განსაზღვრულია, რომ უვადო მსჯავრდებული ნებისმიერ შემთხვევაში დახურულ დაწესებულებაში უნდა განთავსდეს, სადაც იგი პრაქტიკულად მთელ დღეებს საკანში, ხშირ შემთხვევაში, განმარტოებით გაატარებს. აღნიშნული ბლანკეტური შეზღუდვა, ყოველგვარი გასაჩივრებისა და გაუმჯობესების პერსპექტივის გარეშე და კონკრეტული მსჯავრდებულისგან მომდინარე რისკებისა და საფრთხეების შეფასების, მისი პიროვნებისა და ქცევის გათვალისწინების გარეშე, შესაძლოა, არაადამიანურ და დამამცირებელ მოპყრობადაც კი შეფასდეს.

ერთადერთი რეჟიმის ცვლილება, რაც უვადო მსჯავრდებულების შემთხვევაშია შესაძლებელი, მხოლოდ მის დამძიმებას იწვევს – მსჯავრდებულთა გარკვეულ ნაწილს, რისკების შეფასების შედეგად, კიდევ უფრო მკაცრ რეჟიმში – განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებაში შეიძლება განესაზღვროს სასჯელის მოხდა.

ყველა განსაკუთრებული რისკისა და დახურული დაწესებულების მსჯავრდებულის მიმართ არსებული საკანონმდებლო თუ პრაქტიკული შეზღუდვები შეუძლებელია დასახული ლეგიტიმური მიზნით გამართლებული და ამ მიზნის პროპორციული იყოს.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს კანონმდებლობა და პრაქტიკა, უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულების უპირობოდ და მხოლოდ სტატუსიდან გამომდინარე, სხვა მსჯავრდებულებისგან იზოლირებისა და გარე სამყაროსთან შეზღუდული კონტაქტების თაობაზე, არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს, არღვევს ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის მოთხოვნებს და გარკვეულ შემთხვევებში, შესაძლოა არღვევდეს იმავე კონვენციის მე-3 მუხლსაც დისკრიმინაციის აკრძალვის პრინციპთან ერთობლიობაში.

რეკომენდაცია

საქართველოს კანონმდებლობაში გარკვევით და არაორაზროვნად განისაზღვროს მსჯავრდებულთა, მათ შორის, უვადო თავისუფლებააღკვეთილ პირთა სხვა მსჯავრდებულთაგან იზოლირების შემთხვევები, ისევე, როგორც სხვადასხვა უფლებების შეზღუდვის შესაძლებლობები.

კანონმდებლობით შესაბამის უწყებას/ორგანოს დაევალოს, ყოველ ინდივიდუალურ შემთხვევაში, კონკრეტული კრიტერიუმებით დაასაბუთოს, რა ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად არის აუცილებელი კონკრეტული მსჯავრდებულის იზოლირება და რატომ ვერ მიიღწევა აღნიშნული მიზანი სხვა ღონისძიებების გამოყენებით.

5. უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულთა რეჟიმი და საყოფაცხოვრებო პირობები

უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულთა სასჯელის მოხდის რეჟიმი ძალზე შორსაა საერთაშორისო სტანდარტებიდან. ერთსაათიანი გასეირნების უფლებაც კი, რასაც კანონმდებლობა ამ მსჯავრდებულებს ანიჭებს, პრაქტიკულად მნიშვნელობას მოკლებულია იმ ვითარებაში, როდესაც სასეირნო ეზო არ იძლევა არც განტვირთვისა თუ ვარჯიშის, არც სხვა პირებთან ურთიერთობის საშუალებას.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულებს ძალიან შეზღუდული აქვთ გარე სამყაროსთან ურთიერთობა, ხოლო კანონმდებლობა მათ სხვა მსჯავრდებულებთან ურთიერთობასაც უკრძალავს (გარდა თანამესაკნისა), ცხადი ხდება, რომ ისინი ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში პრაქტიკულად იზოლაციაში იმყოფებიან, რაც ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სტანდარტებს და ზოგიერთ შემთხვევაში, არასათანადო მოპყრობადაც კი შეიძლება შეფასდეს.

სარეაბილიტაციო ღონისძიებების სპორადულობა და დაწესებულებებს შორის არაერთგვაროვანი გადანაწილება მოწმობს, რომ სასჯელაღსრულების სისტემას არ გააჩნია წინასწარ განერილი,

მსჯავრდებულთა კონკრეტულ და რეალურ საჭიროებებზე მორგებული სარეაბილიტაციო ღონისძიებების გეგმა, ღონისძიებების როგორც რეგულარობა, ისე სახეობა კი პრაქტიკულად სრულად დამოკიდებულია კერძო ინიციატივებზე.

რეკომენდაცია

ყველა დანესებულებების ინფრასტრუქტურა იმგვარად უნდა იქნეს მოწყობილი, რომ ყოველდღიური გასეირნების დროს მსჯავრდებულებს საშუალება მიეცეთ ივარჯიშონ და დაკავდნენ სხვადასხვა სპორტით.

დანესებულებების ადმინისტრაციამ განსაკუთრებული ძალისხმევა უნდა გასწიოს ჯგუფური რეკრეაციული და სპორტულ-გამაჯანსაღებელი ღონისძიებების მოწყობის ან ხელშეწყობის თვალსაზრისით, რისთვისაც უნდა გამოეყოს როგორც საჭირო სახსრები, ისე აღჭურვილობა და ბაზა.

უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულებს უნდა მიეცეთ საშუალება, უსაფრთხოების მოთხოვნების დაცვით, რაც შეიძლება ხშირად მიეცეთ სხვა მსჯავრდებულებთან და/ან ერთმანეთთან ურთიერთობის საშუალება, როგორც სუფთა ჰაერზე ყოველდღიური ყოფნისას, ისე რეკრეაციული და სპორტულ-გამაჯანსაღებელი ღონისძიებების მიმდინარეობისას.

6. მსჯავრდებულთა შემოწმება

საერთაშორისო სტანდარტებთან მიმართებაში პრობლემურია არა მხოლოდ საქართველოს კანონმდებლობა მსჯავრდებულების შემოწმებასთან დაკავშირებით, არამედ ასევე საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 26 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ნანა ფარჩუკაშვილი საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის წინააღმდეგ“.

საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაში მსჯავრდებულების სრული პირადი შემოწმების რუტინულობა, ინდივიდუალური რისკების შეფასებისა და კონკრეტული მიზეზის არსებობის გარეშე, მაშინ, როდესაც ისინი ისედაც ექვემდებარებიან მრავალრიცხოვან უსაფრთხოების ღონისძიებებს, მათ შორის, რეგულარულ არასრულ შემოწმებას და იმყოფებიან დაცულ, კონტროლირებულ გარემოში, არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს.

CPT-ის სტანდარტებით, პირს არ უნდა მოეთხოვოს სრული გაშიშვლება, რაც, ასევე არ არის დაცული საქართველოს პირობებში.

დებულებებით გათვალისწინებული მსჯავრდებულთა ნივთების შემოწმების პროცედურაც პრობლემურია, ვინაიდან უშვებს შესაძლებლობას, რომ მსჯავრდებულის ნივთები მისი დასწრების გარეშე შემოწმდეს, ამასთან, კონკრეტული გარემოებებისა და მიზეზების მითითების გარეშე.

მიუხედავად საკონსტიტუციო სასამართლოს ზემოხსენებული გადაწყვეტილებისა, რომლითაც კონსტიტუციის მე-17 და მე-20 მუხლთან შეუსაბამოდ შეფასდა დირექტორის დისკრეცია პირადი სრული შემოწმების ბრძანების გამოცემის თაობაზე, ამგვარი ნორმები კვლავ მოქმედებს ყველა დახურული (გარდა ქალთა დანესებულებისა, რომელსაც აღნიშნული საკონსტიტუციო სარჩელი შეეხებოდა) და განსაკუთრებული რისკის დანესებულებების დებულებებში.

რეკომენდაცია

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის შესაბამის ბრძანებებში შევიდეს ცვლილებები, რომლებიც:

აღმოფხვრის პირადი სრული შემოწმების რუტინულ და გარკვეულ აბსტრაქტულ სიტუაციებთან მიბმულ ხასიათს. აღნიშნული ღონისძიების ჩატარების საფუძვლად განისაზღვროს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში არსებული საფუძვლიანი ეჭვი ან ინფორმაცია კონკრეტული მსჯავრდებულის მიერ კანონსაწინააღმდეგო ნივთების სხეულის ღრუებში დამალვის თაობაზე. ყოველ ასეთ შემთხვევაზე არსებობდეს შესაბამისი თანამდებობის პირის დასაბუთებული აქტის გამოცემის ვალდებულება, რომელშიც მოცემული იქნება ღონისძიების გატარების კონკრეტული მიზეზები და საფუძვლები;

პირადი სრული შემოწმების პროცედურა განისაზღვროს იმგვარად, რომ მსჯავრდებულს არ მოუწიოს სრული გაშიშვლება;

უმზუნველყოფილი იყოს მსჯავრდებულის დასწრება მისი ნივთების შემოწმების პროცესზე, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც აღნიშნულს გამოეწიება გამოძიების ინტერესები ან თანამშრომლების მიმართ არსებული კონკრეტული და სერიოზული საფრთხე.

7. ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა

7.1 ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის ვადა

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსთვის მისაღებ 2-კვირიან მაქსიმალურ ვადასა და მოქმედი კანონმდებლობით გათვალისწინებულ 3-თვიან მაქსიმალურ ვადას შორის სხვაობა თვალსაჩინოა. ამასთან, არ არის გათვალისწინებული 3-თვიანი მაქსიმალური ვადის გასვლის შემდეგ, რა პერიოდის გასვლაა საჭირო მეთვალყურეობის კვლავ დასაწყობად.

რეკომენდაცია

საერთაშორისო სტანდარტიდან გამომდინარე, სასურველია, მაქსიმალურ ვადად განისაზღვროს 2 კვირიანი მეთვალყურეობის დაწყება, ვადის გაგრძელების შესაძლებლობით.

7.2 მეთვალყურეობის გადაწყვეტილების დასაბუთება

დაწესებულების დირექტორის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების დასაბუთების სტანდარტს გაზრდიდა მულტიდისციპლინური ჯგუფის მონაწილეობა მეთვალყურეობის ღონისძიების გამოყენების საჭიროების შეფასების პროცესში.

რეკომენდაცია

სასურველია, ბრძანებით დამტკიცებულ წესში აისახოს დაწესებულების დირექტორის მიერ მულტიდისციპლინურ ჯგუფთან კონსულტაციის გავლის საჭიროება მეთვალყურეობის ღონისძიების დაწყებამდე ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, რაც გაზრდის დირექტორის მიერ მიღებული ბრძანების დასაბუთებისა და ლეგიტიმაციის ხარისხს. აგრეთვე სასურველია, მეთვალყურეობის დაწყების საკითხი ზოგადად ინტეგრირდეს მულტიდისციპლინური ჯგუფის მიერ პატიმრის რისკის შეფასების პროცესში.

7.324-საათიანი ვიდეომეთვალყურეობა საკანში საპირფარეოს ჩათვლით

ბრძანებით დამტკიცებული წესით არ არის განსაზღვრული, თუ რა იგულისხმება ვიზუალურ მეთვალყურეობაში, რას გულისხმობს ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობა; არ არის გამიჯნული, თუ როდის ხდება ვიზუალური მეთვალყურეობისა და როდის ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის დაწყება. ორივე ღონისძიებას აქვს ერთი და იგივე საფუძველი, რომელიც ბრძანებით დამტკიცებული წესის მე-2 მუხლშია გათვალისწინებული.

სპეციალური პენიტენციური სამსახურისგან მიღებული პასუხისგან და №35-ე ბრძანებით დამტკიცებული წესისგან განსხვავებით, პატიმრობის კოდექსით, აუდიო-ვიდეო საშუალებებით მეთვალყურეობა და კონტროლი გამიჯნულია ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობისგან და კანონმდებლობაში ცალკე რეგლამენტაციას ექვემდებარება. ანალოგიურად, პენიტენციური დაწესებულებების დებულებების თანახმად, აუდიო-საშუალებებით მეთვალყურეობისა და კონტროლის განხორციელება დასაშვებია საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევაში. თუმცა, რომელი ნორმატიული აქტი ითვალისწინებს აუდიო საშუალებებით მეთვალყურეობისა და კონტროლის გამოყენების შემთხვევებს არც რელევანტური აქტებიდან ირკვევა და არც სპეციალური პენიტენციური სამსახურიდან მიღებული კორესპონდენციიდან.

ბრძანებით დამტკიცებული წესის მე-3 მუხლის პირველი პუნქტი არასრულად ჩამოთვლის იმ კრიტერიუმებს, რომლებიც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული პატიმრის პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლების შეზღუდვისას. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკიდან და CPT-ის ზოგადი მიდგომიდან გამომდინარე, ამ კრიტერიუმებში მოიაზრება შემდეგი: კანონიერება, აუცილებლობა, თანაბარზომიერება, ანგარიშვალდებულება და დისკრიმინაციის აკრძალვა და სასურველია მათი სრულად ასახვა ან ზოგად დებულებებში ან წესის მე-3 მუხლის პირველ პუნქტში.

რეკომენდაცია

სასურველია, კანონმდებლობა ნათლად განმარტავდეს ვიზუალური და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობას; მკაფიოდ გამიჯნავდეს საფუძვლებს, კერძოდ, თუ როდის უნდა იქნას გამოყენებული შედარებით ნაკლებად ჩამრევი ღონისძიება – ვიზუალური მეთვალყურეობა და როდის არის აუცილებელი ელექტრონული მეთვალყურეობის განხორციელება; განმარტავდეს, ელექტრონული მეთვალყურეობა გულისხმობს თუ არა ყველა შემთხვევაში აუდიო საშუალებებით კონტროლს, ან ითვალისწინებდეს აუდიო საშუალებების გამოყენების საფუძვლებს; სრულად უნდა ითვალისწინებდეს საკანში 24-საათიანი მეთვალყურეობის ღონისძიების გამოყენების კრიტერიუმებს (კანონიერება, აუცილებლობა, თანაბარზომიერება, ანგარიშვალდებულება და დისკრიმინაციის აკრძალვა) და შესაბამისი არეალის დაპიქსელების ვალდებულებას პატიმრის პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლების უზრუნველსაყოფად.

7.4 ერთზე მეტი მსჯავრდებულის მოთავსება საკანში, სადაც ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა მიმდინარეობს

ერთზე მეტი მსჯავრდებულის ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობის დაქვემდებარების დროს, ადმინისტრაციისთვის ცნობილია, რომ ორივე ბრალდებული/მსჯავრდებული ძალადობრივი ქცევისკენ მიდრეკილია, რადგან ამ საფუძველზე იყენებს მათ მიმართ მეთვალყურეობის ღონისძიებას. ამ ორი პირის ერთად განთავსება, ცხადია, ვერ ჩაითვლება შესაბამის ზომად, რომლითაც თავიდან უნდა იქნეს აცილებული ერთი მიერ მეორესთვის ზიანის მიყენება. იგივე მსჯელობა ვრცელდება იმ შემთხვევაზე, როდესაც მხოლოდ ერთი პატიმარია მიდრეკილი ძალადობრივი ქცევის მიმართ.

აგრეთვე, იმ შემთხვევაში, როდესაც ერთი პირი წარმოადგენს საფრთხეს საკუთარი თავისთვის და ამ საფუძვლით მის მიმართ ხორციელდება მეთვალყურეობა, მასთან სხვა პირის განთავსება, თუნდაც ეს იყოს პირველი პატიმრის კანონიერი ინტერესების დასაცავად, მეორე მსჯავრდებულისთვის გადამეტებული ტვირთია, რადგან მის მოვალეობაში არ შედის სხვა პატიმრის კანონიერი ინტერესების დაცვა. ეს უკანასკნელი ადმინისტრაციის ვალდებულებაა, რომელიც პატიმრის უფლებების შეზღუდვის ხარჯზე არ უნდა განხორციელდეს.

რეკომენდაცია

სასურველია, რომ ბრძანებით დამტკიცებული წესის მე-7 მუხლი ითვალისწინებდეს იმ საფრთხეების შეფასების ვალდებულებას, რაც შეიძლება თან ახლდეს ერთზე მეტი მსჯავრდებულის მოთავსებას საკანში, სადაც ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა ხორციელდება და ერთზე მეტი მსჯავრდებულის ერთად განთავსების აკრძალვას, როცა აღნიშნული რეალურ და გადაუდებელ საფრთხეს უქადის ინდივიდის სიცოცხლეს ან ჯანმრთელობას.

7.5 გაფრთხილება მეთვალყურეობის შესახებ

თუ პირმა არ იცის, რომ მის წინააღმდეგ ხორციელდება მეთვალყურეობა, ანდა აუდიო-ვიდეო ჩანერა, როგორც ეს გათვალისწინებულია ბრძანებით დამტკიცებული წესის მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტით, ის მოკლებული იქნება მის უფლებაში ჩარევის ღონისძიების გასაჩივრების შესაძლებლობას, რაც წარმოშობს ეჭვებს იმის თაობაზე, ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლებაში ჩამრევი აქტი რამდენად შეესაბამება სამართლის უზენაესობის პრინციპს, როგორც ეს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით მოითხოვება.

ბრძანების 1-ლი მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობა „არ შეიძლება გულისხმობდეს ფარულ თვალთვალს ან მიყურადებას“. შესაბამისად, ალოგიკურია, თუ რატომ არ უნდა გაფრთხილდეს ბრალდებული/მსჯავრდებული მის მიმართ მეთვალყურეობის გამოყენების თაობაზე. ის ფაქტი, რომ გაფრთხილება არ არის სავალდებულო, შეიძლება თავად უფლებაში ჩარევით დასახული ლეგიტიმური მიზნის მიღწევას უშლიდეს ხელს იმ თვალსაზრისით, რომ როდესაც პირმა იცის, რომ მის მიმართ მეთვალყურეობა ხორციელდება, ის თავის ქცევას განსხვავებულად წარმართავს და მეორეც, ართმევს მას კონსტიტუციურ უფლებას, სასამართლო წესით გაასაჩივროს კონვენციით გარანტირებულ უფლებაში ჩარევის მართლზომიერება.

თუ არსებობს განსაკუთრებული მიზეზი, რომელიც ზემოაღნიშნული მსჯელობის მიუხედავად ამართლებს იმას, რომ პირი არ გაფრთხილდეს მეთვალყურეობის შესახებ, აუცილებელია, გათვალისწინებული იყოს პოსტ-ფაქტუმ შეტყობინება მაინც.

იმ შემთხვევაში, როცა მონაცემთა სუბიექტს არ მიეწოდება გაფრთხილება მონაცემების ავტომატური შეგროვების შესახებ, ეს მას ართმევს უფლებას, განახორციელოს მისთვის „პერსონალურ მონაცემთა დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4 თავით გარანტირებული უფლებები (მონაცემთა სუბიექტის მიერ ინფორმაციის მოთხოვნის უფლება; მონაცემთა სუბიექტის მიერ მონაცემთა გასწორების, განახლების, დამატების, დაბლოკვის, წაშლისა და განადგურების მოთხოვნის უფლება; თანხმობაზე უარი; გასაჩივრების უფლება), რომლებიც აღნიშნულ კანონში „პერსონალური მონაცემების ავტომატური დამუშავებისას ფიზიკური პირების დაცვის შესახებ“ ევროპის საბჭოს კონვენციის სტანდარტების მიხედვით არის შემუშავებული.

რეკომენდაცია

შესაძლოა, რომ წესის მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტის ფორმულირება ხელს უწყობდეს თვითნებობას იმით, რომ გამორიცხავს სასამართლოსთვის მიმართვის უფლების რეალიზებას და შესაბამისად, სასურველია, მასზე უარი ითქვას.

7.6 ვიდეო ჩანაწერის შენახვის ვადა

არასათანადო მოპყრობის პრევენციის საერთაშორისო სტანდარტებთან მიმართებაში პრობლემურია ქართული კანონმდებლობით ვიდეოჩანაწერის შენახვისთვის დაწესებული 120 საათიანი ვადაც.

რეკომენდაცია

რეკომენდებულია ბრძანების პროექტმა გაითვალისწინოს საქართველოს სახალხო დამცველის რეკომენდაცია ჩანაწერების შენახვის ვადის არანაკლებ 10 დღე-ღამემდე გაზრდის თაობაზე და გადაღებული მასალის, გამონაკლის შემთხვევებში, განუსაზღვრელი ვადით შენახვის თაობაზე წამების პრევენციის კომიტეტის რეკომენდაცია.

7.7 ღამით მეთვალყურეობა

ბრძანება არ ითვალისწინებს ღამის პერიოდში მეთვალყურეობის განხორციელების დეტალებს. მეთვალყურეობა CPT-ის სტანდარტებს შეესაბამება, თუ დაინსტალირებულია ინფრანითელი მეთვალყურეობის კამერა, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ღამის განმავლობაში ძლიერი განათების გამოყენება.

საქართველოს სპეციალური პენიტენციური სამსახურისგან მიღებული ინფორმაციის თანახმად, საკნებში დამონტაჟებულ კამერებს აქვთ ღამის ხედვის ფუნქცია. შესაბამისად, მეთვალყურეობის განხორციელების პრაქტიკის ეს ასპექტი საერთაშორისო სტანდარტს შეესაბამება, თუმცა კანონმდებლობით არ არის განსაზღვრული, რომ საკნებში დამონტაჟებულ კამერებს აუცილებლად უნდა ჰქონდეს ინტეგრირებული ღამის ხედვის ფუნქცია.

რეკომენდაცია

რეკომენდებულია ღამის ხედვის ტექნიკური უზრუნველყოფის ვალდებულება ნორმატიულადაც იქნას გაწერილი.

7.8 მეთვალყურეობის გასაჩივრება და პერსონალის მომზადება/ გადამზადება

სასურველია ბრძანებით დამტკიცებული წესი ითვალისწინებდეს ჩანაწერს ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის სასამართლოში გასაჩივრების უფლებასა და პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლების, მათ შორის მონაცემთა დაცვის თაობაზე და აგრეთვე კომუნიკაციისა და ტექნიკურ საკითხებზე პერსონალის მომზადების/გადამზადების საჭიროების თაობაზე.

7.9 დამოუკიდებელი ინსპექცია

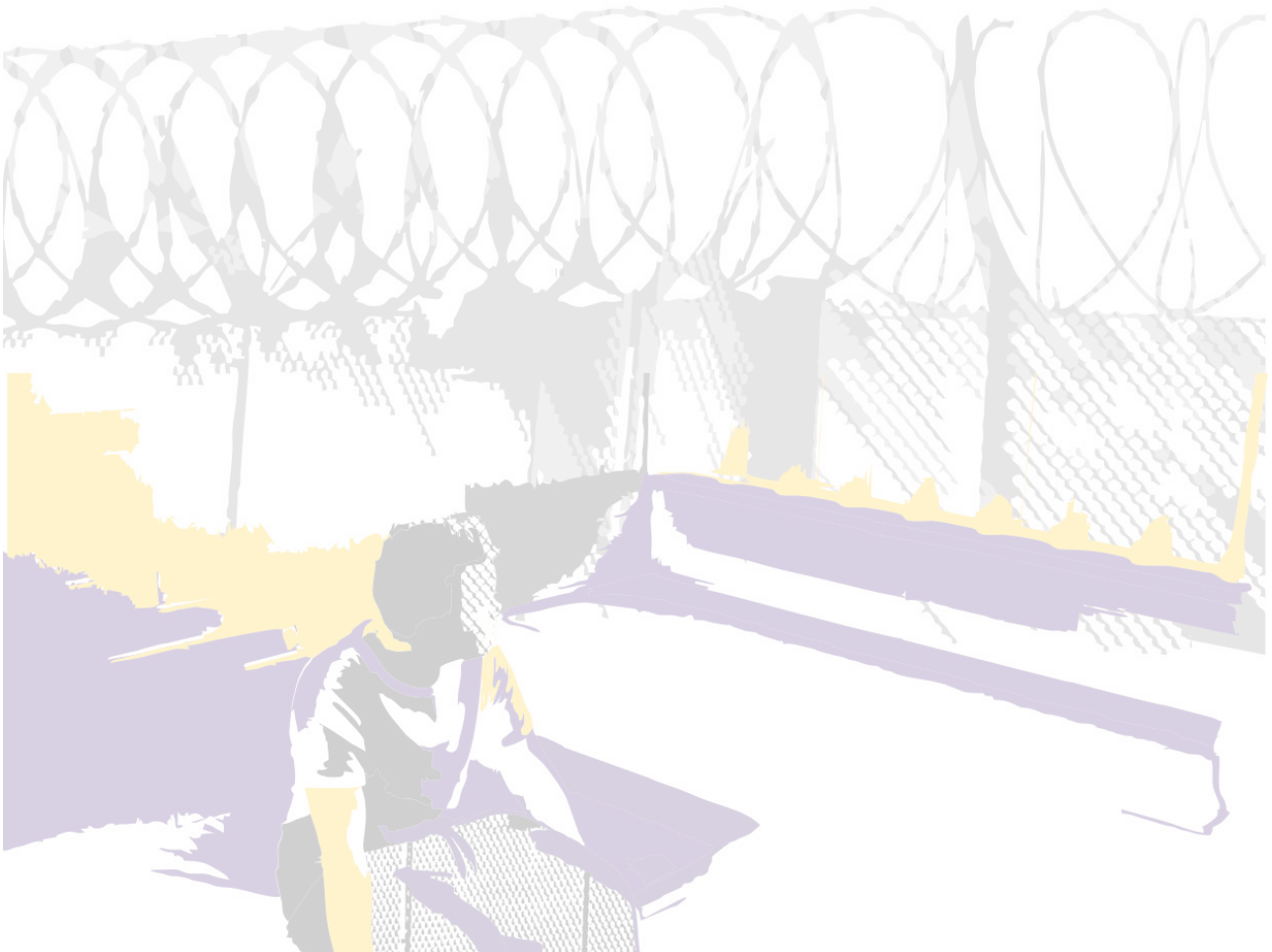
ელექტრონულ მეთვალყურეობაზე პასუხისმგებელი უწყებების რეგულარულ სამთავრობო ინსპექტირებას მათი დამოუკიდებელი მონიტორინგის უზრუნველსაყოფად ფუძემდებლური მნიშვნელობა აქვს.

7.10 ტექნიკური სპეციფიკაციები

განსაზღვრული უნდა იყოს ის ტექნიკური მახასიათებლები, რომლის მიხედვითაც უნდა შეირჩეს და დაინსტალირდეს ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის სისტემა. ამას შეიძლება გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდეს მეთვალყურეობის სარგებლობისა და ლეგიტიმურობისთვის.

რეკომენდაცია

ბრძანებით დამტკიცებული წესით, ან დამატებითი აქტით განისაზღვროს ელექტრონული მეთვალყურეობის ტექნიკური მახასიათებლები, რომლებიც მინიმუმამდე დაიყვანს ვიდეოჩანაწერების მონაცემების შეცვლას და მაქსიმალურად უზრუნველყოფს ელექტრონული მეთვალყურეობით დასახული მიზნების განხორციელებას.

თავი I

უვადო თავისუფლება აღკვეთით და მაღალი რისკის პატიმრებთან დაკავშირებული სპეციფიკური საკითხები

1. უვადო თავისუფლების აღკვეთის შესაბამისობა საერთაშორისო სამართალთან

ისტორიულად, უვადო თავისუფლების აღკვეთა ორგანულად იყო დაკავშირებული სიკვდილით დასჯასთან და თანდათანობით განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულებისთვის ალტერნატიულ სასჯელად იქცა.²⁵ მართალია, დისკუსია უვადო თავისუფლების აღკვეთის სასჯელის გამოყენების შესაბამისობაზე დემოკრატიზაციის პროცესის შემადგენელი ნაწილია,²⁶ ჯერჯერობით, უვადო თავისუფლების აღკვეთა, როგორც განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულებისთვის გათვალისწინებული სასჯელის სახე, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციასთან შესაბამისად რჩება.²⁷

ამის მიუხედავად, არსებობს მთელი რიგი ფაქტორები, რომლებიც მიუთითებს უვადო თავისუფლების, როგორც სასჯელის სახის, თანდათანობით გაუქმების ტენდენციაზე, როგორც ეს მოხდა ევროპის რეგიონში სიკვდილით დასჯის ეტაპობრივი გაუქმებით.²⁸

მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს უვადო თავისუფლების აღკვეთის ერთი ასპექტი კონვენციასთან შეუსაბამოდ აქვს გამოცხადებული. კერძოდ, ევროპული სასამართლოს შეფასებით, ეროვნული კანონმდებლობა არღვევს კონვენციის მე-3 მუხლის სტანდარტებს, როცა არ უშვებს სასჯელის სახით დანიშნული უვადო თავისუფლების აღკვეთის გადასინჯვას.²⁹ ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ ამან ევროპაში უვადო თავისუფლების აღკვეთის გამოყენება შეზღუდა.³⁰

ასევე, მთელ რიგ სახელმწიფოებში, როგორც ევროპაში, ისე უნივერსალურად, უვადო თავისუფლების აღკვეთა საერთოდ გაუქმებულია, ან თანდათანობით უქმდება სხვადასხვა კატეგორიის პირთა წრის მიმართ. უვადო თავისუფლების აღკვეთისგან გათავისუფლებულ პირთა კატეგორიები სახელმწიფოების მიხედვით არიან: არასრულწლოვნები, ქალები და გარკვეულ ასაკს (60-65) მიღწეული პირები.

პირთა კატეგორიების მიმართ უვადო თავისუფლების აღკვეთის გაუქმებისას სახელმწიფოები ხელმძღვანელობენ სამართლიანობისა და ჰუმანურობის პრინციპებით. ეს პრინციპები მოითხოვს, რომ სასჯელის დანიშვნის პოლიტიკა მხედველობაში იღებდეს გარკვეული კატეგორიების ბრალეულ პირთა ასაკსა და ფსიქოლოგიურ მახასიათებლებს. მაგალითად, რუსეთის სახელმწიფოს არგუმენტი ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში იყო ის, რომ საერთაშორისო სამართალი ბრალეული პირის დასჯისას მისი სქესისა და ასაკის მიხედვით დიფერენცირებულ მიდგომას მოითხოვს.³¹

25 წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), 25-ე ზოგადი ანგარიში, უვადო თავისუფლება აღკვეთით პირთა მდგომარეობა, CPT/Inf(2016)10, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 2016, პუნქტი 69, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDC TMContent?documentId=0900001680696a9d>.

26 გაერთიანებული ერების დანაშაულის პრევენციისა და სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების კომისია, უვადო თავისუფლების აღკვეთა, ST/CSDHA/24, ვენა, გაერთიანებული ერები, 1994, გვ. 6, ხელმისაწვდომია: <https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/UNODC-1994-Lifers.pdf>.

27 ვინტერი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Vinter and Others v. the United Kingdom), განაცხადი nos. 66069/09 et al, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2013 წლის 9 ივლისის გადაწყვეტილების პუნქტები 104-106, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664>; ხამტოხუ და აკსენჩიკი რუსეთის წინააღმდეგ (Khamtokhu and Aksenchik v. Russia), განაცხადი nos. 60367/08 და 961/11, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2017 წლის 24 იანვრის გადაწყვეტილების პუნქტი 74, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170663>.

28 იხ. ხამტოხუ და აკსენჩიკი რუსეთის წინააღმდეგ (Khamtokhu and Aksenchik v. Russia), განაცხადი nos. 60367/08 და 961/11, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2017 წლის 24 იანვრის გადაწყვეტილებაზე მოსამართლე ალბუკერკეს განსხვავებული აზრის პუნქტები 25-49.

29 ვინტერი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Vinter and Others v. the United Kingdom), განაცხადი nos. 66069/09 et al, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2013 წლის 9 ივლისის გადაწყვეტილების პუნქტი 121.

30 ხამტოხუ და აკსენჩიკი რუსეთის წინააღმდეგ (Khamtokhu and Aksenchik v. Russia), განაცხადი nos. 60367/08 და 961/11, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2017 წლის 24 იანვრის გადაწყვეტილების პუნქტი 86.

31 Ibid. პუნქტი 44.

მრავალი სახელმწიფო უფრო შორს წავიდა და საერთოდ არ ითვალისწინებ სუვადო თავისუფლების აღკვეთის სასჯელს მატერიალურ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში. აღნიშნული მიდგომა მხოლოდ ბუნებრივია. „არქაული და არაპუმანური“ სასჯელისგან³² მხოლოდ ასაკის და სქესის მიხედვით მოწყვლადი ჯგუფები არ უნდა თავისუფლებოდნენ. შემდეგი ევროპული სახელმწიფოები არ ითვალისწინებენ სუვადო თავისუფლების აღკვეთას, როგორც სასჯელის სახეს: ანდორა (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლები 35 და 58), ბოსნია და ჰერცეგოვინა (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 42), მონტენეგრო (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 33), პორტუგალია (მუხლი 41), სან მარინო (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 81), სერბეთი (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 45) და ხორვატია (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლები 44 და 51).³³

ევროპის გარდა, შემდეგ სახელმწიფოებს ასევე აქვთ გაუქმებული სუვადო თავისუფლების აღკვეთა: ბრაზილია (კონსტიტუციის მუხლი 5, XVII), ბოლივია (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 27), კაბო ვერდე (კონსტიტუციის მუხლი 32), ჩინეთი (მაკაოს ავტონომიური ოლქის სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 41), კოლუმბია (კონსტიტუციის მუხლი 34), კოსტა რიკა (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 51), დომინიკის რესპუბლიკა (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 7), აღმოსავლეთ ტიმორი (კონსტიტუციის მუხლი 32), ეკვატორი (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლები 51 და 53), ელ სალვადორი (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 45), გვატემალა (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 44), ჰონდურასი (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 39), მექსიკა (ფედერალური სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 25), მოზამბიკი (კონსტიტუციის მუხლი 61), ნიკარაგუა (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 52), პანამა (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 52), პარაგვაი (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 38), სან ტომე და პრინსიპი (კონსტიტუციის მუხლი 37), ურუგვაი (სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი 68) და ვენესუელა (კონსტიტუციის მუხლი 44.3).³⁴

საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს ასაკის მიხედვით პირთა კატეგორიების გათავისუფლებას სუვადო თავისუფლების აღკვეთისგან.³⁵ თუმცა ქალებს შეიძლება დაენიშნოთ სუვადო თავისუფლების აღკვეთა.

სუვადო თავისუფლების აღკვეთის სასჯელთან დაკავშირებული ერთი-ერთი საკითხი, რომელზე მსჯელობაც ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს ბოლო წლებში მოუწია, სწორედ ქალთა მიმართ სუვადო თავისუფლების აღკვეთის გაუქმება იყო. კერძოდ, რუსეთის კანონმდებლობით, სუვადო თავისუფლების აღკვეთა არ შეიძლება, დაენიშნოს ქალებს, არასრულწლოვნებს და 65 წელს მიღწეულ პირებს. ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში ორი განმცხადებელი სუვადო თავისუფლებათა აღკვეთილი ზრდასრული მამაკაცები იყვნენ, რომლებიც ჩიოდნენ კონვენციის მე-5 მუხლის დარღვევაზე მე-14 მუხლთან ერთობლიობაში.³⁶

ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ საკითხის შეფასებისას იხელმძღვანელა ევროპულ და უნივერსალურ დონეზე მიღებული აქტებით, რომლებიც ეხება ციხის გარემოში ქალთა დაცვის აუცილებლობას გენდერზე დაფუძნებული ძალადობისგან, უფლებების შელახვისა და სექსუალური შევიწროებისგან, ასევე ორსულობისა და დედობის დაცვის აუცილებლობას.³⁷

ეს აქტებია: გაერთიანებული ერების საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა შესახებ (მუხლი 6.5); გაერთიანებული ერების კონვენცია „ქალთა დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ“ (მუხლი 4); გაერთიანებული ერების „ქალ პატიმართა მიმართ მოპყრობისა და მსჯავრდებულ ქალთა არასაპატიმრო ღონისძიებების შესახებ წესები“ (ბანგკოკის წესები) (პრეამბულა, წესები 5, 10, 31 და 48); ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2006 წლის 11 იანვრის რეკომენდაცია Rec(2006)2 ნევრი სახელმწიფოების მიმართ „ევროპულ ციხის წესებზე“ (წესები 13 და 34.3) და ევროპული პარლამენტის 2008 წლის 13 მარტის რეზოლუცია „ციხეში ქალთა განსაკუთრებული მდგომარეობის შესახებ“ (მუხლი 14).³⁸

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ზემოაღნიშნულის და რუსეთის ხელისუფლების მიერ წარდგენილი სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე, რომელიც აჩვენებდა მნიშვნელოვან განსხვავებას ქალი და მამაკაცი მსჯავრდებულების საერთო რაოდენობას შორის და სუვადო თავისუფლებათა აღკვეთილ პირთა შედარებით მცირე რაოდენობას, დაასკვნა, რომ არსებობდა საჭარო ინტერესი, რომელიც

32 ხამტოხუ და აკსენჩიკი რუსეთის წინააღმდეგ (Khamtokhu and Aksenchik v. Russia), განაცხადი nos. 60367/08 და 961/11, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2017 წლის 24 იანვრის გადაწყვეტილებაზე მოსამართლე ალბუკერკეს განსხვავებული აზრის პუნქტი 50.

33 Ibid. პუნქტი 37.

34 Idem.

35 სისხლის სამართლის კოდექსის 51-ე მუხლის მე-2 ნაწილი და არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის 66-ე მუხლი.

36 ხამტოხუ და აკსენჩიკი რუსეთის წინააღმდეგ (Khamtokhu and Aksenchik v. Russia), განაცხადები nos. 60367/08 და 961/11, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2017 წლის 24 იანვრის გადაწყვეტილება.

37 Ibid. პუნქტი 82.

38 Ibid. პუნქტები 27-31.

ქალებთან მიმართებაში უვადო თავისუფლების აღკვეთის სასჯელის გაუქმებას ამართლებდა.³⁹

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს შეფასებით, რუსეთის კანონმდებლობის აღნიშნული ასპექტი პენიტენციურ სფეროში საზოგადოების ევოლუციას ასახავს. მართალია, ცალსახად შესაძლებელია, სამართლიანობისა და ჰუმანურობის პრინციპების ხელშეწყობის მიზნით, სახელმწიფომ უვადო თავისუფლების აღკვეთის სასჯელისგან გაათავისუფლოს ყველა კატეგორიის პატიმარი, ეს სახელმწიფოს კონვენციით არ მოეთხოვება. თუმცა, ევროპული სასამართლოს აზრით, ასაკისა და სქესის მიხედვით პირთა უვადო თავისუფლების აღკვეთისგან გაათავისუფლება პენიტენციურ სფეროში სოციალურ პროგრესს ასახავს.⁴⁰

სპეციალური პენიტენციური სამსახურისგან მიღებული ინფორმაციის თანახმად, „2012-2015 წლებში უვადო თავისუფლება აღკვეთილ პირთა სტატისტიკა სქესობრივ ჯგუფში არ იწარმოებოდა.“⁴¹ შესაბამისად, 2012-2015 წლების სტატისტიკური მონაცემები არსებობს მხოლოდ უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირების საერთო რაოდენობის სახით. 2016 წელს, საქართველოს პენიტენციურ დაწესებულებებში იყო 74 უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირი, აქედან – ერთი ქალი. იგივე სტატისტიკური მონაცემები არსებობს 2017 წელს, ხოლო 2018 წელს, 71 უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირიდან, ერთი ქალია.⁴² ციხის საერთაშორისო რეფორმის მიერ ჩატარებული რეფორმის თანახმად, 2008 წლის 18 აგვისტოს, პენიტენციურ დაწესებულებებში იმყოფებოდა 74 უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირი – 72 მამაკაცი და 2 ქალი.⁴³

იმის გათვალისწინებით, თუ რამდენად მცირეა ქალ უვადო თავისუფლება აღკვეთილ პირთა რაოდენობა მსჯავრდებულთა საერთო რიცხვთან შედარებით,⁴⁴ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის გადაწყვეტილებიდან გამომდინარე, ისევე როგორც რუსეთის შემთხვევაში, არსებობს საჭარო ინტერესი, რომ ქალები ზოგადად გაათავისუფლებულენ უნდა იყვნენ უვადო თავისუფლების აღკვეთის სასჯელისგან.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლომ ცალსახად აღნიშნა, რომ იმ საკითხის გადასაწყვეტად, თუ პირთა რომელი კატეგორიები უნდა იყვნენ გაათავისუფლებულნი უვადო თავისუფლების აღკვეთისგან ან, უფრო ზოგადად, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციიდან გამომდინარე, უნდა არსებობდეს თუ არა ეს სასჯელი საერთოდ, საჭიროა ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებს შორის ევროპული კონსენსუსი ჩამოყალიბდეს, ვინაიდან სისხლის სამართლის პოლიტიკის სფეროში სახელმწიფოებს მიხედულების ფართო ფარგლები აქვთ. მით უმეტეს, იმ პირობებში, როდესაც არ არის მიღწეული ამ საკითხებზე კონსენსუსი, სახელმწიფოების მიხედულების ფარგლები ასევე ფართოა საკანონმდებლო ცვლილებების დროის განსაზღვრასთან დაკავშირებით; თუმცა, ევროპულმა სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ უვადო თავისუფლების აღკვეთისგან პირთა კატეგორიების გაათავისუფლება სამართლიანობისა და ჰუმანურობის პრინციპების ხელშეწყობას ემსახურება.⁴⁵

სხვა სახელმწიფოთა მიერ უვადო თავისუფლების აღკვეთის სასჯელის ლიბერალიზაციის პოლიტიკის და შესაბამისად, საერთაშორისო სტანდარტების განვითარების კვალდაკვალ, საქართველომ რიგი პოზიტიური ნაბიჯები უკვე გადადგა ამ მიმართულებით. მაგალითად, 2014 წლის აპრილიდან უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირის შეწყალება შესაძლებელი გახდა თავისუფლების აღკვეთის 15 წლის ფაქტობრივად მოხდის შემდეგ, ადრე არსებული 25 წლის ნაცვლად;⁴⁶ 2014 წლის ოქტომბრიდან გამოსაცდელი ვადით გაათავისუფლება შესაძლებელი გახდა თავისუფლების აღკვეთის 20 წლის ფაქტობრივად მოხდის შემდეგ, ადრე არსებული 25 წლის ნაცვლად;⁴⁷ ხოლო 2017 წლის ივნისიდან უვადო თავისუფლების აღკვეთის საზოგადოებისთვის სასარგებლო შრომით ან შინაპატიმრობით შეცვლა შესაძლებელია 15 წლის თავზე, ადრე არსებული 20 წლის ნაცვლად.⁴⁸

39 Ibid. პუნქტი 82.

40 Ibid. პუნქტი 86.

41 სპეციალური პენიტენციური სამსახურის 2018 წლის 31 აგვისტოს წერილი MOC 9 18 00800883

42 Ibid. დანართი 1.

43 ციხის საერთაშორისო რეფორმა, „უვადო თავისუფლების აღკვეთის გამოყენება და მოხდის პირობები საქართველოში“, 2009, გვ. 9, ხელმისაწვდომია: https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/SCaucasus_life_conditions_2009_geo.pdf.

44 უვადო თავისუფლების აღკვეთის, როგორც სასჯელის შემოღებითან დღემდე, იგი მხოლოდ 4 ქალს განესაზღვრა.

45 ზამტოხუ და აკსენჩიკი რუსეთის წინააღმდეგ (Khamtokhu and Aksenchik v. Russia), განაცხადები nos. 60367/08 და 961/11, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2017 წლის 24 იანვრის გადაწყვეტილების პუნქტები 83-88.

46 საქართველოს პრეზიდენტის 2014 წლის 27 მარტის no. 120 ბრძანებულება „შეწყალების წესის დამტკიცების შესახებ“, მუხლი 2, პუნქტი 2 „ა“.

47 სისხლის სამართლის კოდექსის 72-ემუხლის მე-7 ნაწილში 2014 წლის 31 ოქტომბერს შესული ცვლილება; ამჟამად, სსკ 72¹ მუხლის პირველი ნაწილი.

48 სისხლის სამართლის კოდექსის 73-ე მუხლის მე-7 ნაწილში 2017 წლის 1 ივნისს შესული ცვლილება.

რეკომენდაცია:

გემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, რეკომენდებულია, რომ საქართველოს ხელისუფლებამ ჩაატაროს შესაბამისი კვლევები და კონსულტაციები იმის დასადგენად, თუ რამდენად მიზანშეწონილი იქნება, რომ თავდაპირველად გაუქმდეს უვადო თავისუფლების აღკვეთის სასჯელი ქალების მიმართ და შემდგომში საერთოდ ითქვას უარი ამ სასჯელზე.

2. უვადო თავისუფლებაალკვეთილ პირთა უფლებრივი მდგომარეობა საერთაშორისო სამართალში

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკიდან სამი ძირითადი დასკვნა გამომდინარეობს:

კანონმდებლობა უნდა ითვალისწინებდეს ფაქტობრივად მოხდილ თავისუფლების აღკვეთის პერიოდს, რომლის შემდეგაც პირს უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა, რომ მისი სასჯელი გადაისინჯოს;

უნდა არსებობდეს სამართალწარმოება, რომლითაც სასჯელი გადაისინჯება;

თავისუფლების აღკვეთის მოხდა ისე უნდა იყოს ორგანიზებული, რომ უვადო თავისუფლებაალკვეთილ პირს რეაბილიტაციის საშუალება ჰქონდეს.⁴⁹

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტი

უვადო თავისუფლებაალკვეთილ პირებთან მოპყრობის პრინციპების თვალსაზრისით, ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია Rec(2003)23 ერთ-ერთ ყველაზე რელევანტურ და სრულყოფილ დოკუმენტად რჩება. ეს პრინციპებია:

- ინდივიდუალიზაციის პრინციპი: უვადო თავისუფლების აღკვეთის სასჯელის მოხდა უნდა ხდებოდეს სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვის მიხედვით, რომელიც მორგებული უნდა იყოს მსჯავრდებულის საჭიროებებსა და რისკებზე;
- ნორმალიზაციის პრინციპი: უვადო თავისუფლებაალკვეთილი პირები უნდა ექვემდებარებოდნენ მხოლოდ იმ შეზღუდვებს, რომლებიც აუცილებელია მათი უსაფრთხო და წესრიგის დაცვასთან შესაბამისი თავისუფლების აღკვეთისთვის;
- პასუხისმგებლობის პრინციპი: უვადო თავისუფლებაალკვეთილ პირებს უნდა მიეცეთ შესაძლებლობა, იმოქმედონ პირადი პასუხისმგებლობის შესაბამისად ციხის ყოველდღიურ ცხოვრებაში, სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური გეგმის ჩათვლით;
- უსაფრთხოების პრინციპი: ნათლად უნდა გაიმიჯნოს რისკები, რომელსაც უვადო თავისუფლებაალკვეთილი პირები უქმნიან ციხის გარეთ არსებულ საზოგადოებას და იმ რისკებისგან, რომელსაც ისინი უქმნიან სხვა პატიმრებს და ციხეში მომუშავე პირებს;
- სეგრეგაციის დაუშვებლობის პრინციპი: უვადო თავისუფლებაალკვეთილი პირები არ უნდა იყვნენ გამოყოფილნი მხოლოდ მათზე დაკისრებული სასჯელის საფუძველზე; მათ სხვა პატიმრებთან ურთიერთობის საშუალება უნდა ჰქონდეთ რისკის შეფასების საფუძველზე, რომლის დროსაც მხედველობაში მიიღება ყველა რელევანტური ფაქტორი;
- პროგრესირების პრინციპი: უვადო თავისუფლებაალკვეთილი პირები წახალისებული უნდა იყვნენ და უნდა შეეძლოთ სასჯელის მოხდის განმავლობაში გადაყვანილ იქნენ უკეთეს პირობებში და რეჟიმში მათი ინდივიდუალური მოპყრობისა და პროგრამებთან, პერსონალთან და სხვა პატიმრებთან წახალისების საფუძველზე.⁵⁰

ყველა გემოაღნიშნულ პრინციპს საფუძვლად აქვს იდეა, რომ უვადო თავისუფლებაალკვეთილი პირები არ უნდა ექვემდებარებოდნენ განსხვავებულ არასახარბიელო მოპყრობას სხვა მსჯავრდებულებთან შედარებით მხოლოდ მათზე დაკისრებული სასჯელის ხასიათის გამო. შესაბამისად, უვადო თავისუფლებაალკვეთილი პირების უფლებრივი რეჟიმის განხილვა და შეფასება უნდა ხდებოდეს დისკრიმინაციის აკრძალვის პრინციპის ჭრილში.

49 იხ. inter alia, ვინტერი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Vinter and Others v. the United Kingdom), განაცხადი nos. 66069/09 et al, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2013 წლის 9 ივლისის გადაწყვეტილების პუნქტები 119-122.

50 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის რეკომენდაცია Rec(2003)23 წევრი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“, პუნქტები 3-8.

3. მაღალი რისკის პატიმრები

ყველა ქვეყანაში არის პატიმართა გარკვეული რიცხვი, რომლებიც უსაფრთხოების თვალსაზრისით მაღალი რისკის პატიმრებად ითვლებიან. ასეთი პირების შეფასება განსაკუთრებით საშიშ პატიმრებად შესაძლოა გამომდინარეობდეს ჩადენილი დანაშაულის ხასიათიდან, პენიტენციურ დაწესებულებაში დაძაბულ სიტუაციებზე მათი რეაგირების მანერადან, მათი გავლენის ხარისხიდან სხვა მსჯავრდებულთა ქმედებაზე ან მათი ფსიქოლოგიური/ფსიქიატრიული მდგომარეობიდან. წამების პრევენციის კომიტეტის თანახმად, პატიმართა ეს ჯგუფი შეადგენს (ან უნდა შეადგენდეს, თუ კლასიფიკაციის სისტემა დამაკმაყოფილებლად მუშაობს) პენიტენციური დაწესებულების მთელი პოპულაციის ძალიან მცირე ნაწილს.⁵¹

გაერთიანებული ერების და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიუროს სახელმძღვანელოს თანახმად, ზოგადად, სასჯელაღსრულების პოლიტიკისა და ციხის მენეჯმენტის პოლიტიკისთვის დამახასიათებელია გადამეტებული რეაგირება იმ სავარაუდო რისკებზე, რომლებიც ციხეების საერთო პოპულაციის აღნიშნული სეგმენტისგან მომდინარეობს.⁵² ეს შეფასება ევროპის რეგიონზე ვრცელდება – წამების პრევენციის კომიტეტიც აღნიშნავს, რომ მაღალი რისკის პატიმრების ჯგუფი ექცევა წამების პრევენციის კომიტეტის განსაკუთრებული ინტერესის ქვეშ, რადგან მათ მიმართ განსაკუთრებული ზომების მიღების საჭიროების გამო, ისინი არაადამიანური მოპყრობის დიდი რისკის ქვეშ იმყოფებიან.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად, კონვენციის მე-3 მუხლი დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთ ყველაზე ფუძემდებლურ ფასეულობას ასახავს. ყველაზე რთულ ვითარებაშიც კი, როგორც არის, მაგალითად, ტერორიზმისა და ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლა, კონვენცია აბსოლუტურად კრძალავს წამებას, არაადამიანურ, დამამცირებელ მოპყრობას თუ დასჯას, მიუხედავად დაზარალებულის ქცევისა.⁵³ განსხვავებით, კონვენციის მე-2 მუხლისგან, მე-3 მუხლი არ შეიცავს გამონაკლისების ჩამონათვალს და მისგან გადახვევა დაუშვებელია ომის ან ერის არსებობისთვის საშიში სხვა საგანგებო მდგომარეობის დროსაც კი.⁵⁴

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად, არამართებულმა მოპყრობამ უნდა მიაღწიოს სისასტიკის მინიმალურ ზღვარს, იმისთვის რათა მოხდეს მე-3 მუხლის აკრძალვის სფეროში. ამ მინიმალური ზღვარის შეფასება ფარდობითია: მიაღწია თუ არა მოქმედებამ სისასტიკის მინიმალურ ზღვარს, დამოკიდებულია საქმის ყველა ფაქტობრივ გარემოებაზე, როგორცაა, მოპყრობის ხანგრძლივობა, ინტენსივობა, მისი ფიზიკური და ფსიქიკური შედეგები და ზოგ შემთხვევაში, დაზარალებულის სქესი, ასაკი და ჯანმრთელობის მდგომარეობა.⁵⁵ როდესაც მოპყრობა მიაღწევს სისასტიკის მინიმალურ ზღვარს, მას არ შეიძლება ჰქონდეს არანაირი გამართლება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ადგენს მე-3 მუხლის დარღვევას.

შეიძლება მოპყრობამ არ მიაღწიოს მე-3 მუხლით აკრძალულ სისასტიკის მინიმალურ ზღვარს, მაგრამ მაინც შეადგენდეს ჩარევას ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლით დაცულ სფეროებში: პირადი ცხოვრების, ოჯახური ცხოვრებისა და მიმოწერის დაცულობა.

სტატიკური და პროცედურული უსაფრთხოების მთელი რიგი საშუალებები და ღონისძიებები განსაკუთრებულად უხვად გამოიყენება მაღალი რისკის პატიმრებთან მიმართებაში და შედეგად იწვევს მსჯავრდებულთა ადამიანის უფლებებში გაუმართლებელ ჩარევას.

ზოგადად, მართლზომიერად თავისუფლებააღკვეთილი პატიმრები ინარჩუნებენ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით გარანტირებულ ყველა ფუძემდებლურ უფლებასა და თავისუფლებას, გარდა თავისუფლების უფლებისა.⁵⁶ პატიმრობისას, ისევე, როგორც თავისუფლების შეზღუდვის ყველა ღონისძიების გამოყენებისას, ცხადია, თავისთავად იზღუდება მთელი რიგი უფლებები, მათ შორის, პირადი და ოჯახური ცხოვრების, მიმოწერის დაცულობის უფლება. ადამიანის უფლებათა ევროპული

51 წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), მე-11 ზოგადი ანგარიში, CPT/Inf(2001)16, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 2001, პუნქტი 32 et seq., ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/1680696a75>.

52 გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიურო, სახელმძღვანელო მაღალი რისკის პატიმრების მართვაზე, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2016, გვ. 3 et seq.

53 რამირეს სანჩესი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Ramirez Sanchez v. France), განაცხადი no. 59450/00, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2006 წლის 4 ივლისის გადაწყვეტილების პუნქტი 115, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76169>.

54 ლაბიტა იტალიის წინააღმდეგ (Labita v. Italy), განაცხადი no. 26772/95, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2000 წლის 6 აპრილის გადაწყვეტილების პუნქტი 199, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58559>.

55 პიეხოვიჩი პოლონეთის წინააღმდეგ (Piechowicz v. Poland), განაცხადი no. 20071/07, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2012 წლის 17 აპრილის გადაწყვეტილების პუნქტი 159, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110499>.

56 შაფრანსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Szafrański v. Poland), განაცხადი no. 17249/12, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2015 წლის 15 დეკემბრის გადაწყვეტილების პუნქტი 35, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159205>.

სასამართლოს მიდგომაა, რომ პატიმარს უნარჩუნდება კონვენციით გარანტირებული ყველა უფლება და ამ უფლებათა ნებისმიერი შეზღუდვა დასაბუთებული უნდა იყოს თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში. ეს დასაბუთება შეიძლება უკავშირდებოდეს იმას, რომ შეზღუდვა პატიმრობის აუცილებელი თანმდევი შედეგია, ან შეზღუდვასა და მოცემული პატიმრის ინდივიდუალურ გარემოებებს შორის არსებულ სათანადო მიზეზობრივ კავშირს.⁵⁷

როგორც აღინიშნა, მაღალი რისკის პატიმრების შემთხვევაში ქმედითი უსაფრთხოების ცნება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, რადგან ამ კატეგორიის პატიმრების მიმართ სწორედ უსაფრთხოების მოსაზრებებიდან გამომდინარე წესდება გამორჩეულად მკაცრი შეზღუდვები. პენიტენციური სისტემის კონტექსტში, ქმედითი უსაფრთხოების ცნება მოიცავს სამ კატეგორიას: ფიზიკური უსაფრთხოება, პროცედურული უსაფრთხოება და დინამიკური უსაფრთხოება.⁵⁸

პენიტენციური დაწესებულების ფიზიკური უსაფრთხოება პენიტენციური სისტემის ქმედითი უსაფრთხოების ფუძემდებლური ასპექტია. თავად ფიზიკური უსაფრთხოება გულისხმობს პენიტენციური დაწესებულების შენობების არქიტექტურას, შენობების კედლების სიმტკიცეს, გისოსებს, საცხოვრებელი ფლიგელების კარებსა და კედლებს, პერიმეტრის კედლის, მავთულხლართებისა და კოშკურების მახასიათებლებს და სხვ. ფიზიკური უსაფრთხოება ასევე მოიცავს კლიტებს, ვიდეო კამერებს, განგაშის სისტემებს (შიდა და გარეა), სკანერებს, მეტალის დეტექტორებს, რაციებს, ხელბორკილებს და მისთ. მართალია ფიზიკურ უსაფრთხოებას ცენტრალური მნიშვნელობა აქვს იმის უზრუნველსაყოფად, რომ მომეტებული რისკის პატიმრები არ გაიქცნენ, თუმცა არსებობს ტენდენცია, რომ უსაფრთხოების ფიზიკურ ელემენტებს საჭიროზე მეტი ყურადღების დათმობა უარყოფით გავლენას ახდენს ადამიანის უფლებების და თავისუფლებების დაცვაზე.

რაც შეეხება პროცედურულ უსაფრთხოებას, პენიტენციური სისტემის უსაფრთხოება საჭიროებს ქვეყნის მასშტაბითა და ადგილზე კოორდინირებულ უსაფრთხოების პროცედურებს და პროცედურული უსაფრთხოება ამ პროცედურების ერთობლიობას გულისხმობს. პროცედურები მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პატიმრების გაქცევის პრევენციაში. თითოეულ პენიტენციურ დაწესებულებაში უნდა იყოს მკაფიოდ ჩამოყალიბებული პროცედურების სისტემა, რომლითაც დეტალურად განერილია, თუ როგორ და როდის ასრულებს დაწესებულების პერსონალი გარკვეულ ფუნქციებს. ეს პროცედურები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ტექნოლოგიის წინსვლის პარალელურად, მაგალითად, დეტალური წესები, თუ როგორ უნდა იქნეს გამოყენებული ვიდეო მონიტორინგი, პერიმეტრის უსაფრთხოების სისტემები, ელექტრონული საკეტები და მისთ.

მართალია ფიზიკური და პროცედურული უსაფრთხოება ციხის ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი კომპონენტებია, ისინი საკმარისი არ არის. პენიტენციური სისტემის უსაფრთხოება მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია დინამიკურ უსაფრთხოებაზე. აღნიშნული გულისხმობს ყურადღებით მყოფ პერსონალს, რომელსაც ურთიერთობა აქვს პატიმრებთან, იცის, თუ რა ხდება ციხეში და უზრუნველყოფს პატიმრების აქტიურ დატვირთვას, ამ ფრაზის დადებითი მნიშვნელობით და შეუძლია რისკების პრევენცია. დინამიკური უსაფრთხოება უფრო ხარისხობრივია, ვიდრე სტატიკური უსაფრთხოების ღონისძიებები. როდესაც რეგულარული კონტაქტი არსებობს პატიმრებთან, ყურადღებით მყოფი პერსონალი რეაგირებს სიტუაციებზე, რომლებიც ჩვეულებრივისგან განსხვავებულია და შეიძლება საფრთხის შემცველი იყოს. ამ გზით პატიმრებთან კავშირში მყოფ პერსონალს შეუძლია თავიდან აიცილოს გაქცევა და ინციდენტები. დინამიკური უსაფრთხოება ქმედითად არის უზრუნველყოფილი, როცა პერსონალი ახორციელებს მათი გარემოსა და იქ მყოფი პატიმრების მონიტორინგს და ანალიზს. დინამიკური უსაფრთხოების ძლიერი მხარეა, რომ ის გულისხმობს აქტიურ ღონისძიებებს, რომელთა მეშვეობითაც შეიძლება საფრთხის ადრეულ სტადიაზე გამოვლენა. საამისოდ საჭიროა პროფესიონალი და კარგად მომზადებული პერსონალი. დინამიკური უსაფრთხოების აუცილებელი კომპონენტია პატიმრებთან დადებითი ურთიერთობების ჩამოყალიბება. დინამიკური უსაფრთხოება ემყარება კონცეფციას, რომ პატიმრებთან ურთიერთობა, მათი გაცნობა პერსონალს შესაძლებლობას აძლევს, რომ წინასწარ გააცნობიეროს მოსალოდნელი საფრთხეები და მოახდინოს შესაბამისი რეაგირება.

დინამიკური უსაფრთხოების ფუნდამენტური ასპექტი იმაში მდგომარეობს, რომ მისი მეშვეობით პენიტენციური დაწესებულების ადმინისტრაცია იღებს არსებით ინფორმაციას დაწესებულებაში არსებული

57 ჰორიჩი პოლონეთის წინააღმდეგ (Horych v. Poland), განაცხადი no. 13621/08, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2012 წლის 17 აპრილის გადაწყვეტილების პუნქტი 122, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110440>; დიქსონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Dickson v. the United Kingdom), განაცხადი no. 44362/04, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2007 წლის 4 დეკემბრის გადაწყვეტილების პუნქტები 67-68, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83788>.

58 იხ. გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიურო, სახელმძღვანელო დინამიკურ უსაფრთხოებასა და ციხის დაზვერვაზე, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2015 და გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიურო, სახელმძღვანელო მაღალი რისკის პატიმრების მართვაზე, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2016. დინამიკურ უსაფრთხოების თემაზე საერთაშორისო დოკუმენტების სრული მიმოხილვისთვის იხ. ნანა მჭედლიძე, „სახელმძღვანელო პატიმრობის საერთაშორისო სტანდარტებზე“, ევროპული კავშირი, 2018 წ. თავი პირველი.

ვითარების შესახებ. დაწესებულების პერსონალი, რომელიც ურთიერთობს პატიმრებთან, აკვირდება და ისმენს, თუ რა ხდება და მოიპოვებს ინფორმაციას პატიმრებისგან. ამის შემდეგ, პერსონალი აწვდის აღნიშნულ ინფორმაციას შესაბამის სამსახურს და შემუშავდება დაზვერვის მონაცემთა ღირებული ბაზა, რომლის მეშვეობითაც შეიძლება რისკების პრევენცია.

როდესაც დინამიკური უსაფრთხოება ქმედითად არის დაცული, პატიმრებს ექმნებათ განცდა, რომ შეუძლიათ დაწესებულების პერსონალისთვის დახმარებისთვის მიმართვა პრობლემის გამწვავებამდე. ამიტომ ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ პერსონალმა გამოიყენოს ყველა შესაძლებლობა პატიმრებთან კონტაქტში შესასვლელად.

როდესაც პენიტენციურ სისტემას ფიზიკური უსაფრთხოების ღონისძიებებზე დასახარჯი შეზღუდული რესურსი აქვს, დინამიკური უსაფრთხოება ამ ნაკლოვანებებს ანაზღაურებს, რადგანაც შეზღუდული ადამიანური და მატერიალური რესურსების დროსაც ეფექტურია.

დინამიკური უსაფრთხოების პრინციპები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მომეტებული და მაღალი რისკის დაწესებულებებში. პერსონალი გამუდმებით თან ახლავს ასეთ დაწესებულებაში მყოფ პატიმრებს, როდესაც ისინი საცხოვრებელ ფლიგელს ტოვებენ, ან გადიან დაწესებულების გარეთ. ასეთი პატიმრების ზედამხედველობა მართო ბადრაგირება არ არის. პერსონალს უნდა შეეძლოს მათთან პოზიტიური ურთიერთობა. პოზიტიური გარემოს შექმნა და დისციპლინური ღონისძიებების გამოყენება მხოლოდ მკაცრი აუცილებლობის შემთხვევაში ასევე უნდა მოიცავდეს პენიტენციური დაწესებულების მართვაში გენდერულად სენსიტიურ მიდგომას. ინდივიდუალური მიდგომა, ურთიერთობა და აქტიურობა, ერთობლიობაში, აყალიბებს დინამიკურ უსაფრთხოებას.

მიდგომა, რასაც წინამდებარე კვლევა ემყარება, არის ის, რომ დინამიკური უსაფრთხოების კონცეფცია მნიშვნელოვან როლს უნდა ასრულებდეს საზოგადოებრივი უსაფრთხოებისა და სათანადო წესრიგის დაცვის ამოცანების განხორციელებაში და სამართლიანი წონასწორობა უნდა დამყარდეს ქმედითი უსაფრთხოებისა და რეაბილიტაცია-რეინტეგრაციის უზრუნველსაყოფად. მსგავსი მიდგომის საფუძველია საერთაშორისო სამართლებრივ დოკუმენტებში გაწერილი პრინციპები.

ევროპული ციხის წესების შესახებ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციის კომენტარებიდან გამომდინარე, სამი მთავარი მიზეზი განაპირობებს იმას, რომ უსაფრთხოების ღონისძიებები, რომლებსაც პატიმრები არიან დაქვემდებარებულები, იყოს მინიმალური, რაც არის აუცილებელი მათი უსაფრთხო თავისუფლების აღკვეთისთვის:

1. პერსონალს უფრო უადვილდება იმ პატიმრების იდენტიფიცირება, რომელთა მიმართაც საჭიროა მაღალი დონის უსაფრთხოების ღონისძიებების გატარება, როდესაც მათი რაოდენობა შეზღუდულია;
2. რაც უფრო დაბალია უსაფრთხოების დონე, მით უფრო ჰუმანურია მოპყრობა;
3. რაც უფრო მაღალია უსაფრთხოება, უფრო იზრდება ხარჯი.⁵⁹

სტატიკური უსაფრთხოება და პროცედურული უსაფრთხოება ციხის ცხოვრებისთვის აუცილებელი ელემენტებია, მაგრამ მხოლოდ მათი მეშვეობით წესრიგი ვერ დამყარდება. უსაფრთხოება ასევე დამოკიდებულია ყურადღებით მყოფ პერსონალზე, რომელიც ურთიერთობას ამყარებს პატიმრებთან და რომლებსაც აქვთ ინფორმაცია, თუ რა ხდება ციხეში და შეუძლიათ უზრუნველყონ, რომ პატიმრები პოზიტიურად აქტიურები არიან.

ნესი 51.3 ადგენს უსაფრთხოების რისკების შეფასების მიზნებს. ასეთი შეფასების კრიტერიუმები მრავალ ქვეყანაშია განვითარებული. ისინი მოიცავს: ჩადენილი დანაშაულის ბუნებას, რომლისთვისაც პირი მსჯავრდებულია; გაქცევის მცდელობა და გარედან დახმარებაზე ხელმისაწვდომობა; სხვა პატიმრებისთვის ზიანის მიყენების პოტენციალი; ხომ არ ჰქონდა მოწმეებზე ზემოქმედება სასამართლო პროცესის დროს.

ციხეში რისკების შეფასებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული აგრეთვე პოლიციის და სხვა სამართალდამცავი ორგანოების ხელთ არსებული ინფორმაცია. ბევრ პენიტენციურ სისტემაში არსებობს ვარაუდი, რომ წინასწარ პატიმრობაში მყოფი პატიმრები უფრო მაღალი უსაფრთხოების რეჟიმს უნდა ექვემდებარებოდნენ. ეს ყოველთვის არ არის აუცილებელი. პირიქით შესაძლებელი უნდა იყოს უსაფრთხოების რისკების შეფასების მორგება ამ კატეგორიის პატიმრებზეც.

ნესი 51.5 მოითხოვს, რომ უსაფრთხოების დონეები გადასინჯული იყოს რეგულარულ ინტერვალებში სასჯელის მოხდის პერიოდში. ხშირად ხდება ისე, რომ პირი ნაკლებ რისკს წარმოადგენს უსაფრთხოების თვალსაზრისით, სასჯელის მოხდის პროგრესირების პარალელურად. სასჯელის მოხდის პერიოდში უფრო დაბალი უსაფრთხოების რეჟიმში გადაყვანის შესაძლებლობა ასევე შეიძლება იყოს კარგი ქცევის ნამახალისებელი.

უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის

59 იხ. ევროპული ციხის წესების კომენტარები, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 2006, კომენტარი წესზე 51 „უსაფრთხოება“.

რეკომენდაციიდან გამომდინარე,⁶⁰ ადმინისტრაციის მთავარი ამოცანაა, უზრუნველყოს დანესებულებაში კონტროლის ადეკვატური დონე, როგორც უსაფრთხოებისა და წესრიგის გარანტია. მართალია კონტროლის ხასიათი და ხარისხი განსხვავებული იქნება ციხის კატეგორიისა და მასში განთავსებული პატიმრების მიხედვით, იგი ყოველთვის უნდა ემყარებოდეს დინამიკური უსაფრთხოების კონცეფციას. დინამიკური უსაფრთხოება ნიშნავს პენიტენციური დანესებულების პერსონალის დაბალი რგოლის მომზადებას და მხარდაჭერას, რომ კარგი ურთიერთობა ჩამოაყალიბოს პატიმრებთან, იცნობდეს და უგებდეს მათ, როგორც ინდივიდებს, დაეხმაროს მათ პირადი პრობლემების მოგვარებაში და ჰქონდეს მათთან აზრიანი დიალოგი.⁶¹

პატიმრებს ყველაზე ხშირი და განგრძობადი ურთიერთობა დაბალი რგოლის პერსონალთან აქვთ. პატიმრების ყოველდღიური კონტაქტი აღნიშნული დონის პერსონალთან ძალზე დიდ გავლენას ახდენს მათ ქცევასა და დამოკიდებულებაზე. პოზიტიურ ურთიერთობას დესტრუქციული ქცევის და დამოკიდებულების შემცირების ტენდენცია აქვს და ხელს უწყობს პატიმრებთან კონსტრუქციულ მუშაობას. ამასთან, დინამიკური უსაფრთხოება საშუალებას აძლევს პერსონალს, უფრო ადეკვატურად შეიტყოს რისკის შემცველი ქცევის შესახებ, როგორიცაა გაქცევის მცდელობები, პატიმრებს შორის ძალადობა, ან ძალადობა პერსონალის წინააღმდეგ, აკრძალული ნივთების ციხეში შეტანა და მისთ. ზოგიერთი დანესებულების ადმინისტრაცია გარკვეულ თანამშრომლებს ცალკეული პატიმრების საკონტაქტო პირებად განამსწესებს.

წამების პრევენციის კომიტეტის შეფასებით,⁶² განსაკუთრებით საშიში პატიმრები, თავისუფლების აღკვეთის მკაცრ რეჟიმში ყოფნის გამო, კომპენსაციის სახით უნდა სარგებლობდნენ შედარებით მსუბუქი დღის რეჟიმით, თავიანთი თავისუფლების აღკვეთის დანესებულების ფარგლებში, კერძოდ, მათ უნდა მიეცეთ საშუალება, შეხვდნენ დანესებულების სხვა პატიმრებსაც და მიეცეთ სხვადასხვა საქმიანობით დაკავების დიდი არჩევანი. განსაკუთრებული ძალისხმევაა საჭირო მაღალი რისკის უსაფრთხოების განყოფილებებში ნორმალური შიდა ატმოსფეროს შექმნაზე. მიზნად უნდა იქნას დასახული პერსონალსა და პატიმრებს შორის პოზიტიური ურთიერთობების ჩამოყალიბება. ეს უნდა შედიოდეს ინტერესში არა მხოლოდ აღნიშნულ განყოფილებებში მყოფ პატიმართა მიმართ ადამიანური მოპყრობის კუთხით, არამედ დანესებულებაში ეფექტიანი კონტროლისა და პერსონალის უსაფრთხოების დაცვის თვალსაზრისით.

პატიმრებისთვის სხვადასხვა საქმიანობის გეგმის შემუშავება, შესაძლოა კიდევ უფრო მეტად მნიშვნელოვანია მაღალი რისკის განყოფილებებში, ვიდრე ჩვეულებრივ საკნებში. ამ საქმიანობებით დაკავებამ შესაძლოა შეამსუბუქოს პატიმრისპიროვნებაზე დამლუპველი ზეგავლენა, რომელსაც იწვევს ვაკუუმისებრი სივრცე, სადაც ის მოთავსებულია. საქმიანობები რაც შეიძლება მრავალფეროვანი უნდა იყოს (განათლება, სპორტი, დასაქმება, პროფესიული სწავლება და ა.შ.). რაც შეეხება დასაქმებას, ცხადია, უსაფრთხოების მოსაზრებიდან გამომდინარე, ბევრი ტიპის სამუშაო აკრძალული იქნება ამგვარ განყოფილებებში, ვიდრე ეს არის ჩვეულებრივ დანესებულებებში. თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ პატიმრებს უნდა სთავაზობდნენ მხოლოდ მოსაწყენ და უინტერესო სამუშაოს.

ცხადია, აქსიომაა, რომ პატიმრები უსაფრთხოების განსაკუთრებულ რეჟიმში არ უნდა იმყოფებოდნენ იმაზე მეტ ხანს, ვიდრე ეს აუცილებელია უშიშროების მიზნებიდან გამომდინარე. ეს პრინციპი მოითხოვს მოთავსების შესახებ გადაწყვეტილების რეგულარულ გადასინჯვას. ამგვარი გადაწყვეტილებები ყოველთვის უნდა დაეფუძნოს პატიმრის ინდივიდუალურ გრძელვადიან შეფასებას სპეციალურად მომზადებული თანამშრომლების მიერ. მეტიც, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, პატიმრებს სრულად უნდა მიენდოთ ინფორმაცია უსაფრთხოების განსაკუთრებულ რეჟიმში მათი მოთავსების მიზეზების შესახებ და, საჭიროების შემთხვევაში, ხელმეორედ მოთავსებისთვის; ეს კი, სხვა დადებით მხარეებთან ერთად, მისცემს მათ საშუალებას, ეფექტიანად გამოიყენონ ყველა არსებული საშუალება, რითაც შეიძლება თავიდან აიცილონ მოთავსების ზემოაღნიშნული ღონისძიებები.

4. უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულები საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში

4.1 ქართული კანონმდებლობა

პატიმრობის კოდექსის 64-ე მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირები, როგორც წესი, თავსდებიან დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დანესებულებაში. ამას ადასტურებს არსებული პრაქტიკაც. კერძოდ, სპეციალური პენიტენციური სამსახურისგან მიღებული ინფორმაციის

60 იხ. ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის კომენტარები „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ რეკომენდაციაზე“, მუხლები 18-20.

61 „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის თაობაზე“ წევრი სახელმწიფოების მიმართ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის Rec(2003)23 რეკომენდაციის განმარტებითი ბარათი, პუნქტი 73 et seq.

62 წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), მე-11 ზოგადი ანგარიში, CPT/Inf(2001)16, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 2001, პუნქტი 32 et seq.

თანახმად, 2016 წლიდან დღემდე უვადო თავისუფლების აღკვეთა მიესაჯა 5 პირს, რომელთაც სასჯელის მოხდა განესაზღვრათ დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში.⁶³ შესაბამისად, უვადო თავისუფლებააღკვეთილ პირებზე ვრცელდება დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებისთვის განსაზღვრული სასჯელის მოხდის პირობები. საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, ესენი არიან საშიშროების მომეტებული რისკის მქონე მსჯავრდებულები, რომელთაგან მომდინარე საფრთხე დაწესებულებისთვის ან გარშემომყოფთათვის, აგრეთვე საზოგადოებისათვის, სახელმწიფოსა ან/და სამართალდამცველი ორგანოებისათვის, კანონმდებლობით განსაზღვრული კრიტერიუმების გათვალისწინებით, არის მომეტებული.⁶⁴

სპეციალური პენიტენციური სამსახურისგან მიღებული ინფორმაციის თანახმად, უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირები ასევე განთავსებულები არიან განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში და მათზე ვრცელდება შესაბამისი დაწესებულებისთვის განსაზღვრული სასჯელის მოხდის პირობები.⁶⁵

საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, საშიშროების მაღალი რისკის მქონე არის მსჯავრდებული, რომლისგან მომდინარე საფრთხე დაწესებულებისთვის ან გარშემომყოფთათვის, აგრეთვე საზოგადოებისათვის, სახელმწიფოსა ან/და სამართალდამცველი ორგანოებისათვის, კანონმდებლობით განსაზღვრული კრიტერიუმების გათვალისწინებით, არის მაღალი. მაღალი რისკის მქონე მსჯავრდებული თავსდება განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში.⁶⁶

შესაბამისად, ქვემოთ განხილულია დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთისა და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში განთავსებულ პირთა უფლებრივი მდგომარეობა.

4.2 რისკის შეფასების სტანდარტები

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაცია Rec (2003) 23 წევრი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“ ემაყრება იმ პრინციპს, რომ თავისუფლების აღკვეთის სასჯელის მოხდისას წონასწორობა უნდა დამყარდეს პენიტენციურ დაწესებულებებში უსაფრთხოების, წესრიგისა და დისციპლინის უზრუნველყოფის მიზნებსა და პატიმრების სათანადო საცხოვრებელი პირობების, აქტიური რეჟიმითა და გასათავისუფლებლად მომზადების მიზნებს შორის.⁶⁷ რეკომენდაციის თანახმად, უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის მიზანი უნდა იყოს უსაფრთხო გარემოს უზრუნველყოფა პატიმრებისათვის, მათთან მომუშავე პერსონალის და მათ მნახველებისთვის.⁶⁸

ადმინისტრაციამ დეტალურად უნდა შეაფასოს, ინდივიდუალური პატიმრები შეადგენენ რისკს თუ არა საკუთარი თავისთვის და სხვებისთვის. შეფასებული რისკების სპექტრი უნდა მოიცავდეს თვითდაზიანებას, სხვა პატიმრებისთვის, პერსონალისთვის, მნახველებისთვის თუ საზოგადოებისთვის ზიანის მიყენებას და გაქცევას, ან დაწესებულების დროებით დატოვებისას ან გათავისუფლებისას სხვა მძიმე დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობას.⁶⁹

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2014 წლის 19 თებერვლის რეკომენდაცია CM/Rec(2014)3 წევრი სახელმწიფოების მიმართ „საშიში დამნაშავეების შესახებ“ ითვალისწინებს, რომ სავარაუდო საშიშ მსჯავრდებულს უფლება უნდა ჰქონდეს, ექსპერტის ცალკე დასკვნა შეუკვეთოს რისკის შეფასების თაობაზე.⁷⁰ მსჯავრდებულები ჩართულები უნდა იყვნენ შეფასების პროცესში, ჰქონდეთ ინფორმაცია პროცესზე და წვდომა შეფასების დასკვნაზე.⁷¹ მკაფიოდ უნდა განსხვავდებოდეს მსჯავრდებულის რისკები,

63 სპეციალური პენიტენციური სამსახურის 2018 წლის 31 აგვისტოს წერილი MOC 9 18 00800883.

64 მსჯავრდებულის რისკის სახეების, რისკის შეფასების კრიტერიუმების, რისკის შეფასებისა და გადაფასების, მსჯავრდებულის იმავე ან სხვა ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში გადაყვანის, გადაყვანის პირობების, აგრეთვე რისკების შეფასების გუნდის საქმიანობისა და უფლებამოსილების განსაზღვრის წესი, დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 9 ივლისის №70 ბრძანებით, მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტი.

65 სპეციალური პენიტენციური სამსახურის 2018 წლის 31 აგვისტოს წერილი MOC 9 18 00800883, დანართი 2.

66 მსჯავრდებულის რისკის სახეების, რისკის შეფასების კრიტერიუმების, რისკის შეფასებისა და გადაფასების, მსჯავრდებულის იმავე ან სხვა ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში გადაყვანის, გადაყვანის პირობების, აგრეთვე რისკების შეფასების გუნდის საქმიანობისა და უფლებამოსილების განსაზღვრის წესი, დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 9 ივლისის №70 ბრძანებით, მე-4 მუხლის მე-4 პუნქტი.

67 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაცია Rec 2003)23 წევრი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“, პრეამბულა.

68 Ibid. პუნქტი 2.

69 Ibid. პუნქტი 12.

70 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2014 წლის 19 თებერვლის რეკომენდაცია CM/Rec(2014)3 წევრი სახელმწიფოების მიმართ „საშიში დამნაშავეების შესახებ“, პუნქტი 14.

71 Ibid. პუნქტი 32.

რომლებიც მისგან საზოგადოებას ემუქრება და რისკები, რომლებიც ციხის შიგნით არსებობს. ეს ორი რისკი ცალ-ცალკე უნდა შეფასდეს.⁷²

მსჯავრდებულს უნდა შეეძლოს პასუხის გასცეს რისკ ფაქტორებს და სხვა მახასიათებლებს, რომლებიც მის, როგორც სამიმ მსჯავრდებულად კლასიფიკაციას უდევს საფუძვლად.⁷³

4.3 რისკის შეფასების პროცესი პრაქტიკაში

არსებობს ექსპერტთა მოსაზრება, რომ ვინაიდან „საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში პატიმართა რისკების შეფასების მექანიზმი ჩამოყალიბების პროცესშია, ამ ეტაპზე არ არის სრულყოფილი და ჭერჯერობით ვერ შეესაბამება ევროპის განვითარებულ ქვეყნებსა თუ ა.შ.შ-ში არსებულ პატიმართა რისკების შეფასების მექანიზმებს. გამომდინარე აქედან, იგი ვერ უზრუნველყოფს, როგორც მსჯავრდებულთა თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში პირველადი განთავსების, ისე კანონმდებლობით გათვალისწინებული მსჯავრდებულთა პირველადი შეფასების პროცესის ერთიანად და ეფექტიანად წარმართვას.“⁷⁴

გარდა ამისა, სახალხო დამცველის შეფასებით, პრობლემატურია ის, რომ „რისკის შეფასების პროცესში არ არის უზრუნველყოფილი მსჯავრდებულის სათანადო ჩართულობა.“⁷⁵ 2015 წლის საპარლამენტო ანგარიშში სახალხო დამცველმა რეკომენდაციით მიმართა სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრს, რომ მსჯავრდებულს უფლება ჰქონოდა, მულტიდისციპლინური გუნდისთვის, მისი საქმის განხილვის ნებისმიერ ეტაპზე, წარედგინა დამატებითი დოკუმენტაცია, რომელიც, მისი აზრით, ხელს შეუწყობდა მისთვის სასურველი გადაწყვეტილების მიღებას, თუმცა მითითებული რეკომენდაცია არ შესრულებულა.

სამწუხაროდ, რისკის შეფასების პროცესის მნიშვნელობა დღემდე არ არის სათანადოდ აღქმული საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში, რასაც ნათლად მოწმობს სპეციალური პენიტენციური სამსახურის მიერ მოწოდებული ინფორმაცია რისკის შეფასების სტატისტიკის თაობაზე. ჩვენს კითხვაზე - 2016 წლიდან დღემდე რამდენი განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულის საქმე გადაიხედა იმგვარად, რომ მას შეეფარდა უფრო მსუბუქი რეჟიმის დაწესებულებაში სასჯელის მოხდა და პირიქით, რამდენ მსჯავრდებულს შეეცვალა უფრო მსუბუქი რეჟიმი და განესაზღვრა სასჯელის მოხდა განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებაში, სპეციალურმა პენიტენციურმა სამსახურმა გვიპასუხა, რომ აღნიშნულთან დაკავშირებით სტატისტიკის წარმოება არ ხდება და მოგვანოდა მექანიკური დათვლის შედეგად დამუშავებული ინფორმაცია.⁷⁶

საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში პატიმრების უფლებების სათანადო უზრუნველყოფის პროცესი ერთგვარად შეფერხებულია იმით, რომ თავისუფლების აღკვეთა ჯერ კიდევ განიხილება, როგორც მხოლოდ სასჯელი და/ან საზოგადოების უსაფრთხოებაზე ზრუნვა პირის გარე სამყაროსგან იზოლაციის გზით და ნაკლები ყურადღებაა გამახვილებული პენიტენციური სისტემის რესოციალიზაციარეაბილიტაციის კონცეფციის განვითარებაზე. აღნიშნულის ნათელი მაგალითია რისკის შეფასებისა და სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმარების სისტემისადმი ფორმალისტური დამოკიდებულება, რაც, როგორც კვლევაზე მუშაობისასაც აღმოჩნდა, უპირველეს ყოვლისა, სტატისტიკის არასრულ და არასწორ წარმოებაზეც აისახება.

უმნიშვნელოვანესია, პენიტენციური სისტემის მესვეურებმა კარგად გაიაზრონ, რომ რისკის შეფასება არა ერთგვარად, არამედ დინამიკური პროცესია, რომელსაც უსაფრთხოებისა და წესრიგის უზრუნველყოფასთან ერთად, სხვა, არანაკლებ მნიშვნელოვანი დანიშნულება აქვს იგი წარმოადგენს ყოველი პატიმრის პიროვნებისა და ქცევის სიღრმისეული ანალიზის ინსტრუმენტს, რომლის სწორად გამოყენებასაც უდიდესი გავლენა ექნება სასჯელის მოხდის მთელ პროცესზე.

მნიშვნელოვანია, რეგულარულად ხდებოდეს რისკის შეფასება-გადაფასების ძირითადი ტენდენციების ანალიზი, მსჯავრდებულთა რისკის ერთი კატეგორიიდან მეორეში გადასვლის დინამიკისა და მიზეზების, შიდა და გარე ფაქტორების გავლენის შეფასება. მსგავსი ანალიზი კარგად აჩვენებს, ერთი მხრივ, შეფასების პროცესის ეფექტურობას მის მიზნებთან და დანიშნულებასთან მიმართებაში, ხოლო მეორე მხრივ, ნათლად წარმოაჩენს პენიტენციური სამსახურის მიერ გაწეული მუშაობის შედეგებს.

72 Ibid, პუნქტი 33.

73 Ibid. პუნქტი 20.

74 ანტონ ქელბაქიანი, ნატალია ცაგარელი, დავით ჭყოიძე, „მაღალი რისკის პენიტენციური დაწესებულების მართვა“, 2015, გვ. 28.

75 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში, 2016, გვ. 19.

76 „სამიშროების მაღალი რისკი სამიშროების მომეტებული რისკით შეცვალა 60 მსჯავრდებულს (N3 დაწესებულება – 4 მსჯავრდებული, N6 დაწესებულება – 56 მსჯავრდებული); სამიშროების მომეტებული რისკი სამიშროების მაღალი რისკით შეცვალა 29 მსჯავრდებულს (N2 დაწესებულება – 8 მსჯავრდებული, N8 დაწესებულება – 21 მსჯავრდებული); სამიშროების საშუალო რისკი სამიშროების მაღალი რისკით შეცვალა 9 მსჯავრდებულს (N2 დაწესებულება – 1 მსჯავრდებული, N8 დაწესებულება – 7 მსჯავრდებული, N6 დაწესებულება – 1 მსჯავრდებული).“

თავი II

მსჯავრდებულთა რეაბილიტაცია და სოციალური რეინტეგრაცია

1. რეაბილიტაცია-რეინტეგრაციის საერთაშორისო სტანდარტები

1.1 რესტორნულიზაცია, როგორც თავისუფლების აღკვეთის მიზანი და მისი მიღწევის საშუალებები

სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის თანახმად, „პენიტენციურ სისტემაში პატიმართა მიმართ მოპყრობის მიზანია მათი გამოსწორება და სოციალური რეაბილიტაცია.“⁷⁷

ნელსონ მანდელას წესების თანახმად, „თავისუფლების აღკვეთის სასჯელის თუ თავისუფლების შემზღუდველი სხვა მსგავსი ღონისძიებების უპირატესი მიზნებია საზოგადოების დანაშაულისგან დაცვა და რეციდივის შემცირება. ეს მიზნები შეიძლება მიღწეული იქნეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ თავისუფლების აღკვეთის პერიოდი მოხმარდება ამ პირთა საზოგადოებაში შეძლებისდაგვარად რეინტეგრაციის უზრუნველყოფას, რათა მათ გათავისუფლების შემდეგ კანონმორჩილად და დამოუკიდებლად ცხოვრება შეძლონ.“⁷⁸ „იმ პირების მიმართ მოპყრობა, რომლებსაც მისჯილი აქვთ თავისუფლების აღკვეთა ან სხვა მსგავსი ღონისძიება, მიზნად უნდა ისახავდეს, რამდენადაც ამის საშუალებას სასჯელის ზომა იძლევა, რათა მათ გათავისუფლების შემდეგ კანონმორჩილად და დამოუკიდებლად ცხოვრება სურდეთ და შეძლონ. მოპყრობა მათ უნდა უნერგავდეს საკუთარი თავის მიმართ პატივისცემას და უვითარებდეს პასუხისმგებლობის გრძნობას.“⁷⁹ „ამ მიზნების განსახორციელებლად ყველა სათანადო საშუალება უნდა იქნეს გამოყენებული, მათ შორის, რელიგიური მხარდაჭერა იმ ქვეყნებში, სადაც ეს შესაძლებელია, განათლება, პროფესიული აღზრდა და მომზადება, სოციალური მხარდაჭერა, დასაქმებაზე კონსულტაცია, ფიზიკური განვითარება და მორალური თვისებების განმტკიცება, თითოეული პატიმრის ინდივიდუალური საჭიროებების შესაბამისად, მისი სოციალური და დანაშაულებრივი წარსული, ფიზიკური და ფსიქიკური შესაძლებლობების და უნარების, პირადი ტემპერამენტის, სასჯელის ზომისა და გათავისუფლების შემდეგ პერსპექტივების გათვალისწინებით.“⁸⁰

ევროპული ციხის წესების თანახმად, „პატიმრობის მართვა ხელს უნდა უწყობდეს თავისუფლებათა აღკვეთილ პირთა რეინტეგრაციას თავისუფალ საზოგადოებაში.“⁸¹ „პერსონალს იმაზე მეტი მოეთხოვება, ვიდრე უბრალოდ ზედამხედველობა და მხედველობაში უნდა იღებდეს პატიმრებისთვის დახმარების განწვევის საჭიროებას, პოზიტიური მხარდაჭერისა და დახმარების პროგრამების მეშვეობით, მათ მიერ სასჯელის მოხდის შემდეგ საზოგადოებაში რეინტეგრაციის გასაადვილებლად.“⁸²

გემოთ ხსენებული აქტები სხვადასხვა ტერმინებს ითვალისწინებს.

გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისის სახელმძღვანელოს მიხედვით, რეაბილიტაცია გულისხმობს მრავალმხრივ ჩარევებს, რომლებიც მიმართულია, წაახალისოს მსჯავრდებული, რომ არ ჩაიდინოს ახალი დანაშაული და ხელახლა ჩამოაყალიბოს კანონმორჩილ ადამიანად.⁸³

იმავე სახელმძღვანელოს მიხედვით, სოციალური რეინტეგრაცია გულისხმობს სოციალურ გარემოში პირის სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ჩართვას. დანაშაულის პრევენციის კონტექსტში, აღნიშნული გულისხმობს სხვადასხვა ფორმის ჩარევებსა და პროგრამებს, რომლებიც მიზნად ისახავს, აღკვეთოს პირის მიერ დანაშაულის ჩადენა, ან შეამციროს რეციდივის შესაძლებლობა იმ პირების მხრიდან,

77 სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტი, მუხლი 10, პუნქტი 3.

78 გაერთიანებული ერების გენერალური ასამბლეის 2015 წლის 17 დეკემბრის „პატიმრებთან მოპყრობის სტანდარტული მინიმალური წესები“ (ნელსონ მანდელას წესები), წესი 4.

79 Ibid. წესი 91.

80 Ibid. წესი 92.

81 ევროპული ციხის წესები, წესი 6.

82 Ibid. წესი 72.3.

83 გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი, რეციდივიზმის პრევენციისა და დამნაშავეთა სოციალური ინტეგრაციის შესავალი სახელმძღვანელო, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2012, გვ. 149, ხელმისაწვდომია: http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Introductory_Handbook_on_the_Prevention_of_Recidivism_and_the_Social_Reintegration_of_Offenders.pdf.

რომლებიც უკვე კონფლიქტში არიან სამართალთან.⁸⁴ მსჯავრდებულებს უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა, რომ მიიღონ ცოდნა და შეიძინონ უნარ-ჩვევები, რომლებიც მათ გათავისუფლების შემდეგ საზოგადოებაში რეინტეგრაციაში დაეხმარება და შეაძლებინებს, თავი აარიდონ ახალი დანაშაულის ჩადენას. მსგავსი პროგრამები ყველა მსჯავრდებული პირის მიმართ უნდა იყოს უზრუნველყოფილი.⁸⁵

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსთვის რეაბილიტაცია და რეინტეგრაცია თანაფარდოვანი ტერმინებია და სასამართლო მათ შორის განსხვავებას ვერ ხედავს.⁸⁶ მსჯავრდებულის რეაბილიტაცია, ანუ საზოგადოებაში რეინტეგრაცია ყველა იმ საზოგადოებაში მოითხოვება, რომელშიც ადამიანის ღირსება ამოსავალი პრინციპია.⁸⁷ მართალია, რეაბილიტაციის, ანუ საზოგადოებაში რეინტეგრაციის უფლება, როგორც ასეთი, არ არის გარანტირებული ევროპული კონვენციით, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკიდან გამომდინარე, იგულისხმება, რომ მსჯავრდებულებს რეაბილიტაციის უფლება აქვთ.⁸⁸ ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად, რეაბილიტაცია და რეინტეგრაცია არის სავალდებულო ფაქტორი, რომელიც ევროპის საბჭოს წევრმა ქვეყნებმა სასჯელაღსრულების პოლიტიკის შემუშავებისას უნდა გაითვალისწინონ.⁸⁹ საერთაშორისო სამართალში ასახული მსჯავრდებულის რეაბილიტაციის, ანუ საზოგადოებაში რეინტეგრაციის პრინციპი აღიარებულია ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში და ამ პრინციპს კონვენციის სხვადასხვა დებულებების ძალით სულ უფრო მზარდი მნიშვნელობა ენიჭება.⁹⁰ მაგალითად, კონვენციის მე-3 მუხლის კონტექსტში, ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ ეროვნულმა ხელისუფლებამ უვადო თავისუფლებააღკვეთილ პირებს უნდა მისცეს რეაბილიტაციის რეალისტური შესაძლებლობა.⁹¹ კონვენციის მე-8 მუხლი სახელმწიფოებისგან მოითხოვს, რომ შეძლებისდაგვარად დაეხმარონ პატიმრებს ციხის გარეთ კავშირების შესაქმნელად და განსამტკიცებლად, რათა ამან ხელი შეუწყოს მათ სოციალურ რეაბილიტაციას. ამ თვალსაზრისით, მაგალითად, მნიშვნელობა აქვს ოჯახის წევრებთან კონტაქტის შენარჩუნებას⁹² და ა.შ.

ევროპული ციხის წესები ძირითადად იყენებს ტერმინს „რეინტეგრაცია“ და მხოლოდ ერთგან ახსენებს ტერმინს „რეაბილიტაცია“. კერძოდ, მე-17 მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, პატიმარი შეძლებისდაგვარად უნდა განთავსდეს მის სახლთან თუ სოციალური რეაბილიტაციის ადგილთან ახლოს მდებარე ციხეში. ევროპული ციხის წესების 102-ე წესი პატიმრებისთვის შემოღებული რეჟიმის მიზნის განსაზღვრისას აქცენტს აკეთებს იმ ღონისძიებებსა და პროგრამებზე, რომლებიც ხელს შეუწყობენ მსჯავრდებულ პირებში ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის გრძნობის განვითარებას იმის ნაცვლად, რომ ვინაობა ფოკუსირდებოდეს რეციდივის პრევენციაზე. ეს წესი შეესაბამება სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-10 მუხლის მე-3 პუნქტს, მაგრამ პაქტისგან განსხვავებით, 102-ე წესში გამიზნულად არის გამოტოვებული ტერმინი „რეაბილიტაცია“, რომელიც სისხლისსამართლებრივი პრობლემების ევროპული კომიტეტის (CDPC), აზრით, ევროპული ციხის წესების ავტორებისთვის იძულებით ჩარევასთან ასოცირდება. ამის ნაცვლად, ევროპული ციხის წესების 102-ე წესი ყურადღებას ამახვილებს მსჯავრდებულებისთვის (რომლებიც ხშირად სოციალურად მოწყვლადი ფენიდან არიან), განვითარების შესაძლებლობების მიცემას, რათა მათ კანონმორჩილი ცხოვრების არჩევა შეძლონ.⁹³

84 Ibid. გვ. 96.

85 გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი, ციხეში სარეაბილიტაციო პროგრამების განვითარების გზამკვლევი, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2017, გვ. 1, ხელმისაწვდომია: http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/17-05452_ebook.pdf.

86 მარე ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Murray v. the Netherlands), განაცხადი no. 10511/10, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2016 წლის 26 აპრილის გადაწყვეტილების პუნქტი 102, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-162614>.

87 პოლიაკოვა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (Polyakova and Others v. Russia), განაცხადები nos. 35090/09, 35845/11, 45694/13, 45694/13, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2017 წლის 7 მარტის გადაწყვეტილების პუნქტი 48, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171774>.

88 მარე ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Murray v. the Netherlands), განაცხადი no. 10511/10, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2016 წლის 26 აპრილის გადაწყვეტილების პუნქტი 103.

89 ჰარაკჩიევი და ტოლუმოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Harachiev and Tolumov v. Bulgaria), განაცხადები nos. 15018/11 და 61199/12, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2014 წლის 8 ივლისის გადაწყვეტილების პუნქტები 243-246, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145442>.

90 მარე ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Murray v. the Netherlands), განაცხადი no. 10511/10, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2016 წლის 26 აპრილის გადაწყვეტილების პუნქტი 102.

91 ვინტერი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Vinter and Others v. the United Kingdom), განაცხადები nos. 66069/09, 130/10 და 3896/10, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2013 წლის 9 ივლისის გადაწყვეტილების პუნქტი 122; ჰარაკჩიევი და ტოლუმოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Harachiev and Tolumov v. Bulgaria), განაცხადები nos. 15018/11 და 61199/12, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2014 წლის 8 ივლისის გადაწყვეტილების პუნქტი 264.

92 ხოროშენკო რუსეთის წინააღმდეგ (Khoroshenko v. Russia), განაცხადი no. 41418/04, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2015 წლის 30 ივნისის გადაწყვეტილების პუნქტები 144-148, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156006>.

93 ევროპული ციხის წესების კომენტარები, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 2006, გვ. 99, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>.

მსჯავრდებულები დგანან მთელი რიგი სოციალური, ეკონომიკური და პირადი ხასიათის გამოწვევების წინაშე, რომლებიც, როგორც წესი, მნიშვნელოვნად ართულებს მათ სოციალურ რეინტეგრაციას. ზოგიერთი ეს გამოწვევა მათი საკუთარი გარემოებებისა და წარსული გამოცდილების შედეგია. სხვა გამოწვევები მათი თავისუფლების აღკვეთისა და ყოფილი მსჯავრდებულების მიმართ საზოგადოების ტიპიური დამოკიდებულების პირდაპირი შედეგია.⁹⁴

ციხეში განხორციელებული ღონისძიებების წარმატებულად განხორციელებისთვის მნიშვნელოვანია, რომ შეძლებისდაგვარად, თითოეული პატიმარი ინდივიდულად განიხილებოდეს. ყველა პატიმარმა რომ მსგავს ღონისძიებებში მონაწილეობის მიიღოს, ეს ვერც ქმედითი იქნება და ვერც შედეგს გამოიღებს. ზოგიერთმა შეიძლება წერა-კითხვა არ იცოდეს, ზოგიერთი კი შეიძლება ციხეში მოხვედრამდე სხვებს ასწავლიდა; ზოგიერთი ციხეში ქუჩიდან ხვდება, ზოგს კი გარეთ ოჯახი და სამსახური ელოდება. შესაბამისად, სარეაბილიტაციო ღონისძიებების დაგეგმვისას, პატიმრების წარმომავლობა და ინდივიდუალური გარემოებები მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული.⁹⁵

მსჯავრდებულები შეიძლება წარსულში ექვემდებარებოდნენ სოციალური იზოლაციისა და მარგინალიზაციის, ფიზიკურ თუ ემოციურ ძალადობას, იყვნენ არასათანადოდ დასაქმებულები ან დაუსაქმებლები, შეიძლება დანაშაულებრივ ცხოვრებას ძალზე ადრეული ასაკიდან ეწეოდნენ. მათი გამოწვევები ხშირად ფიზიკურ და ფსიქიკურ ზეგავლენას შესაძლებლობასა და ჯანმრთელობის პრობლემებს უკავშირდება, რაც შეიძლება წამალდამოკიდებულების შედეგად იყოს. მსჯავრდებულების გამოწვევები ხშირად განპირობებულია უნარების დეფიციტით, რის გამოც მათთვის რთულია, იყვნენ საზოგადოებაში კონკურენტუნარიანი და წარმატებულები; მათ არ აქვთ პიროვნებათაშორისი უნარები, არ აქვთ სათანადო განათლება, ფინანსური მენეჯმენტის უნარები, ახასიათებთ არასათანადო შემეცნებითი თუ ემოციური ფუნქციონირება.⁹⁶

თავად თავისუფლების აღკვეთას შეიძლება, სერიოზული გვერდითი ეფექტები მსჯავრდებულებისთვის ჰქონდეს: მათ შეიძლება დაკარგონ შემოსავალი, შესაძლებლობა, შეინარჩუნონ საცხოვრებელი თავისთვის თუ თავიანთი ოჯახისთვის, შეიძლება გადაედოთ მძიმე დაავადება პენიტენციურ დაწესებულებაში, დაკარგონ მნიშვნელოვანი პირადი კონტაქტები, მათ შეიძლება გაუჩნდეთ ფსიქიკური პრობლემები და შეიძინონ დესტრუქციული ჩვევები და გახდნენ წამალდამოკიდებულნი.⁹⁷

ცნობილია, რომ თავისუფლების აღკვეთის პირობები და ციხის რეჟიმი ხელს უწყობს მსჯავრდებულების ინსტიტუციონალიზაციას, რაც თავის მხრივ, ხელს უშლის გათავისუფლების შემდგომ მათ საზოგადოებაში რეინტეგრაციას. ქმედითი პროგრამების არსებობის გარეშე, მსჯავრდებულები, რომლებიც ჩამოთვლილი და სხვა მრავალი გამოწვევის წინაშე დგანან, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ წარმატებულად შეძლებენ საზოგადოებაში რეინტეგრაციასა და რეაბილიტაციას.⁹⁸

პენიტენციური სისტემაში უნდა არსებობდეს სპეციალური ინსტიტუციური პროგრამები, რომლებიც მსჯავრდებულებს მოამზადებს საზოგადოებაში დასაბრუნებლად. ეს პროგრამები უნდა მოიცავდეს სხვადასხვა შემეცნებით-ქცევით და უნარ-ჩვევების განმავითარებელ პროგრამებს, ფსიქიკური ჯანმრთელობის დაცვას, წამალდამოკიდებულების მკურნალობას, განათლებას, პროფესიულ მომზადებას, კონსულტაციასა და მენტორობას.⁹⁹ მნიშვნელოვანია, რომ მსგავს პროგრამებში მონაწილეობა ნებაყოფლობითი უნდა იყოს და შემდგომი დასჯის არაპირდაპირ ფორმას არ უნდა წარმოადგენდეს.¹⁰⁰

ეს პროგრამები ყველაზე ეფექტურად მოქმედებს, როდესაც ემყარება მსჯავრდებულების და მათი მდგომარეობის ყოველმხრივ შეფასებას. ასეთი შეფასება უნდა ჩატარდეს მსჯავრდებულის პენიტენციურ დაწესებულებაში მოთავსებიდან შეძლებისდაგვარად მალე და უნდა იყოს მსჯავრდებულის მიმართ შემუშავებული ყოველმხრივი და ინდივიდუალური მორგებული ჩარევის გეგმის საფუძველი. ქმედითი ჩარევა ემყარება პროგრამის განხორციელების მეთოდებს, ქეის მენეჯმენტის პრაქტიკას და სათანადოდ მომზადებულ პერსონალს, რომელსაც აქვს საჭირო უნარები და ცოდნა ჩარევის მენეჯმენტისა და განხორციელებისთვის.¹⁰¹ ამ დროს მაქსიმალურად მრავალმხრივი ინფორმაცია უნდა იყოს მოპოვებული სხვადასხვა სანდო წყაროებიდან.¹⁰²

94 გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი, რეციდივიზმის პრევენციასა და დამნაშავეთა სოციალური ინტეგრაციის შესავალი სახელმძღვანელო, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2012, გვ. 11.

95 ენდრიუ კოილი, ციხის მართვა ადამიანის უფლებების მიდგომით: სახელმძღვანელო ციხის პერსონალისთვის, მე-2 გამოცემა, ლონდონი, პენიტენციურ სწავლებათა საერთაშორისო ცენტრი, 2009, გვ. 89.

96 გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი, რეციდივიზმის პრევენციასა და დამნაშავეთა სოციალური ინტეგრაციის შესავალი სახელმძღვანელო, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2012, გვ. 11 et seq.

97 Ibid. გვ. 31.

98 Ibid. გვ. 31-32.

99 Ibid. გვ. 32.

100 ევროპული ციხის წესების კომენტარები, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 2006, გვ. 97.

101 გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი, რეციდივიზმის პრევენციასა და დამნაშავეთა სოციალური ინტეგრაციის შესავალი სახელმძღვანელო, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2012, გვ. 32.

102 ევროპული ციხის წესების კომენტარები, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 2006, გვ. 96, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>.

ქმედითი ინსტიტუციური პროგრამები, როგორც წესი, ითვალისწინებს დინამიკური რისკის ფაქტორებს და სხვა მნიშვნელოვან გამოწვევებს. თუმცა გასათვალისწინებელია, რომ პატიმრების ნაწილს თავისუფლების აღკვეთა მცირე ხნით აქვს შეფარდებული, რის გამოც შეუძლებელია მათთვის აღნიშნულ პროგრამებში მონაწილეობა. როგორც წესი, ამ პროგრამების ხელმისაწვდომობა შეზღუდულია და მონაწილეობა ნებაყოფლობითია. ამის გამო მსჯავრდებულების დიდი ნაწილი ვერ ან არ მონაწილეობს აღნიშნულ პროგრამებში. შესაბამისად, საჭიროა, რომ პროგრამებში მონაწილეობა მსჯავრდებულებს გათავისუფლების შემდეგაც შეეთავაზოთ.¹⁰³

ზოგიერთი სპეციალიზებული პროგრამა ასევე შეიძლება, რომ მსჯავრდებულის გათავისუფლების ვადის მოახლოებისას იყოს შეთავაზებული. როგორც წესი, ამ დროს პროგრამაში ჩართულები არიან საზოგადოებაში მოქმედი ის შესაბამისი უწყებები, რომლებიც მსჯავრდებულებს მათი გათავისუფლებისას სათანადო სერვისებს სთავაზობენ.¹⁰⁴

ის მოპყრობა და მხარდაჭერა, რომელსაც მსჯავრდებულები თავისუფლების აღკვეთის პერიოდში იღებენ, ხშირად საჭიროა, რომ გაგრძელდეს მათი გათავისუფლების შემდეგაც, რათა უზრუნველყოფილი იქნეს მსჯავრდებულების საზოგადოებაში სათანადო რეინტეგრაცია. ამიტომაც მნიშვნელოვანია, რომ მსჯავრდებულების გათავისუფლება იმდგვარად იგეგმებოდეს, რომ საზოგადოებაში დაბრუნებისთანავე მათ შეეძლოთ უწყვეტი სერვისებისა და მხარდაჭერის მიღება. ეს შეიძლება განხორციელდეს იმდგვარად, რომ პენიტენციური დაწესებულება თავიდანვე უნდა თანამშრომლობდეს ჯანმრთელობის დაცვის უწყებებთან და საზოგადოებაში არსებულ სხვადასხვა სერვისების პროვაიდერებთან.¹⁰⁵

ყველა პროგრამა უნდა შეიქმნას გენდერულად სენსიტიური გზით და მორგებული იყოს ქალი მსჯავრდებულების სპეციალურ საჭიროებებსა და გარემოებებზე. პროგრამები აგრეთვე კულტურულად სენსიტიური იყოს და მათი განმახორციელებელი პერსონალი სათანადოდ უნდა ერკვეოდეს ამა თუ იმ კულტურის დეტალებში. ამა თუ იმ კულტურის შესახებ ცოდნა უნდა იყოს ინსტიტუციური და პროგრამების განხორციელება უნდა ასახავდეს და პატივს უნდა სცემდეს კულტურულ მრავალფეროვნებას. ეს აგრეთვე გულისხმობს პროგრამების განხორციელებას იმ ენაზე, რომელიც ამა თუ იმ მსჯავრდებულისთვის ყველაზე კომფორტულია.¹⁰⁶

წამების პრევენციის კომიტეტის შეფასებით, თავისუფლებააღკვეთილ პირთა კეთილდღეობისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს დაწესებულებაში სხვადასხვა საქმიანობის დამაკმაყოფილებელ პროგრამის არსებობას (დასაქმება, განათლება, სპორტი და ა.შ.). ეს ეხება ყველა ტიპის დაწესებულებას, სადაც იმყოფებიან როგორც ბრალდებულები, ისე მსჯავრდებულები. წამების პრევენციის კომიტეტი აღნიშნავს, რომ წინასწარი პატიმრობის რიგ დაწესებულებებში საქმიანობის სახეობები ძალიან შეზღუდულია. ისეთ დაწესებულებებში, სადაც ბრალდებულები დიდხანს არ დაჰყოფენ, პატიმართა საქმიანობის უზრუნველყოფა არცთუ ისე იოლია. ცხადია, რომ აქ საუბარი არ შეიძლება იყოს ისეთ ინდივიდუალ პროგრამებზე, რომელთა შემუშავებაც შესაძლებელია მსჯავრდებულთათვის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში. მაგრამ, მიუხედავად იმისა, თუ რამდენად კარგ საყოფაცხოვრებო პირობებში იმყოფებიან პატიმრები, არ შეიძლება მათი უბრალოდ საკნებში გამოკეტვა და მიტოვება კვირეებისა და, ზოგჯერ, თვეების განმავლობაში. წამების პრევენციის კომიტეტს მიაჩნია, რომ აუცილებელია პატიმრობის დაწესებულებებში უზრუნველყოფილი იყოს, რომ პატიმრებმა შეძლონ დღის არსებითი ნაწილის (8 საათი ან მეტი) საკნებს გარეთ გატარება და ამ დროის დათმობა სხვადასხვა სახის სასარგებლო საქმიანობისათვის. რა თქმა უნდა, მსჯავრდებულთა თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში რეჟიმი კიდევ უფრო მეტად კეთილგანწყობილი უნდა იყოს.¹⁰⁷

განსაკუთრებულ ხაზგასმას საჭიროებს სუფთა ჰაერზე გასეირნებისა და ვარჯიშის უფლება. თავისუფლებააღკვეთილი პირებისათვის სულ მცირე ერთი საათით სუფთა ჰაერზე ყოველდღიური გასეირნებისა და ვარჯიშის აუცილებლობა ფართოდ აღიარებულია, როგორც ძირითადი უფლება (სასურველია, რომ მოცემული მოთხოვნა იყოს აქტივობათა უფრო ფართო პროგრამის შემადგენელი ნაწილი). წამების პრევენციის კომიტეტი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ყველა პატიმარს, გამონაკლისის გარეშე (მათ შორის დასჯის მიზნით სასაგნო რეჟიმში მყოფთაც), უნდა მიეცეთ ყოველდღიურად სუფთა ჰაერზე გასეირნებისა და ფიზიკური ვარჯიშის შესაძლებლობა. ასევე, თავისთავად იგულისხმება, რომ სუფთა ჰაერზე გასეირნებისა და ვარჯიშისათვის არსებული ინფრასტრუქტურისათვის გამოყოფილი უნდა იქნას საკმარისი სივრცე და უამინდობის დროს, შეძლებისდაგვარად, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს თავშესაფარი.¹⁰⁸

103 გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი, რევიდივიზმის პრევენციასა და დამნაშავეთა სოციალური ინტეგრაციის შესავალი სახელმძღვანელო, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2012, გვ. 32.

104 Idem.

105 Idem.

106 Idem.

107 წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), მე-2 ზოგადი ანგარიში, CPT/Inf(92)3, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 1992, პუნქტი 47, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/1680696a3f>.

108 Ibid. პუნქტი 48.

გემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, მსჯავრდებულების ყოველმხრივი რეინტეგრაცია და რეაბილიტაცია მოიცავს მრავალ კომპონენტს. მათ შორის, მოიაზრება შემდეგი: სათანადო საყოფაცხოვრებო პირობების, განათლების და პროფესიული მომზადების, სამუშაო გამოცდილების უზრუნველყოფა, პერსონალსა და პატიმრებს შორის კონსტრუქციული ურთიერთობების ჩამოყალიბება, ქცევისა და დამოკიდებულების პრობლემებზე რეაგირება და რაც მთავარია, პატიმართა ძირითადი საჭიროებების დაკმაყოფილება, რაშიც იგულისხმება მათი ძირითადი უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვა.¹⁰⁹

1.2 შრომა, განათლება და რეაბილიტაცია

ევროპული ციხის წესების მიხედვით, პატიმრები უზრუნველყოფილი უნდა იყვნენ სასარგებლო ხასიათის საკმარისი სამუშაოთი,¹¹⁰ რომელიც პატიმარს შეუნარჩუნებს ან განუვითარებს გათავისუფლების შემდგომ თავის რჩენის უნარს.¹¹¹ ამასთან, სამუშაოს პატიმრებისთვის უზრუნველყოფს პენიტენციური დაწესებულების ხელმძღვანელობა, ან საკუთარი სახსრებით ან კერძო კონტრაქტორებთან თანამშრომლობით, როგორც პენიტენციურ დაწესებულებაში, ისე მის გარეთ.¹¹²

იმავე დოკუმენტის მიხედვით, ყოველი პენიტენციური დაწესებულება უნდა ცდილობდეს, რომ პატიმრები უზრუნველყოს საგანმანათლებლო პროგრამების ხელმისაწვდომობით, რომლებიც იქნება შეძლებისდაგვარად მრავალმხრივი და უპასუხებს პატიმართა ინდივიდუალურ საჭიროებებს მათი მისწრაფებების გათვალისწინებით.¹¹³ პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს წერა-კითხვისა და ანგარიშის სწავლებას, ასევე იმ პატიმრებს, რომლებსაც აკლიათ საბაზისო და პროფესიული განათლება.¹¹⁴ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ახალგაზრდა და სპეციალური საჭიროებების მქონე პატიმრების განათლებას.¹¹⁵ რამდენადაც განხორციელებადი იქნება, პატიმართა განათლება შეძლებისდაგვარად ინტეგრირებული უნდა იყოს ქვეყნის საგანმანათლებლო და პროფესიული განათლების სისტემასთან და მიმდინარეობდეს გარე საგანმანათლებლო დაწესებულებების ვეგით, იმგვარად, რომ პატიმართა გათავისუფლების შემდგომ მათ შეძლონ სწავლის ან პროფესიული განათლების გაგრძელება სიძნელის გარეშე.¹¹⁶

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1982 წლის 24 სექტემბრის რეკომენდაცია no. R (82) 7 წევრი სახელმწიფოების მიმართ „საშიში პატიმრებისთვის თავისუფლების აღკვეთისა და მათ მიმართ მოპყრობის თაობაზე“ ითვალისწინებს, რომ განათლება, პროფესიული მომზადება, სამუშაო და თავისუფალი დროს გასატარებელი და სხვა ღონისძიებები უზრუნველყოფილი უნდა იყოს საშიში მსჯავრდებულებისთვისაც.¹¹⁷

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1976 წლის 17 თებერვლის რეზოლუცია (76)2 „გრძელვადიანი პატიმრების მიმართ მოპყრობის შესახებ“ ითვალისწინებს, რომ სათანადო შრომის შესაძლებლობა ადეკვატური ანაზღაურებით უზრუნველყოფილი უნდა იყოს ხანგრძლივი ვადით თავისუფლება აღკვეთილი პატიმრებისთვის.¹¹⁸ წახალისებული უნდა იყოს განათლება და პროფესიული მომზადება შესაბამისი ანაზღაურებით.¹¹⁹ მიღებული უნდა იყოს ყველა ზომა, რათა საზოგადოებას უკეთ ესმოდა გრძელვადიანი პატიმრების სპეციფიკური პრობლემები და ამით მათი რეაბილიტაციისთვის ხელსაყრელი სოციალური გარემო შეიქმნას. ყველა ეს პრინციპი უნდა ვრცელდებოდეს უვადო თავისუფლება აღკვეთილ პირებზე.¹²⁰

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაცია Rec (2003) 23 წევრი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“ ადგენს, რომ უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირებისა და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის მიზანი უნდა იყოს ამ პატიმრებისთვის გათავისუფლების შემდგომ საზოგადოებაში ხელახლა წარმატებულად დამკვიდრებისა და კანონმორჩილი ცხოვრების წარმართვისთვის შესაძლებლობების გაზრდა და გაუმჯობესება.¹²¹

109 გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი, გზამკვლევი, გვ.გვ. 3-5.

110 ევროპული ციხის წესები, წესი 26.2.

111 Ibid. წესი 26.3.

112 Ibid. წესი 26.9.

113 Ibid. წესი 28.1.

114 Ibid. წესი 28.2.

115 Ibid. წესი 28.3.

116 Ibid. წესი 28.7.

117 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1982 წლის 24 სექტემბრის რეკომენდაცია no. R (82) 7 წევრი სახელმწიფოების მიმართ „საშიში პატიმრებისთვის თავისუფლების აღკვეთისა და მათ მიმართ მოპყრობის თაობაზე“, პუნქტი 7.

118 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1976 წლის 17 თებერვლის რეზოლუცია (76)2 „გრძელვადიანი პატიმრების მიმართ მოპყრობის შესახებ“, პუნქტი 4.

119 Ibid. პუნქტი 5.

120 Ibid. პუნქტი 11.

121 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაცია Rec (2003) 23 წევრი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“, პუნქტი 2.

მაქსიმალური უსაფრთხოების განყოფილებებში რეჟიმი უნდა განასხვავებდეს იმ პატიმართა მიმართ მოპყრობას, რომლებიც წარმოადგენენ განსაკუთრებულ რისკს გაქცევის თვალსაზრისით ან საფრთხის თვალსაზრისით, თუ გაქცევას მოახერხებენ და იმ პატიმართა მიმართ მოპყრობას შორის, რომლებიც წარმოადგენენ საფრთხეს სხვა პატიმართა ანდა პერსონალის თუ მნახველების მიმართ.¹²² პატიმართა ქცევისა და უსაფრთხოების მოთხოვნების სათანადო გათვალისწინებით, მაქსიმალური უსაფრთხოების განყოფილებებში რეჟიმის მიზანი უნდა იყოს განტვირთული ატმოსფეროს შექმნა, პატიმრებს შორის ურთიერთობის ნების დართვა, განყოფილების შიგნით გადაადგილების თავისუფლება და სხვადასხვა აქტივობების შეთავაზება.¹²³

იმისთვის, რათა თავიდან იქნეს აცილებული და შემსუბუქდეს უვადო და ხანგრძლივადიანი თავისუფლების აღკვეთის დამაზიანებელი შედეგები, ციხის ადმინისტრაცია უნდა მიიღწოდეს, რომ შესთავაზოს ადეკვატური მატერიალური პირობები და შესაძლებლობები ფიზიკური, ინტელექტუალური და ემოციური სტიმულაციისთვის.¹²⁴

1.3 სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვა

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაცია Rec (2003) 23 წვერი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“ ითვალისწინებს, რომ სასჯელის მოხდის დეტალური გეგმები უნდა შემუშავდეს თითოეული ინდივიდუალური პატიმრისთვის. ეს გეგმები უნდა მომზადდეს შეძლებისდაგვარად მსჯავრდებულის აქტიური მონაწილეობით და განსაკუთრებით თავისუფლების აღკვეთის პერიოდის ბოლოსკენ პრობაციის სამსახურთან მჭიდრო თანამშრომლობით.¹²⁵

სასჯელის მოხდის გეგმა უნდა მოიცავდეს თითოეული პატიმრის რისკისა და საჭიროების შეფასებას და გამოყენებული უნდა იყოს სისტემური მიდგომისთვის,

- პატიმრის თავდაპირველი განთავსებისას;
- პენიტენციურ სისტემაში უფრო მკაცრი პირობებიდან ნაკლებად შემზღუდველ პირობებში პროგრესულად გადასასვლელად ისე, რომ საუკეთესო შემთხვევაში, ბოლო ფაზა მოხდილი იქნეს ღია პირობებში, უმჯობესია საზოგადოებაში;
- მსჯავრდებულის დასაქმების, განათლების, ხელობის დაუფლების და სხვა აქტივობებში მონაწილეობის მისაღებად, რათა მიზანმიმართულად იქნეს გამოყენებული ციხეში გატარებული დრო და გაიზარდოს შანსები საზოგადოებაში წარმატებულად ხელახლა დამკვიდრებისთვის გათავისუფლების შემდეგ;
- ჩარევებისა და პროგრამებში მონაწილეობის მისაღებად, რომლებიც დაგეგმილია და რეაგირებს რისკებზე და საჭიროებებზე, რათა შეამციროს ნორმიდან გადახრილი ქცევა ციხეში და გათავისუფლების შემდეგ დანაშაულის ხელახლა ჩადენა;
- თავისუფალ დროს გასატარებელ და სხვა აქტივობებში მონაწილეობის მისაღებად, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ან შემსუბუქდეს ხანგრძლივი თავისუფლების აღკვეთის უარყოფითი შედეგები;
- პირობების შექმნისა და ზედამხედველობის ღონისძიებების უზრუნველსაყოფად, რომლებიც ხელს უწყობს კანონმორჩილი ცხოვრების წესს და გათავისუფლების შემდგომ საზოგადოებაში დამკვიდრებას.¹²⁶

განაჩენის ინდივიდუალური დაგეგმვა უნდა დაიწყოს ციხეში შესვლიდან შეძლებისდაგვარად მალევე, რეგულარულ ინტერვალებში უნდა გადაისინჯოს და საჭიროებისამებრ, შეიცვალოს.¹²⁷

122 Ibid. პუნქტი 20, ქვეპუნქტი “ზ”.

123 Ibid. პუნქტი 20 ქვეპუნქტი “გ”.

124 Ibid. პუნქტი 21.

125 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაცია Rec (2003) 23 წვერი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“, პუნქტი 9.

126 Ibid. პუნქტი 10.

127 Ibid. პუნქტი 11.

ევროპული ციხის წესები

რეჟიმის მიზნები მისტილი პატიმრებისათვის

102.1 იმ წესების გარდა რომელიც ვრცელდება ყველა პატიმარზე, მისტილი პატიმრებისათვის რეჟიმი ისე უნდა იყოს შემუშავებული, რომ მათ შესაძლებლობა მიეცეთ პასუხისმგებლობა აიღონ დანაშაულის ჩადენის გარეშე ცხოვრებაზე.

102.2. პატიმრობა თავისთავად არის თავისუფლების აღკვეთა სასჯელის სახით და აქედან გამომდინარე რეჟიმი მისტილი პატიმრებისათვის არ უნდა იყოს დამამძიმებელი გარემოებაგამოწვეული პატიმრობის გამო. რეჟიმის იმპლემენტაცია მისტილი პატიმრებისათვის

103.1 მისტილი პატიმრებისათვის რეჟიმი უნდა უნდა იწყებოდეს იმ მომენტიდან როდესაც იგი ციხეში მოთავსდება მისტილი/მსჯავრდებულის სტატუსით, გარდა იმ შემთხვევებისა როდესაც რეჟიმი იწყება უფრო ადრე,

103.2 ასეთი ნებათაღების მიღებისთანავე (დანაშაულის იქნას რეჟიმის აღსრულება) უნდა იქნას შემუშავებული და გაწერილი ანგარიში თითოეული პატიმარისათვის მათი პიროვნული მდგომარეობის შესახებ, შემოთავაზებული უნდა იქნას პერსონალური გეგმა თითოეული პატიმრის სასჯელის მოხდის შესახებ, და აგრეთვე სტრატეგია პატიმართა გათავისუფლებისათვის მომზადებისა და მათი საზოგადოებაში დაბრუნების შესახებ.

103.3 მისტილი პატიმრები უნდა იყვნენ ნახალისებულნი მონაწილეობა მიიღონ სასჯელის მოხდის შესახებ მათი ინდივიდუალური გეგმის შემუშავებაში.

103.4 ასეთი გეგმა, რამდენადაც მისი პრაქტიკაში გატარება შესაძლებელია, უნდა მოიცავდეს: ა. სამუშაოს; ბ. განათლებას; გ. სხვა აქტივობებს; დ. გათავისუფლებისათვის მომზადებას.

103.5 სოციალური სამუშაო, სამედიცინო და ფსიქოლოგიური დახმარება წარმოადგენს მთლიანი გეგმის განუყოფელ ნაწილს, რომელიც შემუშავებულია თითოეული პატიმრისათვის.

103.6 უნდა არსებობდეს ციხის დატოვების სისტემა, როგორც მსჯავრდებულთა საერთო რეჟიმის განუყოფელი ნაწილი.

103.7 პატიმრები, რომელთაც თანხმობა გამოთქმეს ასეთ სამუშაოში მონაწილეობაზე, ჩართულნი უნდა იყვნენ სამართლიანობის აღდგენის პროგრამებში და აგრეთვე რეპარაციის განხორციელებაში მათ მიერ ჩადენილ დანაშაულებზე.

103.8 განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, რომ შემუშავდეს სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური გეგმა უვადოდ თავისუფლება აღკვეთილი პირებისა და გრძელვადიანი პატიმრებისათვის.

მისტილი პატიმრებისათვის სასჯელის მოხდის ორგანიზაციული ასპექტები

104.1 რამდენადაც შესაძლებელია, აგრეთვე ეს მოთხოვნას წარმოადგენს ამ წესების 17-ე წესისა, ცალკე ციხე ან ცალკე შენობა გამოყენებულ უნდა იქნას რეჟიმის მართვისათვის სხვადასხვა კატეგორიის პატიმრების მიმართ.

104.2 შემუშავებული უნდა იქნას პროცედურები სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური გეგმის რეგულარული გადახედვის შესახებ, სადაც შესაბამისი ანგარიშის მიღებისა და განხილვისას, აგრეთვე შესაბამის თანამშრომელთა და პატიმართა შორის კონსულტაციებისას პატიმრები მონაწილეობას უნდა იღებდნენ მასში, რამდენადაც ეს შესაძლებელია.

104.3 ასეთი ანგარიშები როგორც წესი მოიცავს იმ თანამშრომელთა მიერ მომზადებულ ანგარიშებს, რომლებიც პირდაპირ შეხებაში არიან პატიმრებთან.

2. საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში არსებული ვითარება

2.1 საგანმანათლებლო და სარეაბილიტაციო პროგრამების სტაბილურობა

სპეციალური პენიტენციური სამსახურიდან მოწოდებული ინფორმაციის მიხედვით,¹²⁸ 2016-2018 წლებში განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულებისთვის პრაქტიკულად არანაირი სარეაბილიტაციო ან სხვა სახის პროგრამა არ ყოფილა ხელმისაწვდომი.¹²⁹

რაც შეეხება უვადო მსჯავრდებულებს, N2, N3, N6 და N7 დაწესებულებებში სარეაბილიტაციო პროგრამები არ ჩატარებულა.

2016-17 წლებში შედარებით უკეთესი მდგომარეობა იყო N8 დაწესებულებაში, სადაც, 2018 წლის 31 აგვისტოს მდგომარეობით, სასჯელს იხდიდა 52 უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირი. დაწესებულება,

¹²⁸ სპეციალური პენიტენციური სამსახურის 2018 წლის 31 აგვისტოს წერილი MOC 9 18 00800883.

¹²⁹ 2016 წელს N6 დაწესებულებაში ჩატარდა შაშის ტურნირი, რომელშიც 12 განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულმა მიიღო მონაწილეობა, ხოლო 2017 წელს, იმავე დაწესებულებაში, გაიმართა ტრენინგები ბრაზის მართვაში (5 მსჯ.), პენიტენციური სტრუქტურის მართვაში (8 მსჯ.) და არტ-თერაპიაში (8 მსჯ.).

პროფესიული კოლეგების ჩართულობით, საკმაოდ მრავალფეროვან აქტივობებს სთავაზობდა მსჯავრდებულებს,¹³⁰ თუმცა 2018 წელს მათთვის მხოლოდ გერმანული ენის შემსწავლელი კურსები იყო ხელმისაწვდომი, რომელშიც 5 მსჯავრდებული იყო ჩართული.

N5 დაწესებულებაში განთავსებული უვადო მსჯავრდებული ქალი 2016-18 წლებში ჩართული იყო ინდივიდუალური არტ-თერაპიის კურსებში.

2.2 ინდივიდუალური დაგეგმვა

2015 წლის 29 აპრილს, სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის №33 ბრძანებით დამტკიცდა სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვის ინსტრუქცია,¹³¹ რომლის მიზანსაც, ბრძანების თანახმად, წარმოადგენს დანაშაულის განმეორებით ჩადენასთან დაკავშირებული ინდივიდუალური რისკისა და საჭიროების შეფასება, პენიტენციურ დაწესებულებაში ინდივიდისთვის საჭირო ჯანსაღი გარემოს შექმნა და შესაბამის სარეაბილიტაციო პროგრამებში ჩართვა, მომავალში დანაშაულის ჩადენის ალბათობის შესამცირებლად სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური გეგმის შედგენა და მისი განხორციელება.¹³² იმავე ბრძანების მიხედვით, სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვის პროცესი 2017 წლის 31 დეკემბრამდე უნდა დასრულებულიყო.¹³³

სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს¹³⁴ მიერ გამოქვეყნებული 2016 წლის საქმიანობის ანგარიშში აღნიშნულია, რომ ინდივიდუალური დაგეგმვის მეთოდოლოგიის შესაბამისად, სასჯელის მოხდის პარალელურად, დგინდება და ფასდება რეაბილიტაციის კუთხით მსჯავრდებულთა საჭიროებები და, ამის საფუძველზე, თითოეული მსჯავრდებულისთვის განისაზღვრება ფსიქოსოციალური, სარეაბილიტაციო პროგრამების ინდივიდუალური ნუსხა. პროგრამის შედეგები აისახება მსჯავრდებულის რისკების შეფასებისა და პირობით ვადამდე გათავისუფლების საკითხის გადაწყვეტაზე.¹³⁵

იმავე წყაროს თანახმად, სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვის მექანიზმი დაინერგა და ამჟამად მოქმედებს არასრულწლოვანი მსჯავრდებულებისათვის. 2015 წელს ეს მიდგომა დაინერგა N5 და N16 დაწესებულებებში, ხოლო 2016 წელს პროგრამის პილოტირება განხორციელდა N6, N12 და N17 დაწესებულებებში.

სპეციალური პენიტენციური სამსახურის წერილობითი პასუხის თანახმად, დღეისათვის სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვა ხორციელდება ყველა პენიტენციურ დაწესებულებაში და 894 მსჯავრდებულზე შედგა სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური გეგმა.¹³⁶

2.3 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშები

სახალხო დამცველის 2016 წლის ანგარიშში აღნიშნულია, რომ აუცილებელია შესაბამისი ცვლილებები შევიდეს განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებების დებულებებში, რათა განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში პატიმრის ერთდღიანი საკანში მოთავსება ხდებოდეს მხოლოდ პატიმრის რისკის ინდივიდუალური შეფასებისა და დასაბუთებული გადაწყვეტილების საფუძველზე. ამასთან, უნდა ხდებოდეს გადაწყვეტილების გონივრული ინტერვალებით

130 2016 წელი: ინგლისურის შემსწავლელი კურსი – 6 მსჯ., კომპიუტერული პროგრამების შემსწავლელი კურსი – 4 მსჯ., ქართული ენის შემსწავლელი კურსი – 14 მსჯ. ინგლისური ენის შემსწავლელი კურსი – 10 მსჯ., მართვის მოწმობის შემსწავლელი თეორიული კურსი – 15 მსჯ.; 2017 წელი: კომუნიკაცია – 9 მსჯ., პიროვნული და ინტერპერსონალური უნარები – 20 მსჯ., გერმანული ენა – 11 მსჯ., ინგლისური ენა – 33 მსჯ., ინფორმაციული ტექნოლოგიების მხარდაჭერის სპეციალისტი – 17 მსჯ., საქმიან ურთიერთობათა კულტურა – 27 მსჯ.

131 ხელმისაწვდომია: <http://matsne.gov.ge/ka/document/view/2819442>.

132 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 29 აპრილის ბრძანება №33 „სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვის ინსტრუქციის დამტკიცების შესახებ“, მუხლი 1.

133 Ibid. მუხლი 3, პუნქტი 2.

134 N.B. 2018 წლის 5 ივლისის ცვლილებით საქართველოს კანონში „საქართველოს მთავრობის სტრუქტურის, უფლებამოსილებისა და საქმიანობის წესის შესახებ“, სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტრო გაუქმდა და სასჯელაღსრულების ნაწილი, სპეციალური პენიტენციური სამსახურის სახით, შეუერთდა იუსტიციის სამინისტროს. კვლევაზე მუშაობის პერიოდისთვის საკანონმდებლო აქტების უმრავლესობაში შესაბამისი ცვლილებები არ შესულა, რის გამოც კვლევაში ხშირად ნახსენებია სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტრო, 2018 წლის 5 ივლისამდე განხორციელებული ღონისძიებებისა თუ მიღებული აქტების კონტექსტში.

135 ხელმისაწვდომია: <http://www.moc.gov.ge/images/catalog/items/zzzz.pdf>, გვ.32.

136 N2 პენიტენციური დაწესებულება - 58; N3 პენიტენციური დაწესებულება - 2; N5 პენიტენციური დაწესებულება - 124; N6 პენიტენციური დაწესებულება - 6; N7 პენიტენციური დაწესებულება - 4; N8 პენიტენციური დაწესებულება - 238; N9 პენიტენციური დაწესებულება - 5; N11 პენიტენციური დაწესებულება - 22; N12 პენიტენციური დაწესებულება - 119; N15 პენიტენციური დაწესებულება - 124; N16 პენიტენციური დაწესებულება - 159; N17 პენიტენციური დაწესებულება - 14; N18 პენიტენციური დაწესებულება - 1; N19 პენიტენციური დაწესებულება - 18.

გადახედვა და ერთადგილიან საკანში მოთავსების კომპენსირება ისეთი საშუალებებით, როგორიცაა კონტაქტი გარესამყაროსთან, სარეაბილიტაციო აქტივობებზე ხელმისაწვდომობა, ბიბლიოთეკითა და ტელე-რადიო საშუალებებით სარგებლობის შესაძლებლობა.”¹³⁷

2017 წლის ანგარიში¹³⁸ კი მოწმობს, რომ ზემოაღნიშნული მსჯავრდებულების მდგომარეობა ერთი წლის შემდეგაც არ გაუმჯობესებულა. დოკუმენტში საუბარია 2017 წელს ფონდ „ღია საზოგადოება საქართველოს“ ფინანსური მხარდაჭერით ჩატარებულ სოციოლოგიურ კვლევაზე, რომლის დროსაც 943 პატიმარი გამოიკითხა და რომლის შედეგებიც შემამოთხებელ სურათს იძლევა მსჯავრდებულთა, განსაკუთრებით კი დახურული ტიპის და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში განთავსებულ პირთა მდგომარეობაზე:

„ყოველგვარი საინტერესო და თავშესაქცევი აქტივობების გარეშე საკანში 23 საათი ყოფნის პირობებში მკაცრი რეჟიმი პატიმრებში აძლიერებს პროტესტის, უსამართლობისა და უიმედობის განცდას, რაც დამატებით გამოწვევებს აჩენს უსაფრთხოების დაცვის თვალსაზრისით. სპეციალური პრევენციული ჯგუფის მიერ ჩატარებული კვლევის თანახმად, დახურული ტიპის დაწესებულებებსა და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში გამოკითხულ პატიმართა 5.7 %-ს უცდია სუიციდი, ხოლო 12.6 %-ს ჰქონია სუიციდური აზრები. ამავე კვლევის მონაცემებით, საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ავტოაგრესიული ქმედების ჩადენის ძირითად მიზეზად დახურული ტიპის დაწესებულებებში მოთავსებული მამაკაცი პატიმრების უმრავლესობა დაწესებულების თანამშრომლებთან ურთიერთობას ასახელებენ. თვითდაზიანების შემთხვევაში ამ მიზეზზე მიუთითებს 37.1%, ხოლო სუიციდური აზრების და სუიციდის მცდელობის შემთხვევებში, შესაბამისად, 20.0% და 27.3%. ნახევრად ღია ტიპის დაწესებულებებში ეს მონაცემები გაცილებით მცირეა და, შესაბამისად, 11.1%, 3.3% და 7.7%-ს შეადგენს.“¹³⁹

რაც შეეხება ინდივიდუალური დაგეგმვის მეთოდოლოგიას, სახალხო დამცველის 2016 წლის ანგარიშის თანახმად, სპეციალური პრევენციული ჯგუფის წევრების მიერ მსჯავრდებულებთან გასაუბრების შედეგად გაირკვა, რომ მათმა უმრავლესობამ არ იცოდა აღნიშნული გეგმის არსებობის შესახებ.¹⁴⁰

„გეგმებში მოცემულია ზოგადი ინფორმაცია მსჯავრდებულის დანაშაულებრივი ქცევის, ალკოჰოლისა და ნარკოტიკული საშუალებების მიმართ დამოკიდებულების, ცხოვრების წესის, ღირებულებებისა და ინტერესების შესახებ, თუმცა გეგმები ზოგადი ხასიათისაა და არ შეიცავს კონკრეტულ ქმედებებს, რომლებიც უნდა განხორციელდეს უვადოდ თავისუფლება აღკვეთილ მსჯავრდებულთა რეაბილიტაციის პროცესში. ინდივიდუალური გეგმები არ იძლევა სრულ სურათს მსჯავრდებულის საჭიროებებისა და პრობლემების იდენტიფიცირების შედეგად სპეციალისტის მიერ გაწეული ან დაგეგმილი სამუშაოების შესახებ.“¹⁴¹

3. შეფასება

სახალხო დამცველის ანგარიშების ამონარიდები ცხადყოფს, რომ უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულთა სასჯელის მოხდის რეჟიმი ძალიან შორსაა საერთაშორისო სტანდარტებიდან. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში თავისუფლება აღკვეთილი პირების გარკვეული უფლებების, მათ შორის, მსჯავრდებულთა სარეაბილიტაციო, საგანმანათლებლო და დასაქმების პროგრამებით არასათანადოდ უზრუნველყოფა კვლავ უსაფრთხოებისა და წესრიგის დაცვის საბაზით ხდება, მაშინ, როდესაც საერთაშორისო სტანდარტებისა და საუკეთესო პრაქტიკის მიხედვით, უსაფრთხოების ღონისძიებები ყველაზე ეფექტური სწორედ იმ დაწესებულებებშია, სადაც მსჯავრდებულის დროის დიდი ნაწილი აზრიან და საინტერესო აქტივობებს უჭირავს, ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში მსჯავრდებულები ნაკლებად გრძნობენ თავს სოციუმიდან გარიყულად და შესაბამისად, კანონის დარღვევისა და არეულობის გამოწვევის ნაკლები სურვილიც უჩნდებათ.

სარეაბილიტაციო ღონისძიებების სპორადულობა და დაწესებულებებს შორის არაერთგვაროვანი გადანაწილება მოწმობს, რომ სასჯელაღსრულების სისტემას არ გააჩნია წინასწარ გაწერილი, მსჯავრდებულთა კონკრეტულ და რეალურ საჭიროებებზე მორგებული სარეაბილიტაციო ღონისძიებების გეგმა, ღონისძიებების როგორც რეგულარობა, ისე სახეობა კი პრაქტიკულად სრულად დამოკიდებულია კერძო ინიციატივებზე.

როგორც ვიხილეთ, სახალხო დამცველის ინიციატივით ჩატარებული სოციოლოგიური კვლევის შედეგები პრაქტიკულად სრულად გამოირიცხავს საქართველოს სასჯელაღსრულების სისტემაში დინამიკური უსაფრთხოების პრინციპების დაცვას - ერთადგილიან საკანში განთავსებულ მსჯავრდებულთა დიდი

137 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში, 2016, გვ. 43, ხელმისაწვდომია: <http://ombudsman.ge/uploads/other/4/4494.pdf>.

138 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში, 2017, ხელმისაწვდომია: <http://ombudsman.ge/uploads/other/5/5139.pdf>.

139 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში, 2016, გვ.გვ. 46-47.

140 Ibid. გვ. 224.

141 Ibid. გვ.გვ. 224-225.

ნაწილისთვის მხოლოდ თანამშრომლებთან ურთიერთობაა ხელმისაწვდომი, თუმცა, როგორც ხსენებული კვლევა მოწმობს, ეს ურთიერთობაც ბევრი მათგანისთვის ძირითადად სტრესის წყაროა.

საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვის მეთოდოლოგიის დანერგვა უდავოდ მისასალმებელია. აღნიშნული პროცესის სწორად წარმართვა სისტემის მოდერნიზაციისა და მსჯავრდებულთა რესოციალიზაცია-რეაბილიტაციის სათანადოდ უზრუნველყოფისკენ გადადგმული უმნიშვნელოვანესი ნაბიჯი იქნებოდა, თუმცა, როგორც ვიხილეთ, პროცესი დიდი ხარვეზებით მიმდინარეობს. პირველ რიგში, ინდივიდუალურმა დაგეგმვამ, 2018 წლის სექტემბრის მდგომარეობით, მხოლოდ მსჯავრდებულთა მცირე ნაწილი მოიცვა - 894 მსჯავრდებული, რომლებზეც ინდივიდუალური გეგმა შედგა, ციხის სრული პოპულაციის ¹⁴² 10.7%-ს შეადგენს. გარდა ამისა, ამჟამად დანერგილი მეთოდოლოგიის შეუსაბამობა საერთაშორისო სტანდარტთან იმაშიც მდგომარეობს, რომ გეგმის შედგენაში მსჯავრდებულები არანაირ მონაწილეობას არ იღებენ, რაც არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს.

4. რეკომენდაცია

საქართველოს სასჯელაღსრულების სისტემამ გაცილებით მეტი ძალისხმევა უნდა გაწიოს მსჯავრდებულთა რესოციალიზაციისთვის აუცილებელი ღონისძიებების სისტემურად და თანმიმდევრულად გასატარებლად. რესოციალიზაციის ერთ-ერთი აუცილებელი საშუალებაა, რომ მსჯავრდებულთა ყოველდღიურობა დატვირთული იყოს მრავალფეროვანი აქტივობებით, რომლებსაც ციხის ადმინისტრაცია მათ შესთავაზებს მათივე სურვილისა და საჭიროებების გათვალისწინებით.

ზემოთ აღნიშნული მიზნებისთვის პროაქტიულად უნდა მოხდეს კერძო სექტორთან ურთიერთობის დამყარება და გაღრმავება, რათა მსჯავრდებულთა რაც შეიძლება დიდი ნაწილისთვის იყოს ხელმისაწვდომი როგორც საგანმანათლებლო და პროფესიული პროგრამები, ისე დასაქმებისსხვადასხვა კერები.

მსჯავრდებულთა ჩართულობა მათი საჭიროებების განსაზღვრაში, ისევე, როგორც აქტივობების გეგმის შემუშავების ეტაპზევე გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა, ვინაიდან ეს განაპირობებს მათ გაცილებით აქტიურ ჩართულობას მოგვიანებით, აქტივობების განხორციელებისას. შესაბამისად, სასურველია, ერთი მხრივ, უახლოეს მომავალში ინდივიდუალური დაგეგმვის მეთოდოლოგია იმგვარად გადაიხედოს, რომ იგი შესაბამისობაში მოვიდეს ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციებთან და მეორე მხრივ, აღნიშნულმა პროცესმა რაც შეიძლება მალე მოიცვას ციხის სრული პოპულაცია, როგორც ეს №33 ბრძანებით არის გათვალისწინებული.

¹⁴² საქართველოს პენიტენციური სისტემის 2018 წლის ივლისის სტატისტიკური ანგარიშის მიხედვით, ივლისის მდგომარეობით სისტემაში სასჯელს იხდიდა 8349 მსჯავრდებული. ხელმისაწვდომია: <http://www.moc.gov.ge/images/temp/2018/09/10/6543ca73e1dc669830560f73ed6c9cc7.pdf>

თავი III

დისკრიმინაციის აკრძალვა

1. დისკრიმინაციის ცნება პენიტენციური სისტემის ჭრილში

დისკრიმინაციის აკრძალვა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის უმნიშვნელოვანესი პრინციპი და ფუძემდებლური უფლებაა. პენიტენციურ სფეროში დისკრიმინაციის აკრძალვის მნიშვნელობა ყველა რელევანტური საერთაშორისო აქტით არის აღნიშნული.¹⁴³

წინამდებარე კვლევაში დისკრიმინაცია განხილულია როგორც არაპირდაპირი, ისე პირდაპირი დისკრიმინაციის ჭრილში.

არაპირდაპირი დისკრიმინაციის ელემენტებია: ნეიტრალური წესი, კრიტერიუმიან პრაქტიკა; მნიშვნელოვნად უარყოფითი გავლენა დაცულ ჯგუფზე.¹⁴⁴ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო არაპირდაპირ დისკრიმინაციასთან მიმართებით ადგენს, რომ „შესაძლოა, რომ განსხვავებული მოპყრობა იმ ზოგადი პოლიტიკის ან ღონისძიების მავნე შედეგის სახით არსებობდეს, რომელიც მართალია ნეიტრალურადაა წარმოჩენილი, მაგრამ დისკრიმინაციულია და ერთგარკვეულ ჯგუფზე მნიშვნელოვნად უარყოფით გავლენას ახდენს, ვიდრე მსგავს მდგომარეობაში მყოფ სხვა პირებზე.“¹⁴⁵

კვლევაში არაპირდაპირი დისკრიმინაცია განხილულია შემლუდული შესაძლებლობის მქონე მსჯავრდებულების კონტექსტში, იმ თვალსაზრისით, რომ პენიტენციური დაწესებულებების არსებული ინფრასტრუქტურა მათ სპეციფიკურ საჭიროებებს არ ითვალისწინებს, რაც მსგავს მსჯავრდებულებზე მნიშვნელოვნად უარყოფით გავლენას ახდენს მათი შემლუდული შესაძლებლობის დაცული ნიშნის გამო.

პირდაპირი დისკრიმინაცია შემდეგი ელემენტებისგან შედგება: არსებითად მსგავს მდგომარეობაში მყოფ პირთა მიმართ განსხვავებული მოპყრობა, თუ ამ მოპყრობას არ აქვს ობიექტური და გონივრული გამართლება.¹⁴⁶ უნდა დადგინდეს, რომ სხვა პირებს, რომლებიც ანალოგიურ ან არსებითად მსგავს მდგომარეობაში იმყოფებიან, უკეთესად ეპყრობიან და ეს განსხვავება დისკრიმინაციულია. განსხვავებული მოპყრობის ობიექტური და გონივრული გამართლება ნიშნავს იმას, რომ მოპყრობა ლეგიტიმურ მიზანს უნდა ისახავდეს და უნდა არსებობდეს გონივრული თანაბარზომიერება ჩარევის ღონისძიებასა და დასახულ მიზანს შორის.¹⁴⁷ განსხვავებული მოპყრობის საფუძველი ან მიზეზი ამ დროს არის პიროვნული მახასიათებელი (სტატუსი), რომლითაც პირები, პირთა ჯგუფები გამოირჩევიან.

პირდაპირი დისკრიმინაციის აკრძალვას განსაკუთრებული დატვირთვა აქვს უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირების კონტექსტში. როგორც წამების პრევენციის კომიტეტი აღნიშნავს, სამწუხაროდ, სასჯელაღსრულების პოლიტიკა ხშირად ეფუძნება პრეზუმფციას, რომ უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირები, მათზე დაკისრებული სასჯელიდან გამომდინარე, აუცილებლად განსაკუთრებით საშიში მსჯავრდებულები არიან და მათ მიმართ მოპყრობა განსაკუთრებულად მკაცრი უნდა იყოს.¹⁴⁸ იმავე მოსაზრებას იზიარებს გაერთიანებული ერები, რომ ყველა უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირი მაღალ რისკს არ წარმოადგენს.¹⁴⁹ ფაქტობრივად, სტატუსიდან გამომდინარე, უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირები, სხვა მსჯავრდებულებთან შედარებით,

143 ნელსონ მანდელას წესები 2, 24, 58; ზანგოკის წესები 1, 34; ევროპული ციხის წესები 13, 26, 40, 80.

144 ევროპის საბჭო, სახელმძღვანელო დისკრიმინაციის აკრძალვის ევროპული სამართლის შესახებ, სტრასბურგი, 2013, გვ.გვ. 33-35.

145 დ.3. და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (D.H. and others v. the Czech Republic), განაცხადი no. 57325/00, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2008 წლის 29 აპრილის გადაწყვეტილების პუნქტი 184.

146 კლიფტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Clift v. the United Kingdom), განაცხადი no. 7205/07, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2010 წლის 13 ივლისის გადაწყვეტილების პუნქტი 73, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99913>.

147 ალექსანდრ ალექსანდროვი რუსეთის წინააღმდეგ (Aleksandr Aleksandrov v. Russia), განაცხადი no. 14431/06, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2018 წლის 27 მარტის გადაწყვეტილების პუნქტები 17-18.

148 წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), 25-ე ზოგადი ანგარიში, უვადო თავისუფლება აღკვეთილ პირთა მდგომარეობა, CPT/Inf(2016)10, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 2016, პუნქტი 72.

149 იხ. გაერთიანებული ერების დანაშაულის პრევენციისა და სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების კომისია, უვადო თავისუფლების აღკვეთა, ST/CSDHA/24, ვენა, გაერთიანებული ერები, 1994; აგრეთვე გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიურო, სახელმძღვანელო მაღალი რისკის პატიმრების მართვაზე, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2016, გვ. 3.

ექვემდებარებიან განსხვავებულ, არასახარბიელო მოპყრობას, რაც სხვა მსჯავრდებულებთან შედარებით, მათ უფრო შეზღუდულ უფლებრივ მდგომარეობაში გამოიხატება.

მსჯელობა იმის თაობაზე, რომ უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირები ქმნიან შესაძარებელ ჯგუფს სხვა მსჯავრდებულებთან მიმართებით, ემყარება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკას. მსჯავრდებულებთან სავარაუდოდ დისკრიმინაციულ მოპყრობასთან დაკავშირებით ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებაში „კლიფტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“, ევროპულმა სასამართლომ ჯერ სწორედ იმის გარკვევით დაიწყო თავისი მსჯელობა, შეიძლება თუ არა მსჯავრდებულს, რომელსაც 15 წელზე მეტი ვადით ჰქონდა თავისუფლების აღკვეთა მისჯილი, ჰქონოდა „სხვა სტატუსი“ ევროპული კონვენციის მე-14 მუხლის¹⁵⁰ მნიშვნელობით. ევროპულმა სასამართლომ ამ კითხვას დადებითად უპასუხა და განმარტა, სიტყვები „სხვა სტატუსი“ სასამართლოს პრაქტიკაში განვრცობითად განიმარტება და არ შემოიფარგლება იმ მახასიათებლებით, რომლებიც ადამიანის იდენტობას ან პიროვნებასთან ორგანულად და განუყოფლად არის დაკავშირებული.¹⁵¹ უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირების მიმართ მოპყრობა განპირობებულია არა მათ მიერ ჩადენილი ქმედების სიმძიმით, არამედ გამომდინარე მათი სტატუსიდან, როგორც პირებისა, რომლებსაც უვადო თავისუფლების აღკვეთის სასჯელი აქვთ დანიშნული. მართალია, სასჯელის სიმკაცრე დაკავშირებულია დანაშაულის სიმძიმესთან, მაგრამ მრავალი სხვა ფაქტორიც შეიძლება რელევანტური იყოს, რომელსაც მოსამართლე მხედველობაში იღებს სასჯელის დანიშვნისას.¹⁵² შესაბამისად, უვადო თავისუფლებააღკვეთილ პირებს აქვთ „სხვა სტატუსი“ კონვენციის მე-14 მუხლის მნიშვნელობით.

რაც შეეხება კომპარატორს, ევროპული სასამართლო აღნიშნავს, რომ „ანალოგიური მდგომარეობა“ არ გულისხმობს, რომ შესაძარებელი ჯგუფები იდენტური უნდა იყოს. ის ფაქტი, რომ უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირების მდგომარეობა სრულად ანალოგიური არ არის სხვა პირებთან მიმართებაში, ხელს არ უშლის ამ შემთხვევაზე მე-14 მუხლის გავრცელებას. უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირები არსებითად მსგავს მდგომარეობაში არიან იმ მსჯავრდებულებთან შედარებით, რომლებიც განსხვავებულ მოპყრობას ექვემდებარებიან.¹⁵³ მთელი რიგი საერთაშორისო სტანდარტები, რომლებიც თავისუფლების აღკვეთის ადგილას უნდა იქნეს დაცული, იმავდროულად მსჯავრდებულების რეაბილიტაციის და საზოგადოებაში ინტეგრაციის ნაწილია. ამაში იგულისხმება მსჯავრდებულ პირთა უფლებრივი მდგომარეობა, მათ შორის, მათი უფლება პირადი და ოჯახური ცხოვრების და მიმოწერის დაცულობაზე, განათლების უფლება და სხვ.¹⁵⁴ ყველა მსჯავრდებულს ერთნაირად აქვს უფლება რეაბილიტაციასა და საზოგადოებაში ინტეგრაციაზე, შესაბამისად, არანაირი განსხვავება არ უნდა არსებობდეს უვადო თავისუფლებააღკვეთილ პირებსა და სხვა მსჯავრდებულ პირებს შორის.¹⁵⁵

გემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირები არიან სხვა მსჯავრდებულთა კომპარატორი ჯგუფი და მათ მიმართ განსხვავებული არასახარბიელო მოპყრობა ხდება გამომდინარე მათი სტატუსიდან, როგორც პირებისა, რომლებსაც უვადო თავისუფლების აღკვეთა აქვთ მისჯილი.

წინამდებარე თემატური კვლევის მეორე ჯგუფი – მაღალი რისკის პატიმრები ასევე შეადგენენ კომპარატორ ჯგუფს სხვა მსჯავრდებულებთან შედარებით, ვინაიდან მათ, სტატუსიდან გამომდინარე, დაკისრებული აქვთ მთელი რიგი უფლებრივი შეზღუდვები.

რაც შეეხება იმ საკითხს, უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირების და მაღალი რისკის პატიმრების მიმართ განსხვავებულ მოპყრობას შეიძლება თუ არა, ჰქონდეს ობიექტური და გონივრული გამართლება, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ითვალისწინებს სახელმწიფოთა დისკრეციას, შეაფასოს, გამართლებულია თუ არა განსხვავებული მოპყრობა და რა ხარისხით. სახელმწიფოს დისკრეციის

150 ამ კონვენციით გაცხადებული უფლებებითა და თავისუფლებებით სარგებლობა უზრუნველყოფილია ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა სტატუსის განურჩევლად.

151 კლიფტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Clift v. the United Kingdom), განაცხადი no. 7205/07, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2010 13 წლის ივლისის გადაწყვეტილების პუნქტი 55.

152 შდრ. გერგერი თურქეთის წინააღმდეგ (Gerger v. Turkey), განაცხადი no. 24919/94, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 1999 წლის 8 ივლისის გადაწყვეტილების პუნქტი 69; იხ. კლიფტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Clift v. the United Kingdom), განაცხადი no. 7205/07, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2010 13 წლის ივლისის გადაწყვეტილების პუნქტი 61.

153 იხ. ნანა მჭედლიძე, საქართველოში დისკრიმინაციის საქმეებზე შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოყენების გზამკვლევი, ევროპის საბჭო, 2015 წ. გვ. 5, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/16803034e7>.

154 იხ. დაწვრილებით თავი II. მსჯავრდებულთა რეაბილიტაცია და სოციალური რეინტეგრაცია.

155 მსჯელობა ემყარება mutatis mutandis ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დასაბუთებას საქმეზე კლიფტი გაერთიანებული (Clift v. the United Kingdom), განაცხადი no. 7205/07, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2010 13 წლის ივლისის გადაწყვეტილება, იხ. პუნქტი 67.

ეს ფარგლები განსხვავდება გარემოებების, განსახილველი საკითხის და წინმსწრები მოვლენების შესაბამისად.¹⁵⁶ აღნიშნულ კონტექსტში მნიშვნელოვანია რისკის შეფასების პროცედურის განხილვა, რომლის შესაბამისობა საერთაშორისო სტანდარტებთან გამოდგება იმის დასადგენად, თუ რამდენად შეიძლება ჰქონდეს ობიექტური და ლეგიტიმური გამართლება უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირებისა და მაღალი რისკის პატიმრების მიმართ განსხვავებულ მოპყრობას.

წინამდებარე თავში განხილულია ის მაგალითები, როდესაც უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირები და მაღალი რისკის პატიმრები განიცდიან განსხვავებულ არასახარბიელო მოპყრობას თავიანთი სტატუსის გამო სხვა მსჯავრდებულებთან შედარებით. კვლევაში აგრეთვე განხილულია ის მაგალითები, როდესაც არაპირდაპირი დისკრიმინაციის შედეგად, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირები და მაღალი რისკის პატიმრები განსხვავებულ და არასახარბიელო მდგომარეობაში იმყოფებიან. მსგავსი განსხვავებული მოპყრობისა და მდგომარეობის შედეგია ამ მსჯავრდებულთა განსხვავებული უფლებრივი მდგომარეობა, რაც თავის მხრივ, მათ რეაბილიტაციასა და სოციალურ რეინტეგრაციაზე ახდენს ზეგავლენას.

მსჯავრდებულების ყოველმხრივი რეინტეგრაცია და რეაბილიტაცია მოიცავს მრავალ კომპონენტს. მათ შორის მოიაზრება შემდეგი: განათლება და პროფესიული მომზადება, სამუშაო გამოცდილება, სათანადო საყოფაცხოვრებო პირობების უზრუნველყოფა, პერსონალსა და პატიმრებს შორის კონსტრუქციული ურთიერთობები, ქცევისა და დამოკიდებულების პრობლემებზე რეაგირება და რაც მთავარია, პატიმართა ძირითადი საჭიროებების დაკმაყოფილება, რაშიც იგულისხმება მათი ძირითადი უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვა.¹⁵⁷

აღნიშნული სტანდარტების დაცულობა და შესაბამისად, მსჯავრდებულებისთვის რეაბილიტაციის ხელმისაწვდომობა საქართველოს კანონმდებლობისა და პრაქტიკის მიხედვით, ზემოთ არის გაანალიზებული. წინამდებარე თავში განხილულია ის შემთხვევები, როდესაც საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაში, უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირები და მაღალი რისკი პატიმრები, მხოლოდ თავიანთი სტატუსიდან გამომდინარე, ექვემდებარებიან განსხვავებულ მოპყრობას, ან იმყოფებიან განსხვავებულ მდგომარეობაში, რაც მოკლებულია გონივრულ და ლეგიტიმურ გამართლებას და შესაბამისად, შეადგენს დისკრიმინაციას.

2. საერთაშორისო სტანდარტები

2.1 დისკრიმინაციის აკრძალვა

ნელსონ მანდელას წესები¹⁵⁸

ნესი 2

1. წინამდებარე წესები მოქმედებს ყველას მიმართ მიკერძოების გარეშე. დაუშვებელია ყოველგვარი დისკრიმინაცია რასის, კანის ფერის, სქესის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ქონების, დაბადების თუ რაიმე სხვა სტატუსის გამო. პატიმრების რელიგიური მრწამსი და მორალური პრინციპები დაცულია.

ნესი 24

1. სახელმწიფო პასუხისმგებელია პატიმრებისთვის ჯანდაცვის უზრუნველყოფაზე. პატიმრები უნდა სარგებლობდნენ ჯანდაცვის იმავე სტანდარტებით, რომლებიც საზოგადოებაშია ხელმისაწვდომი და უფასოდ უნდა მიუწვდებოდეთ ხელი ჯანდაცვის აუცილებელ სერვისებზე მათი სამართლებრივი სტატუსის გამო დისკრიმინაციის გარეშე.

ევროპული ციხის წესები

ნესი 13

წინამდებარე წესები მოქმედებს ყველას მიმართ მიკერძოების გარეშე, ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ეროვნულ უმცირესობასთან ასოცირების, ქონების, დაბადების თუ რაიმე სხვა სტატუსის გამო.

ნესი 26

4. მე-13 ნესის შესაბამისად, დაუშვებელია შესრულებულ სამუშაოს მიმართებით გენდერის საფუძველზე დისკრიმინაცია.

¹⁵⁶ ხამტოხუ და აკსენჩიკი რუსეთის წინააღმდეგ (Khamtokhu and Aksenchik v. Russia), განაცხადი nos.

60367/08 და 961/11, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2017 წლის 24 იანვრის გადაწყვეტილების პუნქტი 77.

¹⁵⁷ გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი, ციხეში სარეაბილიტაციო პროგრამების განვითარების გზამკვლევი, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2017, გვ.გვ. 3-5.

¹⁵⁸ გაერთიანებული ერების გენერალური ასამბლეის 2015 წლის 17 დეკემბრის „პატიმრებთან მოპყრობის სტანდარტული მინიმალური წესები“ (ნელსონ მანდელას წესები).

3. პატიმრებს ხელი უნდა მიუწვდებოდეთ ქვეყანაში არსებულ ჯანდაცვის სერვისებზე მათი სამართლებრივი სტატუსის გამო დისკრიმინაციის გარეშე.

2.2 უვადო თავისუფლება აღკვეთილ პირთა და მაღალი რისკის პატიმართა მიმართ დისკრიმინაციული მოპყრობის დაუშვებლობის თაობაზე სტანდარტები

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1982 წლის 24 სექტემბრის რეკომენდაცია no. R(82)17 „საშიში პატიმრებისთვის თავისუფლების აღკვეთისა და მათ მიმართ მოპყრობის თაობაზე“ ითვალისწინებს, რომ ციხის ჩვეულებრივი რეგულაციები შეძლებისდაგვარად უნდა იყოს გათვალისწინებული საშიში პატიმრების მიმართაც.¹⁵⁹

ევროპული ციხის წესების თანახმად, ციხის ცხოვრება შეძლებისდაგვარად უნდა უახლოვდებოდეს საზოგადოებაში ცხოვრების პოზიტიურ ასპექტებს.¹⁶⁰ აღნიშნულში იგულისხმება ყველა პატიმარი მათგან მომდინარე რისკებისგან, გამომდინარე ნორმალიზაციის პრინციპიდან, რომელიც გათვალისწინებულია მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაციაში Rec(2003)23 წევრი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“ და რომელსაც ევროპული ციხის წესები ემყარება.¹⁶¹

3. საქართველოს კანონმდებლობა და პრაქტიკა

3.1 გარე სამყაროსთან კონტაქტი

3.1.1 ქართული კანონმდებლობა

დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში განთავსებულ მსჯავრდებულს უფლება აქვს:

- 1 თვის განმავლობაში ჰქონდეს 1 ხანმოკლე პაემანი, ხოლო წახალისების ფორმით – თვეში 1 დამატებითი ხანმოკლე პაემანი;
- 1 თვის განმავლობაში საკუთარი ხარჯით ჰქონდეს 3 სატელეფონო საუბარი, თითოეული – არა უმეტეს 15 წუთისა, ხოლო წახალისების ფორმით, საკუთარი ხარჯით – ულიმიტო სატელეფონო საუბარი, თითოეული – არა უმეტეს 15 წუთისა;
- 1 წლის განმავლობაში ჰქონდეს 2 ხანგრძლივი პაემანი, ხოლო წახალისების ფორმით – წელიწადში 1 დამატებითი ხანგრძლივი პაემანი.¹⁶²

განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში განთავსებულ მსჯავრდებულს უფლება აქვს:

- 1 თვის განმავლობაში ჰქონდეს 1 ხანმოკლე პაემანი, ხოლო წახალისების ფორმით – თვეში 1 დამატებითი ხანმოკლე პაემანი;
- 1 წლის განმავლობაში ჰქონდეს 1 ხანგრძლივი პაემანი, ხოლო წახალისების ფორმით – წელიწადში 1 დამატებითი ხანგრძლივი პაემანი;
- 1 თვის განმავლობაში საკუთარი ხარჯით ჰქონდეს 2 სატელეფონო საუბარი, თითოეული – არაუმეტეს 15 წუთისა, ხოლო წახალისების ფორმით, საკუთარი ხარჯით – 1 სატელეფონო საუბარი არაუმეტეს 15 წუთისა.¹⁶³

გემოაღნიშნული უფლებრივი რეჟიმი მნიშვნელოვნად მკაცრია სხვა დაწესებულებებში მოთავსებული მსჯავრდებულების უფლებრივ რეჟიმთან შედარებით.

კერძოდ, დაბალი რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში განთავსებულ მსჯავრდებულს უფლება აქვს, 1 თვის განმავლობაში ჰქონდეს 4 ხანმოკლე პაემანი, ხოლო წახალისების ფორმით – თვეში 2 დამატებითი ხანმოკლე პაემანი; 1 თვის განმავლობაში საკუთარი ხარჯით ჰქონდეს შეუზღუდავი რაოდენობის სატელეფონო საუბარი, თითოეული – არაუმეტეს 15 წუთისა, ხოლო წახალისების ფორმით, საკუთარი ხარჯით – ულიმიტო სატელეფონო საუბარი.¹⁶⁴

159 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1982 წლის 24 სექტემბრის რეკომენდაცია no. R(82)17 „საშიში პატიმრებისთვის თავისუფლების აღკვეთისა და მათ მიმართ მოპყრობის თაობაზე“, პუნქტი 1.

160 ევროპული ციხის წესები, წესი 5.

161 Ibid. იხ. პრეამბულა.

162 პატიმრობის კოდექსის 65-ე მუხლის პირველი ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტი.

163 Ibid. 66³-ე მუხლის მეორე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტი.

164 Ibid. მე-60² მუხლის მე-2 ნაწილის „ბ“ და „გ“ ქვეპუნქტები.

მსჯავრდებულს, რომელიც სასჯელს ნახევრად ღია ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში იხდის, უფლება აქვს, 1 თვის განმავლობაში ჰქონდეს 2 ხანმოკლე პაემანი, ხოლო წახალისების ფორმით – თვეში 1 დამატებითი ხანმოკლე პაემანი; 1 წლის განმავლობაში ჰქონდეს 3 ხანგრძლივი პაემანი, ხოლო წახალისების ფორმით – წელიწადში 2 დამატებითი ხანგრძლივი პაემანი; 1 თვის განმავლობაში საკუთარი ხარჯით ჰქონდეს შეუზღუდავი რაოდენობის სატელეფონო საუბარი – დღე-ღამეში არაუმეტეს 30 წუთისა, ხოლო წახალისების ფორმით, საკუთარი ხარჯით – ულიმიტო სატელეფონო საუბარი, თითოეული – არაუმეტეს 15 წუთისა.¹⁶⁵

განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებების დებულებების თანახმად, ამ დაწესებულებებში ხანმოკლე პაემანი ხორციელდება სპეციალურ ოთახებში, მინის გამყოფი ბარიერის მეშვეობით. უსაფრთხოების ნორმებიდან გამომდინარე შესაძლებელია მინის გამყოფი ბარიერი დამატებით აღიჭურვოს მეტალის ბადით, იმგვარად, რომ მინის გამყოფი ბარიერის ორივე მხარეს მყოფი პირები ხედავდნენ ერთმანეთს.¹⁶⁶ განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებების დებულებებით შეზღუდულია ხანმოკლე პაემანზე დაშვებულ პირთა რაოდენობაც.¹⁶⁷

აქვე აღსანიშნავია, რომ განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებების დებულებები დამატებით შეზღუდვებს აწესებს სატელეფონო ზარებზე. კერძოდ, მსჯავრდებულის სატელეფონო საუბრები შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ მის მიერ წინასწარ მითითებულ არაუმეტეს ხუთ¹⁶⁸ სატელეფონო ნომერზე.¹⁶⁹

პატიმრობის კოდექსით განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში მოთავსებული მსჯავრდებულისთვის ერთი თვის განმავლობაში ორ სატელეფონო საუბართან და ერთ წამახალისებელ სატელეფონო საუბართან დაკავშირებით, დებულებები აწესებს შეზღუდვას, რომ ამ სატელეფონო საუბრების რაოდენობაში შედის მსჯავრდებულის მიერ საქართველოს სახალხო დამცველის ცხელ ხაზზე და ადვოკატთან განხორციელებული სატელეფონო საუბრები.¹⁷⁰

ამასთან, სხვა მსჯავრდებულთაგან განსხვავებით, განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში განთავსებული მსჯავრდებულები არ სარგებლობენ ვიდეოპაემნის უფლებით;¹⁷¹ განსაკუთრებულ, პირად გარემოებებთან დაკავშირებით პენიტენციური დაწესებულების დროებით დატოვების უფლებით (გარდა ახლო მათესავის გარდაცვალების შემთხვევისა)¹⁷² და დაწესებულების გარეთ ხანმოკლე გასვლის უფლებით.¹⁷³

165 პატიმრობის კოდექსის 62-ე მუხლის მეორე ნაწილის “ზ”, “გ” და “ე” ქვეპუნქტები.

166 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №109 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N3 პენიტენციური დაწესებულების დებულების 44-ე მუხლის მე-4 პუნქტი; საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №108 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N6 პენიტენციური დაწესებულების დებულების 45-ე მუხლის მე-4 პუნქტი; საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №107 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N7 პენიტენციური დაწესებულების დებულების 44-ე მუხლის მე-4 პუნქტი.

167 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №109 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N3 პენიტენციური დაწესებულების დებულების 44-ე მუხლის პუნქტი 9; პუნქტი; საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №108 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N6 პენიტენციური დაწესებულების დებულების 45-ე მუხლის მე-9 პუნქტი; საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №107 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N7 პენიტენციური დაწესებულების დებულების 44-ე მუხლის მე-9 პუნქტი.

168 ამ რაოდენობაში არ შედის საქართველოს სახალხო დამცველის ცხელი ხაზის და მსჯავრდებულის ადვოკატის სატელეფონო ნომრები.

169 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №109 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N3 პენიტენციური დაწესებულების დებულების 42-ე მუხლის მე-2 პუნქტი; საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №108 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N6 პენიტენციური დაწესებულების დებულების 43-ე მუხლის მე-2 პუნქტი; საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №107 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N7 პენიტენციური დაწესებულების დებულების 42-ე მუხლის მე-2 პუნქტი.

170 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №109 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N3 პენიტენციური დაწესებულების დებულების 42-ე მუხლის მე-6 პუნქტი; საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №108 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N6 პენიტენციური დაწესებულების დებულების 43-ე მუხლის მე-6 პუნქტი; საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №107 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N7 პენიტენციური დაწესებულების დებულების 42-ე მუხლის მე-6 პუნქტი.

171 პატიმრობის კოდექსის მე-17¹ მუხლის პირველი ნაწილი.

172 Ibid. 66³ მუხლის მე-5 ნაწილის ბ.ა) ქვეპუნქტი.

173 Ibid. 66³ მუხლის მე-5 ნაწილის ბ.ბ) ქვეპუნქტი.

3.1.2 საქართველოს პენიტენციურ სისტემაში დამკვიდრებული პრაქტიკა

სახალხო დამცველის შეფასებით, გარე სამყაროსთან კონტაქტის თვალსაზრისით, დახურულ და განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებებში განთავსებული მსჯავრდებულების სხვა მსჯავრდებულებთან შედარებით არათანაბარი მოპყრობა მდგომარეობს როგორც ოჯახის წევრებთან ნებადართული ურთიერთობის რეგულარობის გარდა, აგრეთვე მათთან კონტაქტის განსხვავებულ ფორმებში.¹⁷⁴

გარდა კანონმდებლობით არსებული შეზღუდვებისა, სახალხო დამცველის ანგარიშში ხაზგასმულია დამკვიდრებული პრაქტიკით მსჯავრდებულის პირად ცხოვრებაში ჩარევის ფაქტებიც: „არსებული დახურული ტიპის დაწესებულებებში ტელეფონის აპარატები ისეა განთავსებული, რომ შეუძლებელია სატელეფონო ზარის კონფიდენციალურ გარემოში განხორციელება.“¹⁷⁵

3.1.3 საერთაშორისო სტანდარტები მსჯავრდებულთა გარე სამყაროსთან ურთიერთობის თაობაზე

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაცია Rec (2003) 23 წვერი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“ ადგენს, რომ სპეციალური ზომები უნდა იყოს მიღებული ოჯახური კავშირების განწყვეტის თავიდან ასაცილებლად. ამ მიზნით, პატიმრები უნდა განთავსდნენ, შეძლებისდაგვარად, იმ პენიტენციურ დაწესებულებებში, რომლებიც მათ ოჯახებთან და ახლო ნათესავებთან ახლოსაა განლაგებული; წერილები, სატელეფონო ზარები და პაემნები მაქსიმალური სიხშირითა და პრივატულობის დაცვით უნდა იყოს ნებადართული. თუ მსგავსი საფრთხის შემცველია ან გამართლებულია რისკის შეფასების თანახმად, ასეთ კონტაქტებს შეიძლება თან ახლდეს უსაფრთხოების გონივრული ღონისძიებები, როგორიცაა კორესპონდენციის მონიტორინგი, ან პაემნებამდე და შემდეგ შემოწმებები.¹⁷⁶

სხვა კონტაქტები გარე სამყაროსთან, როგორიცაა გაზეთები, რადიოსა და ტელევიზიის და მნახველების ხელმისაწვდომობა, ასევე უნდა იყოს ხელშეწყობილი. განსაკუთრებული ძალისხმევა უნდა მიეძღვნას, რომ ნებადართული იყოს სხვადასხვა სახის შეღავათები დროებით დაწესებულებიდან გასვლის თაობაზე, საჭიროების შემთხვევაში ბადრაგის თანხლებით.¹⁷⁷

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1976 წლის 17 თებერვლის რეზოლუცია (76)2 „გრძელვადიანი პატიმრების მიმართ მოპყრობის შესახებ“ მხედველობაში იღებს რა, რომ გრძელვადიანი თავისუფლების აღკვეთის აღსრულებამ შეიძლება უარყოფითი შედეგი იქონიოს პატიმარსა და მასზე დამოკიდებულ პირებზე, ადგენს, რომ სახელმწიფოებმა უნდა განამტკიცონ ასეთი პატიმრების კავშირები გარე სამყაროსთან.¹⁷⁸ ასეთ პატიმრებს უნდა ჰქონდეთ უფლება, დატოვონ პენიტენციური დაწესებულება არა, როგორც თავისუფლების აღკვეთისგან დასასვენებლად, არამედ, როგორც რეაბილიტაციის პროგრამის შემადგენელი ნაწილი.¹⁷⁹ ყველა ეს პრინციპი უნდა ვრცელდებოდეს უვადო თავისუფლებადაღკვეთილ პირებზე.¹⁸⁰

წამების პრევენციის კომიტეტი

წამების პრევენციის კომიტეტი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს თითოეული თავისუფლებადაღკვეთილი პირისათვის გარე სამყაროსთან კავშირის შენარჩუნების შესაძლებლობას. ამ თვალსაზრისით, სახელმძღვანელო პრინციპია გარე სამყაროსთან კონტაქტების შენარჩუნების მხარდაჭერა.¹⁸¹

წამების პრევენციის კომიტეტი ვერ ხედავს ვერანაირ გამართლებას იმაში, რომ ყველა პატიმარი, რომლებსაც გარკვეული სასჯელი აქვთ მისჯილი, მათგან მომდინარე (თუ არარსებული) ინდივიდუალური რისკის შეფასების გარეშე, ექვემდებარებოდეს განურჩეველ შეზღუდვებს.¹⁸²

174 საქართველოს სახალხო დამცველის 2016 წლის საპარლამენტო ანგარიშში (გვ. 45) აღნიშნულია, რომ „ოჯახთან კონტაქტის თვალსაზრისით, დახურული დაწესებულებებისა და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში მოთავსებული პატიმრები არათანაბარ მდგომარეობაში არიან სხვა ტიპის დაწესებულებებში მოთავსებულ პატიმრებთან შედარებით.“

175 საქართველოს სახალხო დამცველის წლის საპარლამენტო ანგარიში, 2016, გვ. 28.

176 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაცია Rec(2003)23 წვერი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“, პუნქტი 22.

177 Ibid. პუნქტი 23.

178 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1976 წლის 17 თებერვლის რეზოლუცია (76)2 „გრძელვადიანი პატიმრების მიმართ მოპყრობის შესახებ“, პუნქტი 7.

179 Ibid. პუნქტი 8.

180 Ibid. პუნქტი 11.

181 წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), მე-9 ზოგადი ანგარიში, CPT/Inf(99)12, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 1999, პუნქტი 34, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/1680696a73>.

182 წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), მე-11 ზოგადი ანგარიში, CPT/Inf(2001)16, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 2001, პუნქტი 33.

კომიტეტი მიიჩნევს, რომ ყველა მსჯავრდებულს, პრინციპში, უნდა ჰქონდეს იგივე შესაძლებლობა გარე სამყაროსთან კონტაქტის დასამყარებლად.¹⁸³ ყველა პატიმარს, კატეგორიისა და რეჟიმის მიუხედავად, უნდა ჰქონდეს ერთნაირი შესაძლებლობა გარე სამყაროსთან კონტაქტის დასამყარებლად, ანუ მინიმუმ ერთი ვიზიტი კვირაში.¹⁸⁴

თვეში ერთი ვიზიტის უფლება არ არის საკმარისი, რათა პატიმარმა შეინარჩუნოს კარგი ურთიერთობა თავის ოჯახთან და მნიშვნელოვნად უნდა გაიზარდოს (უმჯობესია კვირაში მინიმუმ ერთი საათის ექვივალენტი).¹⁸⁵

აგრეთვე საქართველოსთან მიმართებით, კომიტეტმა გაიმეორა თავისი დიდი ხნის რეკომენდაცია, რომ ხანმოკლე პაემნების ინფრასტრუქტურა შეიცვალოს ყველა დანესებულებაში, რათა პატიმრებს საშუალება ჰქონდეთ გონივრულად ღია პირობებში მნახველების მისაღებად. დახურული პაემნები ყოველთვის უნდა იყოს საგამონაკლისო, მხოლოდ იმ შემთხვევების გარდა, როდესაც არსებობს დასაბუთებული და გონივრული გადანაცვლები კონკრეტული პატიმრის ან მნახველისგან მომდინარე პოტენციური რისკის შეფასების შედეგად.¹⁸⁶

კომიტეტი ეთანხმება, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში, უსაფრთხოებიდან გამომდინარე, ან გამოძიების ინტერესებში, საჭიროა პაემანი იმართებოდეს დახურულ ვითარებაში (შუშის ტიხრით, ჭიხურში და მისთ). ამის მიუხედავად, კომიტეტი მიიჩნევს, რომ ღია პაემანი ყველა კატეგორიის თავისუფლებათა დაცვითი პირისთვის უნდა იყოს წესი, ხოლო დახურული – გამონაკლისი. დახურული პაემანი ყოველთვის უნდა იყოს დასაბუთებული, უნდა ემყარებოდეს პატიმრისგან მომდინარე პოტენციური რისკის ინდივიდუალურ შეფასებას.¹⁸⁷

3.1.4 განსხვავებული მოპყრობის შეფასება

წამების პრევენციის კომიტეტი

სამწუხაროდ, წამების პრევენციის კომიტეტი საქართველოს პენიტენციურ სისტემას ევროპის საბჭოს იმ წევრებს შორის მოიაზრებს, რომლებიც განსაკუთრებულად მკაცრი პოლიტიკით გამოირჩევიან უვადო თავისუფლებათა დაცვითი პირების მიმართ.¹⁸⁸

მსჯავრდებულთა პირადი და ოჯახური ცხოვრების, მიმოწერის დაცულობის უფლებებში გემოაღნიშნული ჩარევა, ცხადია, ისახავს ლეგიტიმურ მიზნებს, რაც არის სამოგადოებრივი წესრიგის დაცვა და უნესრიგობისა და დანაშაულის პრევენცია.¹⁸⁹

თუმცა, დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დანესებულებებსა და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დანესებულებებში განთავსებულ მსჯავრდებულთა მიმართ გარემო სამყაროსთან კონტაქტის განსხვავებული და გაცილებით მკაცრი რეჟიმის დანესებას არ შეიძლება ჰქონდეს გონივრული გამართლება საერთაშორისო სამართლის თანახმად.

საქართველოს სახალხო დამცველი

სახალხო დამცველი მიიჩნევს, რომ პაემნების რაოდენობა არ უნდა იყოს დამოკიდებული დანესებულების ტიპსა და ჩადენილ დანაშაულზე. გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ უვადოდ თავისუფლებათა დაცვითი პირებისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ოჯახის წევრებთან მყარი კავშირის შენარჩუნება, რამაც შესაძლებელია პოზიტიური გავლენა იქონიოს მსჯავრდებულის რეაბილიტაციის პროცესზე. აღნიშნულიდან გამომდინარე, სახალხო დამცველი აუცილებლად მიიჩნევს უვადოდ თავისუფლებათა დაცვითი მსჯავრდებულებისთვის ხანმოკლე და ხანგრძლივი პაემნების რაოდენობის გაზრდას.¹⁹⁰

183 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში საქართველოს მთავრობას 2014 წელს საქართველოში ვიზიტის შესახებ, CPT/Inf (2015)42, 2015, პუნქტი 117, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806961f8>.

184 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში აზერბაიჯანის მთავრობას 2017 წელს აზერბაიჯანში ვიზიტის შესახებ, CPT/Inf (2018)37, 2018, პუნქტი 68, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/16808c5e46>.

185 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში საქართველოს მთავრობას 2014 წელს საქართველოში ვიზიტის შესახებ, CPT/Inf (2015)42, 2015, პუნქტი 117.

186 Idem.

187 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში სერბეთის მთავრობას 2017 წელს სერბეთში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2018)21, 2018, პუნქტი 66, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/16808b5ee7>.

188 წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), 25-ე ზოგადი ანგარიში, უვადო თავისუფლებათა დაცვითი პირთა მდგომარეობა, CPT/Inf(2016)10, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 2016, პუნქტი 71.

189 იხ. მესინა იტალიის წინააღმდეგ (Messina v. Italy) no. 2, განაცხადი no. 25498/94, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2000 წლის 28 სექტემბრის გადაწყვეტილების პუნქტი 64.

190 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში, 2016, გვ. 225.

3.1.5 რეკომენდაცია

სახალხო დამცველის 2016 წლის ანგარიშში ასევე აღნიშნულია, რომ მნიშვნელოვანია, „განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში მოთავსებული პატიმრებისათვის კანონმდებლობით დადგენილი იყოს იმ რაოდენობის პაემნები და სატელეფონო საუბრები, რა რაოდენობითაც სარგებლობენ სხვა ტიპის დაწესებულებებში მოთავსებული პატიმრები. ხანმოკლე პაემნისა და სატელეფონო საუბრის რაოდენობის შეზღუდვა უნდა განხორციელდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ასეთ კონტაქტს უკავშირდება დანაშაული.“¹⁹¹ ასევე, მნიშვნელოვანია, რომ უვადოდ თავისუფლება აღკვეთილ პირებს მიეცეთ შესაძლებლობა შესაბამისი ზედამხედველობის პირობებში, რეგულარული ინტერვალებით ჰქონდეთ კომუნიკაცია საკუთარი ოჯახის წევრებსა და მეგობრებთან, როგორც მიმოწერით, ასევე ვიზიტების მეშვეობით.¹⁹²

3.2 პირდაპირი დისკრიმინაცია პოზიტიური დისკრიმინაციის სახელით

პოზიტიური დისკრიმინაციის პოლიტიკა მიზნად ისახავს ფორმალური თანასწორობისგან გამიჯნით რეალური თანასწორობის დამყარებას, რათა უზრუნველყოს თანაბარი შესაძლებლობა ან მოპყრობა. თუმცა, როდესაც პოზიტიური დისკრიმინაციის სახელით ერთი ჯგუფი, რომელსაც დაცული ნიშანი აქვს, იღებს გარკვეულ შეღავათებს, ობიექტური და გონივრული გამართლების გარეშე, ეს შეიძლება, იწვევდეს პირდაპირ დისკრიმინაციას, რადგანაც ამით ანალოგიურ მდგომარეობაში მყოფი ჯგუფები, ფაქტობრივად, განსხვავებულ მოპყრობას ექვემდებარებიან.

3.2.1 ეროვნული კანონმდებლობა

პატიმრობის კოდექსი ითვალისწინებს ქალი მსჯავრდებულებისთვის საოჯახო პაემანს. კერძოდ, ქალ მსჯავრდებულს შეიძლება, მიეცეს შვილთან, ნაშვილებთან, გერთან, შვილიშვილთან, მეუღლესთან, პირთან, რომელთანაც საერთო შვილი ჰყავს, მშობელთან (მშვილებელთან), ბებიასთან, პაპასთან, დასთან, ძმასთან საოჯახო პაემნის უფლება. ქალ მსჯავრდებულს ნახალისების ფორმით შეიძლება მიეცეს იმ პირთან საოჯახო პაემნის უფლება, რომელიც ზემოაღნიშნულ ჩამონათვალში არ არის გათვალისწინებული.¹⁹³

3.2.2 საერთაშორისო სტანდარტები

ნელსონ მანდელას წესები

ნელსონ მანდელას წესების თანახმად, როდესაც საოჯახო პაემანი ნებადართულია, ეს უფლება ყველას აქვს დისკრიმინაციის გარეშე და ქალ პატიმრებს უნდა შეეძლოთ ამ უფლებით სარგებლობა მამაკაცების თანაბრად. უნდა არსებობდეს პროცედურები და ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ინფრასტრუქტურა სამართლიანი და თანაბარი ხელმისაწვდომობისთვის უსაფრთხოებისა და ღირსების სათანადო დაცვით.¹⁹⁴

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო თავის პრაქტიკაში აღნიშნავს, რომ დღესდღეობით, გენდერული თანასწორობის განვითარება ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოების მთავარი მიზანია და ძალზე წონადი მიზეზები უნდა იყოს მოყვანილი რათა, ასეთი განსხვავებული მოპყრობა კონვენციასთან შესაბამისად ჩაითვალოს. მითითება ტრადიციებზე, ზოგად ვარაუდებზე თუ დამკვიდრებულ საზოგადოებრივ დამოკიდებულებებზე არასაკმარისია სქესის ნიშნის საფუძველზე დამყარებული განსხვავებული მოპყრობის გასამართლებლად.¹⁹⁵

საქმეზე „კონსტანტინ მარკინი რუსეთის წინააღმდეგ“, ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს მოუწია, ემსჭელა, რამდენად იყო კონვენციასთან შესაბამისობაში ის, რომ რუსეთის კანონმდებლობით, ჯარის მამაკაც მოსამსახურეს არ ჰქონდა უფლება, ესარგებლა სამწლიანი დეკრეტული შვებულებით,

¹⁹¹ Ibid. გვ. 45.

¹⁹² Ibid. გვ. 225.

¹⁹³ პატიმრობის კოდექსის მე-17³ მუხლის მე-2 და მე-2² პუნქტები.

¹⁹⁴ ნელსონ მანდელას წესები, 58-ე წესის მე-2 პუნქტი.

¹⁹⁵ კონსტანტინ მარკინი რუსეთის წინააღმდეგ (Konstantin Markin v. Russia), განაცხადი no. 30078/06, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2012 წლის 12 მარტის გადაწყვეტილების პუნქტი 127.

ხოლო ქალ მოსამსახურეს – ჰქონდა. ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაასკვნა, რომ აღნიშნულს არ ჰქონდა გონივრული თუ ობიექტური გამართლება. განსხვავებული მოპყრობა, რომელსაც ჯარის მამაკაცი მოსამსახურე ექვემდებარებოდა, შეადგენდა სქესის ნიშნით დისკრიმინაციას. შესაბამისად, ადგილი ჰქონდა კონვენციის მე-14 მუხლისა და მე-8 მუხლის ერთობლიობაში დარღვევას.¹⁹⁶

3.2.3 საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის შეფასება

თუ *mutatis mutandis* გავყვებით ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მსჯელობას კონსტანტინ მარკინის საქმეში, დავასკვნით, რომ დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებსა და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში განთავსებული მსჯავრდებულებისთვის, მათ შორის, უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირებისთვის კანონმდებლობით საოჯახო პაემნის არ გათვალისწინება ქალი მსჯავრდებულებისგან განსხვავებით, წარმოადგენს სქესის ნიშნით დისკრიმინაციას.

თავდაპირველად უნდა განვიხილოთ, არიან თუ არა დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებსა და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში განთავსებული მამაკაცი მსჯავრდებულები, მათ შორის, უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირები ქალი მსჯავრდებულების ანალოგიურ მდგომარეობაში.¹⁹⁷

ოჯახური კავშირების შენარჩუნება თანაბრად მნიშვნელოვანია მამაკაცებისთვისაც და ქალებისთვისაც. ამ თვალსაზრისით, მიუღებელია არგუმენტი, რომ ქალებს შეიძლება უფრო მჭიდრო ფსიქოლოგიური კავშირი ჰქონდეთ ოჯახის წევრებთან და ამიტომ მამაკაცი მსჯავრდებულები ვერ უნდა განიხილებოდნენ ქალი მსჯავრდებულების ანალოგიურ მდგომარეობაში.¹⁹⁸ მაგალითად, ბავშვებთან მიმართებაში, დედ-მამას შეიძლება, განსხვავებული ურთიერთობა ჰქონდეს, მაგრამ მსჯავრდებული მამაკაცი და მსჯავრდებული ქალი ოჯახური ურთიერთობების შენარჩუნების თვალსაზრისით თანაფარდ მდგომარეობაში იმყოფებიან და ყველა მოსაზრება, რაც კი ამის საპირისპიროდ შეიძლება არსებობდეს, მეცნიერულად უნდა იყოს გამყარებული.¹⁹⁹

მსჯავრდებულების ოჯახური და პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლებაზე დაწესებულ შეზღუდვებს რაც შეეხება, უნდა არსებობდეს „განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი მიზეზები“, რომლებიც ასეთ შეზღუდვებს კონვენციის მიზნებისთვის გაამართლებდა. უნდა არსებობდეს გონივრული თანაბარზომიერება დაწესებულ შეზღუდვებსა და დასახულ ლეგიტიმურ მიზნებს შორის, რაც არის საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვა და უნესრიგობისა და დანაშაულის პრევენცია.²⁰⁰

ქალების მიმართ განსხვავებული და უფრო ხელსაყრელი მოპყრობის კანონმდებლობით გათვალისწინება ვერ გამართლდება პოზიტიური დისკრიმინაციით. ქალი მსჯავრდებულების მიმართ ოჯახთან ურთიერთობასთან დაკავშირებით დაწესებული განსხვავებული მოპყრობა აშკარად არაა მიმართული საზოგადოებაში ქალების დაჩაგრული მდგომარეობის ან ქალებსა და მამაკაცებს შორის „ფაქტობრივი უთანასწორობის“ გამოსასწორებლად.²⁰¹ ასეთი განსხვავება ემყარება გენდერულ სტერეოტიპებს, მაშინ, როცა თანამედროვე საზოგადოება თანდათანობით ევოლუციას განიცდის ქალებსა და მამაკაცებს შორის, მაგალითად, ბავშვებთან ურთიერთობისას პასუხისმგებლობის თანაბრად განაწილებასთან დაკავშირებით.²⁰²

სახელმწიფო არ უნდა აწესებდეს ტრადიციულ გენდერულ როლსა და გენდერულ სტერეოტიპებს. დაუშვებელია, განსხვავებული მოპყრობა გამართლდეს ქვეყანაში დამკვიდრებული ტრადიციებით, რომლებიც ოჯახურ ურთიერთობებში ქალის და მამაკაცის სტერეოტიპულ აღქმას ემყარება.²⁰³

განსხვავებული მოპყრობა ვერ გამართლდება ვერც მომეტებული და მაღალი რისკებით, რადგან, როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, ამ ფაქტორებს არ აქვს გადამწყვეტი მნიშვნელობა მსჯავრდებულების ოჯახური ურთიერთობების შენარჩუნებისა და საბოლოო ჯამში, რეაბილიტაცია-რეინტეგრაციის მიზნების განსახორციელებლად.

ზემოაღნიშნული მსჯელობიდან და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიდგომიდან გამომდინარე, შეიძლება, დავასკვნათ, რომ დახურული ტიპისა და მაღალი რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში განთავსებული მამაკაცი მსჯავრდებულებისთვის, მათ შორის უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირებისთვის საოჯახო პაემნის გათვალისწინებლობა ქალ მსჯავრდებულებთან შედარებით, ემყარება გენდერულ სტერეოტიპებს და არის დისკრიმინაციული.

196 Ibid. პუნქტები 151 და 152.

197 იხ. კონსტანტინ მარკინი რუსეთის წინააღმდეგ, გადაწყვეტილების პუნქტი 131.

198 Ibid. პუნქტი 132.

199 Idem.

200 შდრ. კონსტანტინ მარკინი რუსეთის წინააღმდეგ, გადაწყვეტილების პუნქტი 137 და მესინა იტალიის წინააღმდეგ (Messina v. Italy) no. 2, განაცხადი no. 25498/94, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2000 წლის 28 სექტემბრის გადაწყვეტილების პუნქტი 64.

201 იხ. კონსტანტინ მარკინი რუსეთის წინააღმდეგ, გადაწყვეტილების პუნქტი 141.

202 Ibid. პუნქტები 139 და 141.

203 Ibid. პუნქტი 142.

3.2.4 რეკომენდაცია

რეკომენდებულია, დახურული ტიპისა და მაღალი რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში განთავსებული მამაკაცი მსჯავრდებულებისთვის, მათ შორის უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირებისთვის გათვალისწინებული იყოს საოჯახო პაემნის უფლება.

3.3 არაპირდაპირი დისკრიმინაცია

3.3.1 ეროვნული კანონმდებლობა

პატიმრობის კოდექსი ითვალისწინებს რამდენიმე დებულებას მოწყვლადი პირების შესახებ, რომლებიც ასევე შეიძლება იყვნენ განთავსებულნი დახურული ტიპისა და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში.

კერძოდ, პატიმრობის კოდექსის თანახმად, ავადმყოფს, მკვეთრად გამოხატული შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირს, მნიშვნელოვნად გამოხატული შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირს, ხანდაზმულს (მამაკაცი – 65 წლიდან) უნდა ჰქონდეთ სხვა მსჯავრდებულებთან შედარებით გაუმჯობესებული საყოფაცხოვრებო პირობები.²⁰⁴

სახალხო დამცველის ანგარიშის მიხედვით, პრაქტიკაში, დახურული ტიპისა და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებისთვის მხოლოდ იშვიათ შემთხვევებშია ინფრასტრუქტურული გაუმჯობესებები გათვალისწინებული.²⁰⁵

ადამიანის უფლებათა სამთავრობო სამოქმედო გეგმის (2016-2017 წლებისთვის) IV თავის შესრულების მონიტორინგის ანგარიშში კი აღნიშნულია, რომ 2017 წლის ბოლოსთვის მიმდინარეობდა საპროექტო დოკუმენტაციის მომზადება პენიტენციურ დაწესებულებებში შშმ პირთათვის ადაპტირებული გარემოს მოწყობისთვის, ხოლო N5 დაწესებულების შესასვლელი ალიჭურვა ადაპტირებული ამწეებითა და პანდუსებით. საჭიროებათა კვლევა არ განხორციელებულა და გამოვლენილი ხარვეზების აღმოფხვრის გეგმაც შემუშავებული არ არის.²⁰⁶

სპეციალური პენიტენციური სამსახურისგან მიღებული კომუნიკაციის თანახმად, „პენიტენციურ დაწესებულებებში შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე და ხანდაზმულბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა ჯანმრთელობის მდგომარეობის გათვალისწინებით მოწყობილია ადაპტირებული საცხოვრებელი საკნები, შესაბამისი ინვენტარით და დამხმარე საშუალებებით (ეტლი, ყავარჯენი, ხელჯოხი, სუდნო სავარძელი). ასევე, ისინი უზრუნველყოფილი არიან შესაბამისი სამედიცინო მომსახურებითა და ჰიგიენურ საშუალებებით. ექიმის რეკომენდაციის საფუძველზე, მათ მიეწოდებათ დიეტური საკვები.“

3.3.2 საერთაშორისო სტანდარტები

გაერთიანებული ერების შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების კონვენცია²⁰⁷ ითვალისწინებს სახელმწიფოთა ვალდებულებას, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის თავისუფლების აღკვეთის შემთხვევაში, უზრუნველყონ ისინი ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული თანაბარი გარანტიებით და გამოიყენონ კონვენციით გათვალისწინებული პრინციპები, გონივრული მისადაგების უზრუნველყოფის ჩათვლით.²⁰⁸

ნელსონ მანდელას წესების თანახმად, ციხის ადმინისტრაციამ გონივრულად უნდა მიუსადაგოს ფიზიკური თუ ფსიქიკური შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პატიმრებს საცხოვრებელი და სხვა პირობები, რათა მათ სხვების თანაბრად, სრულად და ქმედითად მიუწვდებოდეთ ხელი ციხის ცხოვრებაზე.²⁰⁹ დისკრიმინაციის აკრძალვის პრინციპის პრაქტიკულად განსახორციელებლად, ციხის ადმინისტრაციამ უნდა გაითვალისწინოს პატიმრების, განსაკუთრებით, ციხის კონტექსტში ყველაზე მოწყვლადი კატეგორიების ინდივიდუალური საჭიროებები. სპეციალური საჭიროებების მქონე პატიმართა უფლებების დაცვისა და ხელშესაწყობად მიმართული ღონისძიებების გატარება მოითხოვება და დისკრიმინაციულად არ მიიჩნევა.²¹⁰

მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაციაში Rec(2003)23 ნევრი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“

204 პატიმრობის კოდექსის მე-15 მუხლის მე-5 ნაწილი.

205 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში, 2016, გვ. 104.

206 დემოკრატიისა და უსაფრთხო განვითარების ინსტიტუტი, „ადამიანის უფლებათა სამთავრობო სამოქმედო გეგმის მონიტორინგი, თავი 4“, 2018, გვ. 85. ხელმისაწვდომია: http://hrm.org.ge/sites/default/files/documents/%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%98%204%20-%2017.09.2018_ka.pdf

207 საქართველოსთვის ძალაშია 2014 წლის 12 აპრილიდან.

208 გაერთიანებული ერების 2006 წლის 13 დეკემბრის კონვენცია „შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების შესახებ“, მუხლი 14, პუნქტი 2.

209 გაერთიანებული ერების გენერალური ასამბლეის 2015 წლის 17 დეკემბრის „პატიმრებთან მოპყრობის სტანდარტული მინიმალური წესები“ (ნელსონ მანდელას წესები), მე-5 წესის მე-2 პუნქტი.

210 Ibid. მე-2 წესის მე-2 პუნქტი.

ხაზგასმულია სახელმწიფოს ვალდებულება, გაითვალისწინოს მსჯავრდებულთა სპეციფიკური დიეტური საჭიროებები.²¹¹

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად, ხელისუფლებამ უნდა გაითვალისწინოს პატიმრების სპეციფიკურ საჭიროებები და თავისუფლების აღკვეთის ადგილას სათანადო პირობები გაითვალისწინოს შემზღუდული შესაძლებლობების პირებისთვის. ამ ვალდებულების შეუსრულებლობამ შეიძლება გამოიწვიოს პატიმრების არაადამიანური და ღირსების დამამცირებელი მოპყრობა.²¹² როდესაც მიიღება გადაწყვეტილება, რომ შემზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირს აღევკვეთოს თავისუფლება, ხელისუფლებამ განსაკუთრებულად უნდა იზრუნოს ამ პირებზე, რათა უზრუნველყოს რომ მათი პატიმრობის პირობები შეესაბამება შემზღუდული შესაძლებლობებიდან გამომდინარე სპეციალურ საჭიროებებს.²¹³ შეადგენდა. მაგალითად, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა დარღვევა საქმეში, სადაც პარაპლეგიური პატიმარი ეტლს იყო მიჯაჭვული და სხვა პატიმრების დაუხმარებლად არ შეეძლო კარში გასვლა, რისთვისაც საჭირო იყო ერთი ბორბლის მოძრობა და შემდეგ ისევ გაკეთება.²¹⁴ სხვა საქმეზე, ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ მნიშვნელობა არ ჰქონდა, დამხმარე პატიმრები იყვნენ თუ არა მოხალისეები.²¹⁵

3.3.3 შეფასება

იმით, რომ საქართველოს პენიტენციური სისტემა არ ითვალისწინებს შესაბამის ინფრასტრუქტურას პენიტენციურ დაწესებულებებში, რომ დააკმაყოფილოს შემზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირების სპეციფიკური საჭიროებები, მსგავსი მსჯავრდებულები თავიანთი შემზღუდული შესაძლებლობის გამო განიცდიან არაპირდაპირ დისკრიმინაციას. ამასთან, როდესაც არარის აღმოფხვრილი „დამოკიდებულებისა და გარემომბარბერები“, ²¹⁶ როდესაც არარის საკმარისი ღონისძიებები გათვალისწინებული მსჯავრდებულის ავტონომიის უზრუნველყოფისა და მისი პიროვნული ხელშეუხებლობის დასაცავად, ²¹⁷ ინდივიდუალური მობილურობის ²¹⁸ შემზღუდვამ, გონივრული მისადაგების ²¹⁹ არქონამ, ხანგრძლივადიანი თავისუფლების აღკვეთის განმავლობაში შეიძლება დეჰუმანიზებული ეფექტი იქონიოს და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევა გამოიწვიოს.²²⁰

3.3.4 რეკომენდაცია

აუცილებელია ყველა პენიტენციური დაწესებულების ინფრასტრუქტურული ადაპტირება შემზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების საჭიროებებზე, რათა აღმოფხვრას „დამოკიდებულებისა და გარემომბარბერები“, თავიდან იქნეს აცილებული ინდივიდუალური მობილურობის შემზღუდვა, უზრუნველყოფილი იქნეს მსჯავრდებულის ავტონომია და მისი პიროვნული ხელშეუხებლობა და გონივრული მისადაგება.

3.4 მუდმივი მეთვალყურეობა

3.4.1 საქართველოს კანონმდებლობა

პატიმრობის კოდექსის მე-12¹ მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, „2. განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში მსჯავრდებულები განთავსებული არიან სპეციალურ საკნებში, სადაც მათზე მუდმივად ხორციელდება ვიზუალური ან/და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობა და კონტროლი. აუდიო საშუალებებით მეთვალყურეობისა და კონტროლის განხორციელება დასაშვებია

211 მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაცია Rec(2003)23 წევრი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“, პუნქტი 28.

212 პრისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Price v. the United Kingdom), განაცხადი no. 33394/96, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2001 წლის 10 ივლისის გადაწყვეტილება.

213 აბელე ლატვიის წინააღმდეგ (Ābele v. Latvia), განაცხადები nos. 60429/12 და 72760/12, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2017 წლის 5 ოქტომბრის გადაწყვეტილების პუნქტი 61.

214 ვინსენტი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Vincent c. France), განაცხადი no. 6253/03, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2006 წლის 24 ოქტომბრის გადაწყვეტილება.

215 ენგელი უნგრეთის წინააღმდეგ (Engel v. Hungary), განაცხადი no. 46857/06, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2010 წლის 20 მაისის გადაწყვეტილების პუნქტი 27.

216 იხ. შემზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებების კონვენცია, პრეამბულა, პუნქტი „ე“.

217 Ibid, მუხლი 17 (შემზღუდული შესაძლებლობის მქონე ყველა პირს აქვს საკუთარი ფიზიკური და მენტალური ხელშეუხებლობის პატივისცემის თანაბარი უფლება).

218 Ibid. მუხლი 20.

219 Ibid, მუხლი 2 (გულისხმობს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში იმ აუცილებელი და შესაბამისი მოდიფიკაციებისა და კორექტივების განხორციელებას, რაც არ იწვევს დაუძლეველ და გაუმართლებელ სირთულეებს და უზრუნველყოფს შემზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა თანაბარი უფლებებისა და თავისუფლების ფუნდამენტურ ღირებულებათა რეალიზებას).

220 იხ. სემიხვოსტოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Semikhvostov v. Russia), განაცხადი no. 2689/12, 2014 წლის 6 თებერვლის გადაწყვეტილება. უფრო დეტალურად იხ. ნანა მჭედლიძე, სახელმძღვანელო პატიმრობის საერთაშორისო სტანდარტებზე, ევროპული კავშირი, 2018 წ.

საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევაში.“

აღნიშნული დებულებით გათვალისწინებულია მუდმივი ანუ რუტინული მეთვალყურეობა და კონტროლი, მათ შორის, ელექტრონული საშუალებით.

3.4.2 საერთაშორისო სტანდარტები

ევროპის საბჭო

2014 წელს, უკრაინაში უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირების კოლონიის მონახულებისას, წამების პრევენციის კომიტეტმა შეაფასა აქ მოთავსებულ მსჯავრდებულებზე განხორციელებული 24-საათიანი ვიდეო მეთვალყურეობა. კომიტეტმა აღნიშნა, რომ

„52. ...ვიდეომეთვალყურეობის სისტემის დაინსტალირება შეიძლება იყოს მნიშვნელოვანი დამატებითი საშუალება პატიმრობის საერთო ადგილებში (დერეფნებში, სპორტულ ოთახებში და ა.შ.), სპეციალურ საკნებში (მაგალითად, სპეციალური დაკვირვების საკნებში, დისციპლინურ საკნებში) და სასაქონლო ეზოებში. თუმცა პატიმრების პირად ცხოვრებაში უკიდურესი ჩარევის გამო, რაც მოყვება მსგავსი კამერების საკნებში დაინსტალირებას, განსაკუთრებით, როდესაც პატიმრები იქ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში იმყოფებიან, კომიტეტი იმეორებს თავის შემფოთებას საკნებში კამერების რუტინული დაინსტალირების თაობაზე და მიიჩნევს, რომ ასეთ სისტემაზე დახარჯული რესურსი შეიძლება უფრო სასარგებლოდ გამოიყენებოდეს იმით, რომ პერსონალი ამ პატიმრებთან კონტაქტში იყოს.“²²¹

ამ კონტექსტში, წამების პრევენციის კომიტეტმა აგრეთვე მიუთითა ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის Rec(2003)23 რეკომენდაციაზე და აღნიშნა, რომ დაუშვებელია, ტექნიკური საშუალებები ცვლიდეს დინამიკურ უსაფრთხოებას.²²²

კერძოდ, ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის Rec(2003)23 რეკომენდაცია წევრი სახელმწიფოების მიმართ „ცხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“ ითვალისწინებს:

„18.ბ) ტექნიკური საშუალებები, როგორებიცაა განგაში და ვიდეომეთვალყურეობის სისტემა, ყოველთვის უნდა გამოიყენებოდეს, როგორც დინამიკური უსაფრთხოების მეთოდების დამხმარე საშუალებები.“²²³

ამასთან, აღსანიშნავია ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec(2014)4 „ელექტრონული მონიტორინგის შესახებ“, რომლის თანახმადაც, ტექნოლოგიური კონტროლი შესაძლოა სასარგებლო დანამატი იყოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციებში განსაზღვრულ მსჯავრდებულების მიმართ მოპყრობის არსებულ პრაქტიკაზე, რომლებიც სოციალური და ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით პოზიტიურია.²²⁴

რაც შეეხება წამების პრევენციის კომიტეტის ზოგად მიდგომას ყველა იმ დამატებით ღონისძიებასთან, რომელიც არ არის მოცული თავისუფლების აღკვეთის სასჯელის დანიშვნის შესახებ განაჩენში, მსჯავრდებულის პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლებაში დამატებითი ჩარევა უნდა ემყარებოდეს შემდეგ პრინციპებს: კანონიერება, აუცილებლობა, თანაბარობა, ანგარიშვალდებულება, დისკრიმინაციის აკრძალვა. წამების პრევენციის კომიტეტი ზოგადად, ამ პრინციპებით ხელმძღვანელობს.²²⁵

აღნიშნული მიდგომის შესაბამისად, წამების პრევენციის კომიტეტის დელეგაციამ, საქართველოში 2014 წლის ვიზიტის შესახებ 2015 წლის ანგარიშში, საქართველოს ხელისუფლებას მოუწოდა, რომ inter alia, თითოეულ პატიმარს, რომელიც ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობას დაექვემდებარება, წერილობით უნდა ეცნობოს ამ ღონისძიების მიზეზების შესახებ. წამების პრევენციის კომიტეტმა აღნიშნულ რეკომენდაციას მაღალი პრიორიტეტი მიანიჭა.²²⁶

აღნიშნა, რა ელექტრონული სისტემების გამოყენების საჭიროება ძალადობის თავიდან ასაცილებლად, გაერთიანებული ერების სპეციალურმა მომხსენებელმა შემფოთებით აღნიშნა საქართველოს პენიტენციური დაწესებულებებში ვიდეო მეთვალყურეობის პრაქტიკა.²²⁷

221 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში უკრაინის მთავრობას 2014 წელს უკრაინაში ვიზიტის თაობაზე CPT/Inf (2015) 05, 2015, პუნქტი 52, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/16806985fd>.

222 Idem.

223 ხელმისაწვდომია:

[https://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+\(2003\)+23+on+the+management+of+life+sentence+and+other+long+term+prisoners.pdf/bb16b837-7a88-4b12-b9e8-803c734a6117](https://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+(2003)+23+on+the+management+of+life+sentence+and+other+long+term+prisoners.pdf/bb16b837-7a88-4b12-b9e8-803c734a6117).

224 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2014 წლის 19 თებერვლის რეკომენდაცია CM/Rec(2014)4 წევრი სახელმწიფოების მიმართ „ელექტრონული მონიტორინგის შესახებ“, II, ხელმისაწვდომია: <http://www.refworld.org/docid/53fde73e4.html>.

225 წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), 21-ე ზოგადი ანგარიში, CPT/Inf (2011) 28, 2011, გვ. 40, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/1680696a88>.

226 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში საქართველოს მთავრობას 2014 წელს საქართველოში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2015) 42, 2015, პუნქტი 129, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806961f8>.

227 გაერთიანებული ერების სპეციალური მომხსენებელი წამების და სხვა სასტიკი, არაადამიანური თუ დამამცირებელი მოპყრობის თუ სასჯელის შესახებ, ანგარიში საქართველოში მისიის თაობაზე, 2015, პუნქტი 72,

3.4.3 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშები

საქართველოს სახალხო დამცველი მიუთითებს განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში გამოყენებული ელექტრონული მეთვალყურეობის რუტინული ხასიათზე და აღნიშნავს, რომ „უსაფრთხოების სისტემა არ უნდა იყოს დაფუძნებული მხოლოდ სტატიკური უსაფრთხოების სისტემაზე და ის უნდა ითვალისწინებდეს დინამიკური უსაფრთხოების კონცეფციის აქტიურ განხორციელებას.“²²⁸ მიუხედავად იმისა, რომ მეთვალყურეობის შესახებ გამოიცემა ბრძანება, რომელსაც საფუძვლად უდევს უსაფრთხოების სამსახურის შუამდგომლობა და სამართლებრივი რეჟიმის თანამშრომლის პატაკი, აღნიშნული ბრძანებები არის შაბლონური ხასიათის და არ ეფუძნება რისკის ინდივიდუალური შეფასების შედეგად მიღებულ გადაწყვეტილებას.²²⁹

2016 წლის საპარლამენტო ანგარიშში, სახალხო დამცველმა აღნიშნა:

„სახალხო დამცველი მიიჩნევს, რომ კანონმდებლობა არ უნდა იძლეოდეს ვიზუალური ან/და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობისა და კონტროლის რუტინულად განხორციელების შესაძლებლობას მხოლოდ იმის გამო, რომ დაწესებულება წარმოადგენს განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებას. მნიშვნელოვანია, რომ აღნიშნული შეზღუდვა დაწესებული იყოს მხოლოდ პატიმრის მხრიდან უსაფრთხოების კუთხით მომდინარე რისკის ინდივიდუალური შეფასების, თანაბრობის პრინციპებისა და აუცილებლობის პრინციპების გათვალისწინებით. წინააღმდეგ შემთხვევაში, აღნიშნული შეიძლება ჩაითვალოს ადამიანის პირად ცხოვრებაში გაუმართლებელ და დაუსაბუთებელ ჩარევად.“²³⁰

2017 წლის ანგარიშში, სახალხო დამცველმა კვლავაც აღნიშნა ელექტრონული მეთვალყურეობის დასაბუთებასთან დაკავშირებული პრობლემა და აქედან გამომდინარე, პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლებაში გაუმართლებელი ჩარევა.²³¹

3.4.4 საერთაშორისო სტანდარტთან შესაბამისობის შეფასება

პატიმრობის კოდექსის მე-12¹ მუხლის მე-2 ნაწილი განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში განთავსებულ მსჯავრდებულზე ელექტრონული საშუალებით რუტინული მეთვალყურეობისა და კონტროლის განხორციელებას ითვალისწინებს. ეს ნორმა წინააღმდეგობაში მოდის ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტისა და წამების პრევენციის კომიტეტის მიერ დადგენილ სტანდარტთან, რომლის თანახმადაც, დაუშვებელია, ტექნიკური საშუალება, რომელიც ამ შემთხვევაში სტატიკური უსაფრთხოების საშუალებაა, ცვლიდეს დინამიკურ უსაფრთხოებას და რუტინულად გამოიყენებოდეს.

ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობა არ არის განსაზღვრული თავისუფლების აღკვეთის სასჯელის დანიშვნის შესახებ განაჩენში. შესაბამისად, ამ დამატებითი შემზღუდველი ღონისძიების გამოყენების თითოეული შემთხვევა უნდა შეესაბამებოდეს წამების პრევენციის კომიტეტის ზოგად პრინციპებს. ელექტრონული საშუალებით რუტინული მეთვალყურეობა არღვევს აუცილებლობისა და თანაბარზომიერების პრინციპებს, რადგან ამ ღონისძიების გამოყენება ყოველგვარი შეფასების გარეშე, ბლანკეტურად ხდება მხოლოდ იმ საფუძველზე, რომ პირი განთავსებულია განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში თანაც ისე, რომ რისკის განსაზღვრისას ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის მიზანშეწონილობის შეფასება არ ხდება.

იმავე მიზეზის გამო, პატიმრობის კოდექსის მე-12¹ მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული ელექტრონული საშუალებით რუტინული მეთვალყურეობის გამოყენებისას წამების პრევენციის კომიტეტის მიერ საქართველოს ხელისუფლებისთვის მიცემული ზემოთ განხილული მაღალი პრიორიტეტის რეკომენდაცია აზრს კარგავს; ყველა ასეთი ღონისძიების გამოყენების საფუძველი არის კანონის ნორმა და აღნიშნულის მსჯავრდებულისთვის კომუნიკაციას მისი უფლებების ქმედითი დაცვის თვალსაზრისით არანაირი მნიშვნელობა არ აქვს და მხოლოდ ფორმალისტურ ხასიათს ატარებს.

3.4.5 რეკომენდაცია

გაუქმდეს განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში ელექტრონული საშუალებით რუტინული მეთვალყურეობა და კონტროლი.

ხელმისაწვდომია: <http://www.refworld.org/docid/56c436dc4.html>.

228 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში, 2016, გვ.გვ. 43-44, ხელმისაწვდომია: <http://ombudsman.ge/uploads/other/4/4494.pdf>.

229 Ibid. გვ. 44.

230 Idem.

231 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში, 2017, გვ.გვ. 43-44, ხელმისაწვდომია: <http://ombudsman.ge/uploads/other/5/5139.pdf>.

თავი IV

მსჯავრდებულთა იზოლაცია

1. პროვნიული კანონმდებლობა

პატიმრობის კოდექსის 64-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, უვადო მსჯავრდებულები სასჯელს იხდიან დახურული ტიპის დაწესებულებებში.

პატიმრობის კოდექსის 65-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, მსჯავრდებული, რომელიც სასჯელს იხდის დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში, თავსდება საკანში.

პატიმრობის კოდექსის მე-12¹ მუხლის მეორე ნაწილის მიხედვით, განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში მსჯავრდებულები განთავსებული არიან სპეციალურ საკნებში.

გარდა პატიმრობის კოდექსისა, მსჯავრდებულთა განთავსების პირობები და დღის წესრიგი რეგულირდება დაწესებულებების დებულებებით.

განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებების დებულებებში²³² აღნიშნულია, რომ მსჯავრდებული, დღე-ღამის განმავლობაში, როგორც წესი, მუდმივად იმყოფება საკანში.²³³ მსჯავრდებულები, როგორც წესი, თავსდებიან ერთ ან ორადგილიან საკნებში და მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში – ოთხადგილიანში.²³⁴

დაწესებულების ტერიტორიაზე დღის განრიგით დადგენილი ვალდებულებების შესრულების მიზნით მსჯავრდებულთა გადაადგილება ისე უნდა იქნეს ორგანიზებული, რომ თავიდან იქნეს აცილებული მისი უშუალო კონტაქტი სხვა მსჯავრდებულთან, გარდა თანამესაკნისა (ასეთის არსებობის შემთხვევაში).²³⁵ იგივე აკრძალვა მოქმედებს მსჯავრდებულის გასეირნების შემთხვევაშიც.²³⁶

დახურული ტიპის დაწესებულებების დებულებები, რომლებშიც უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირები არიან განთავსებული,²³⁷ პირდაპირ არ კრძალავს კონტაქტს სხვადასხვა საკნებში განთავსებულ მსჯავრდებულთა შორის, თუმცა, როგორც სპეციალური პენიტენციური სამსახურიდან გვაცნობს, პატიმრობისა და დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებები აღნიშნული საკითხის რეგულირებისას ხელმძღვანელობენ „პენიტენციურ დაწესებულებებში სამართლებრივი რეჟიმის ორგანიზების ინსტრუქციის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს სასჯელაღსრულების, პრობაციისა და იურიდიული დახმარების საკითხთა მინისტრის 2013 წლის 1 აგვისტოს №200 ბრძანების 86-ე მუხლის პირველი ნაწილის „8“ პუნქტის შესაბამისად, კერძოდ: „ბრალდებულს/მსჯავრდებულს გასასეირნებლად გაყვანის/დაბრუნების დროს არ მისცენ სხვა პირებთან ურთიერთობის ან მათთვის რაიმე ნივთის გადაცემის/მიღების საშუალება.“²³⁸

232 2015 წლის 27 აგვისტოს ბრძანებები:

№117 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N8 პენიტენციური დაწესებულების დებულების დამტკიცების შესახებ;

№107 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N7 პენიტენციური დაწესებულების დებულების დამტკიცების შესახებ;

№117 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N8 პენიტენციური დაწესებულების დებულების დამტკიცების შესახებ;

№108 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N6 პენიტენციური დაწესებულების დებულების დამტკიცების შესახებ;

№109 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N3 პენიტენციური დაწესებულების დებულების დამტკიცების შესახებ.

233 მაგ. №117 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N8 პენიტენციური დაწესებულების დებულების დამტკიცების შესახებ;

№108 ბრძანების მე-14 მუხლის მე-4 პუნქტი (N.B. გამომდინარე იქიდან, რომ განსაკუთრებული ტიპის სამივე დაწესებულების დებულება იდენტურია, მაგალითის სახით მითითებულია N6 დაწესებულების დებულების შესაბამისი დისპოზიციები).

234 Ibid. მუხლი 15.

235 Ibid. მუხლი 19, პუნქტი 4.

236 Ibid. მუხლი 49, პუნქტი 3.

237 2015 წლის 27 აგვისტოს ბრძანებები:

№117 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N8 პენიტენციური დაწესებულების დებულების დამტკიცების შესახებ;

№119 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N2 პენიტენციური დაწესებულების დებულების დამტკიცების შესახებ;

238 2018 წლის 25 სექტემბრის წერილი MOC 9 18 00882586.

2. პრაქტიკა

სპეციალური პენიტენციური სამსახურის ინფორმაციით,²³⁹ 2018 წლის აგვისტოს მდგომარეობით, სისტემაში იყო 71 უვადო მსჯავრდებული, აქედან ერთი ქალი. უვადო თავისუფლება აღკვეთილი მამაკაცები განთავსებულები იყვნენ N2 და N8 დახურული ტიპის, ასევე, N3, N6 და N7 განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში. სასჯელაღსრულების სამინისტროს ინფორმაციით,²⁴⁰ მათგან 33 (მათ შორის – ქალი მსჯავრდებული) განთავსებული იყო ორ ან მეტადგილიან, ხოლო 38 – ერთადგილიან საკანში.

2018 წლის აგვისტოს მდგომარეობით, განსაკუთრებული რისკი განსაზღვრული ჰქონდა 162 მსჯავრდებულს და ისინი სასჯელს იხდიდნენ N3, N6 და N7 განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებებში. იმავე წყაროს მიხედვით, 31 აგვისტოს მდგომარეობით კი ორ ან მეტადგილიან საკანში იმყოფებოდა 67 განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებული, ხოლო 95 განთავსებული იყო ერთადგილიან საკანში.

3. საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშები

2016 წლის ანგარიშში²⁴¹ აღნიშნულია, რომ „... დახურული და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში მყოფი პატიმრები 23 საათს საკანში ატარებენ. N6 და N8 დაწესებულებებში მყოფი პატიმრების გადმოცემით, ისინი ხშირად უარს აცხადებენ გასეირნებაზე, რადგან სასეირნოდ გასვლას დილის 7 ან 8 საათზე სთავაზობენ.“²⁴² „მათი გასეირნება დღის განმავლობაში შემოიფარგლება მხოლოდ 1 საათით საკნის მსგავს სასეირნო ეზოებში გასვლით, სადაც არ არის პირობები ფიზიკური დატვირთვისათვის. აღნიშნული ასევე უარყოფითად აისახება პატიმრის ჯანმრთელობაზე.“²⁴³

„აღსანიშნავია, რომ განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებების დებულებების შესაბამისად, პატიმრები თავსდებიან ერთ ან ორადგილიან საკნებში. პატიმრის ერთ ან ორადგილიან საკანში მოთავსების შესახებ გადაწყვეტილების მიღება წარმოადგენს დირექტორის დისკრეციას. სახალხო დამცველი მიიჩნევს, რომ არსებული განაწესი, განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულების დირექტორს შესაძლებლობას აძლევს დასაბუთებული გადაწყვეტილების გარეშე პატიმარი ხანგრძლივი დროით მოათავსოს ერთადგილიან საკანში და, შესაბამისად, შეუზღუდოს სხვა პატიმართან კონტაქტის შესაძლებლობა.“²⁴⁴

„გარდა ამისა, ისევე, როგორც 2015 წელს, 2016 წლის განმავლობაშიც, სისტემურ ხასიათს ატარებდა პენიტენციურ დაწესებულებებში პატიმრების განმარტებით საკანში მოთავსება სამართლებრივი საფუძვლის არარსებობის პირობებში, ზემოაღნიშნული პროცედურის დაცვის გარეშე. კერძოდ, N6, N7 და N9 პენიტენციურ დაწესებულებაში მყოფი ცალკეული პატიმრები მათი ნების საწინააღმდეგოდ, წლების განმავლობაში იმყოფებოდნენ და ამჟამად იმყოფებიან სხვა პატიმრებისგან განცალკევებით. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ მითითებული პატიმრებიდან ზოგიერთს საერთოდ არ უსარგებლია ხანგრძლივი პაემნის უფლებით და ერთ-ერთ მათგანს, რომელიც 2005 წლიდან სხვა პატიმრებისგან განცალკევებით იმყოფება, სასჯელის სახედ განსაზღვრული აქვს უვადო თავისუფლების აღკვეთა.“²⁴⁵

„გარდა ამისა, ისევე, როგორც 2015 წელს, 2016 წლის განმავლობაშიც, სისტემურ ხასიათს ატარებდა პენიტენციურ დაწესებულებებში პატიმრების განმარტებით საკანში მოთავსება სამართლებრივი საფუძვლის არარსებობის პირობებში, ზემოაღნიშნული პროცედურის დაცვის გარეშე. კერძოდ, N6, N7 და N9 პენიტენციურ დაწესებულებაში მყოფი ცალკეული პატიმრები მათი ნების საწინააღმდეგოდ, წლების განმავლობაში იმყოფებოდნენ და ამჟამად იმყოფებიან სხვა პატიმრებისგან განცალკევებით. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ მითითებული პატიმრებიდან ზოგიერთს საერთოდ არ უსარგებლია ხანგრძლივი პაემნის უფლებით და ერთ-ერთ მათგანს, რომელიც 2005 წლიდან სხვა პატიმრებისგან განცალკევებით იმყოფება, სასჯელის სახედ განსაზღვრული აქვს უვადო თავისუფლების აღკვეთა.“²⁴⁶

239 სპეციალური პენიტენციური სამსახურის 2018 წლის 31 აგვისტოს წერილი MOC 9 18 00800883.

240 Idem.

241 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში, 2016, ხელმისაწვდომია: <http://ombudsman.ge/uploads/other/5/5139.pdf>.

242 Ibid. გვ. 24.

243 Ibid. გვ. 47.

244 Ibid. გვ. 43.

245 Ibid. გვ. 66.

246 Idem.

4. საერთაშორისო სტანდარტები

ნელსონ მანდელას წესების მიხედვით, იზოლაცია ნიშნავს პატიმრების დღეში 22 საათითა და მეტი ხნით იზოლაციას, მნიშვნელოვანი ადამიანური კონტაქტის გარეშე. გახანგრძლივებული იზოლაცია ეხება იზოლაციას, რომელიც 15 თანმიმდევრულ დღეზე მეტხანს გრძელდება.²⁴⁷

ციხის საერთო პოპულაციისგან პატიმრის ნებისმიერი სახის არანებაყოფლობითი განცალკევება, მათ შორის, სამართლო საკანში მოთავსება, იზოლაცია, სეგრეგაცია და სხვა, იქნება ეს დისციპლინური სასჯელი თუ უსაფრთხოების ზომა, უნდა რეგულირდებოდეს კანონმდებლობით.²⁴⁸

იზოლაცია უნდა გამოიყენებოდეს მხოლოდ საგამონაკლისო შემთხვევებში, როგორც უკიდურესი ღონისძიება და შეძლებისდაგვარად მოკლე დროით, მხოლოდ უფლებამოსილი პირის მითითებით. იგი უნდა ექვემდებარებოდეს დამოუკიდებელი ორგანოს მიერ გადასინჯვას. იზოლაცია არ უნდა იყოს სასამართლოს მიერ გამოტანილი განაჩენის ნაწილი.²⁴⁹

არასათანადო მოპყრობად განიხილება და შესაბამისად, აკრძალულია განუსაზღვრელი ან გახანგრძლივებული ვადით იზოლაცია.²⁵⁰

ევროპული ციხის წესების მიხედვით, სასჯელის სახით სამართლო საკანში განთავსება შეიძლება შეფარდებული იქნეს მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში და დროის განსაზღვრული, შეძლებისდაგვარად ხანმოკლე პერიოდის განმავლობაში.²⁵¹

წამების პრევენციის კომიტეტის სტანდარტები

მსჯავრდებულთა ხანგრძლივი იზოლაციის პრობლემა განხილულია CPT-ის 21-ე ზოგად ანგარიშში.²⁵² საგულისხმოა, რომ კომიტეტი იზოლაციად განიხილავს ორი ან სამი პატიმრის ციხის პოპულაციისგან განცალკევების შემთხვევებსაც.²⁵³

მსჯავრდებულის იზოლაციას კატასტროფული გავლენა აქვს მსჯავრდებულის ფიზიკურ, ფსიქიკურ და სოციალურ მდგომარეობაზე. იგი ერთი-ორად ზრდის არასათანადო მოპყრობის, ისევე, როგორც მსჯავრდებულის სუიციდისკენ მიდრეკილების საფრთხეს, რომელიც მყისიერად წარმოიშვება და მით უფრო იზრდება, რაც უფრო ხანგრძლივი და განუსაზღვრელია იზოლაციის ვადა.²⁵⁴

CPT განიხილავს პატიმრის იზოლირების ოთხ ძირითად შემთხვევას²⁵⁵ და ყოველ მათგანზე განსაზღვრავს შესაბამის პროცესუალურ გარანტიებს.²⁵⁶ ამ შემთხვევებიდან კვლევის მიზნებისთვის საინტერესოა იზოლაცია პრევენციული ღონისძიების სახით, რომელიც იმ შემთხვევებში გამოიყენება, როდესაც მსჯავრდებული სერიოზულ საფრთხეს წარმოადგენს მესამე პირების ან ციხის უსაფრთხოებისთვის. ამ სახის იზოლაცია შეიძლება წლების მანძილზეც კი გაგრძელდეს, თუ კონკრეტული პატიმარი სხვებისთვის პერმანენტულ საფრთხეს წარმოადგენს. ვადებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია, ამ ტიპის იზოლაციის გამოყენება მარტივად და რუტინულად არ ხდებოდეს და იზოლაციის მართლზომიერებისთვის განსაზღვრული ყველა პრინციპი ზედმიწევნით იყოს დაცული.

ამ სახის იზოლაციის გადანაცვები ეხება ციხის უმაღლესმა თანამდებობის პირმა უნდა მიიღოს ან დაუყოვნებლივ ეცნობოს მას, თუ გადანაცვები გადაუდებელ ვითარებაში იქნა მიღებული. გადანაცვებების თაობაზე დაუყოვნებლივ უნდა შედგეს მოხსენებითი ბარათი, სადაც მითითებული იქნება იზოლაციის მიზეზები, მისი დანების დრო და პატიმრის კომენტარი. იზოლაციის პირველი საათების დოკუმენტირება უნდა მოხდეს დეტალურად. ღონისძიება უნდა შეწყდეს საფუძვლის აღმოფხვრისთანავე.

თუ იზოლაცია 24 საათზე მეტ ხანს გრძელდება, ყველა გარემოება უნდა გადაისინჯოს, რათა იგი რაც შეიძლება მალე დასრულდეს. თუ ნათელია, რომ იზოლაცია დიდხანს შეიძლება გაგრძელდეს, პროცესში დაწესებულების გარეთ უწყება, მაგ. პენიტენციური დეპარტამენტიც უნდა ჩაერთოს. პატიმარს უნდა ჰქონდეს გადანაცვებების დამოუკიდებელი ორგანოს წინაშე გასაჩივრების უფლება.

247 ნელსონ მანდელას წესები, წესი 44.

248 Ibid. წესი 37.

249 Ibid. წესი 45, პ.1; სასამართლოს განაჩენით იზოლაციის განსაზღვრას არასასურველად მიიჩნევს წამების პრევენციის კომიტეტიც: იხ. CPT-ის 21-ე ზოგადი ანგარიში, პუნქტი 56(a).

250 Ibid. წესი 43, პ.1; წესი 45, პუნქტი 2.

251 ევროპული ციხის წესები, წესი 60.5.

252 წამების პრევენციის კომიტეტის 21-ე ზოგადი ანგარიში, 1 აგვისტო 2010 წ. - 31 ივლისი 2011 წ., პუნქტები 53-63, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/1680696a88>.

253 Ibid. პუნქტი 54.

254 Ibid. პუნქტი 53.

255 Ibid. პუნქტი 56.

256 Ibid. პუნქტი 57.

იზოლაციის გადანაცვებების ძალაში შესვლის შემდეგ საქმე უნდა განიხილოს მულტიდისციპლინურმა ჯგუფმა, რომლის წინაშეც პატიმარი თავის მოსაზრებებს წარადგენს. ჯგუფის მთავარ მიზანს იზოლაციის გამომწვევი მიზეზის აღმოფხვრის გეგმის შედგენა წარმოადგენს, თუმცა იგი ასევე მსჯელობს თითოეული შემზღუდვის მართლზომიერებაზე და იზოლირებული პატიმრის ზოგიერთ სხვა პატიმართან ურთიერთობის შესაძლებლობაზე.

პატიმარმა უნდა მიიღოს წერილობითი, დასაბუთებული გადანაცვებების, სადაც გასაჩივრების შესაძლებლობაც იქნება მითითებული. გადანაცვებების გადასინჯვა ერთ თვეში უნდა მოხდეს, ხოლო შემდგომში – ყოველ სამ თვეში ერთხელ მაინც. რაც უფრო ხანგრძლივია იზოლაცია, მით უფრო სიღრმისეულად და მეტი რესურსის გამოყენებით უნდა მოხდეს საქმის გარემოებების შესწავლა და თავდაპირველი გეგმის გადახედვა, რათა მოიძებნოს პატიმრის ციხის პოპულაციასთან ინტეგრირების გზა. პატიმარს უფლება აქვს, ნებისმიერ დროს მოითხოვოს გადანაცვებების გადახედვა და ამისთვის დამოუკიდებელი ანგარიშები მოიპოვოს.

ადმინისტრაციის წარმომადგენელმა ყოველდღე უნდა მოინახულოს პატიმარი და კარგად გაეცნოს რეინტეგრაციის გეგმას. სამედიცინო პერსონალს ასევე განსაკუთრებული ყურადღება მოეთხოვება ამ კატეგორიის პატიმრის მიმართ.

იმისთვის, რომ მსჯავრდებულის ან მსჯავრდებულების ციხის პოპულაციისგან განცალკევება მართლზომიერად იქნეს მიჩნეული, იზოლაციის ღონისძიება გარკვეულ კრიტერიუმებს უნდა აკმაყოფილებდეს. აღსანიშნავია, რომ ღონისძიების მართლზომიერების დასადგენად ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოც იმავე ტესტს იყენებს:

პროპორციულობა – რეალური ან პოტენციური რისკი სულ მცირე იმ ზიანის თანაბარზომიერი უნდა იყოს, რაც პატიმარს იზოლაციიდან გამომდინარე მიაღდება; ამავდროულად, ამ რისკის თავიდან აცილება მხოლოდ იზოლაციით უნდა იყოს შესაძლებელი.

კანონიერება – ეროვნული კანონმდებლობა უნდა აღნუსხავდეს იზოლაციის ყველა შესაძლო ვარიანტს და ზუსტ გარემოებებს, რომლებშიც თითოეული მათგანის გამოყენებაა ნებადართული. შესაბამის აქტში მითითებული უნდა იყოს იზოლაციის ბრძანების გაცემაზე უფლებამოსილი პირი, პროცედურა და წარმომადგენლის ყოლის შესაძლებლობა, მაქსიმალურად დეტალური დასაბუთების ვალდებულება (იმის გათვალისწინებით, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში გარკვეული დეტალები შეიძლება არ იყოს მითითებული უსაფრთხოების მოსაზრებებიდან ან მესამე პირთა უფლებებიდან გამომდინარე), გადანაცვებების გადასინჯვის პერიოდულობა და გასაჩივრების პროცედურები. იზოლაციის ყოველი სახეობისთვის მისთვის განკუთვნილი, განსხვავებული რეჟიმიც კანონმდებლობით უნდა იყოს განწერილი. აღნიშნული დისპოზიციები გასაგები ფორმით უნდა გაეცნოს იმ პირებს, რომელთაც ისინი შეიძლება შეეხოს.

ანგარიშვალდებულება – იზოლაციის გადანაცვებების და მათი გადასინჯვის სრული დოკუმენტირება აუცილებელია. ჩანაწერი უნდა ასახავდეს ყველა მხედველობაში მიღებულ ფაქტორს და ინფორმაციას, პატიმრის კომენტარს ან უარს პროცესში მონაწილეობის თაობაზე, ასევე, დეტალურად აღწერდეს თანამშრომლების თითოეულ ურთიერთობას იზოლაციაში მყოფ პატიმართან.

აუცილებლობა – იზოლაციაზე ვრცელდება ზოგადი წესი, რომლის მიხედვითაც პენიტენციურ დაწესებულებებში დასაშვებია მხოლოდ უსაფრთხოებისა და წესრიგის დაცვისა და მართლმსაჯულების უზრუნველყოფისთვის აუცილებელი შემზღუდვები. ამგვარად, იზოლაციის შემთხვევაში დაუშვებელია გარე სამყაროსთან ურთიერთობის (პაემნები, ტელეფონი, კორესპონდენცია) და რესურსებისადმი წვდომის (მაგ. ბიბლიოთეკა) ავტომატური შეზღუდვა. ნებისმიერი აკრძალვა აუცილებელი უნდა იყოს მოცემულ ინდივიდუალურ შემთხვევაში.

დისკრიმინაციის აკრძალვა – იზოლაციის განსაზღვრისას მხედველობაში არ უნდა იქნეს მიღებული გადანაცვებების მიღებისთვის არარელევანტური საკითხები. ყველა სახის იზოლაციის შემთხვევაში უნდა გაკონტროლდეს, რომ ეს ღონისძიება არ იქნეს გამოყენებული არათანაბარზომიერად, უმიზეზოდ და გონიერი დასაბუთების გარეშე, კონკრეტული პატიმრის ან პატიმრების ჯგუფის წინააღმდეგ.

იზოლირებული პატიმრების განთავსების პირობები (საკნის ზომა, განლაგება, ეკიპირება), ჰიგიენა, კვება და სხვა, რაც შეიძლება ახლოს უნდა იყოს ციხის დანარჩენი პოპულაციის პირობებთან.²⁵⁷

257 წამების პრევენციის კომიტეტის 21-ე ზოგადი ანგარიში, პუნქტები 58-60.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პოზიციით, სხვა პატიმრებთან ურთიერთობებისგან ჩამოშორება უსაფრთხოების, დისციპლინარული ან მფარველობითი მიზნებით, საქმის კონკრეტული გარემოებებიდან გამომდინარე, შესაძლოა წარმოადგენდეს არაადამიანურ მოპყრობას ან დამამცირებელ სასჯელს. კონკრეტული გარემოებების შეფასებისას კი ყურადღება ექცევა ზომის სიმკაცრეს, მისი ხანგრძლივობას, დასახულ მიზანსა და მის გავლენას მსჯავრდებულზე.²⁵⁸

საქმეზე „პარაკჩიევი და ტოლუმოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“²⁵⁹ ევროსასამართლომ განიხილა უვადო მსჯავრდებულების საკითხი, რომლებსაც, ბულგარეთის კანონმდებლობის მიხედვით, უნევდათ პატიმრობის იზოლაციის რეჟიმში მოხდა - ისინი საკანში ატარებდნენ პრაქტიკულად მთელ დღე-ღამეს, გარდა ერთსაათიანი სეირნობისა და განცალკევებულები იყვნენ სხვა პატიმრებისგან. სასამართლომ დაასკვნა, რომ ავტომატური იზოლაცია, პირის ქცევისა და სხვა კონკრეტული გარემოებების გათვალისწინების გარეშე, წარმოადგენდა არაადამიანურ და დამამცირებელ მოპყრობას და შესაბამისად, კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევას.²⁶⁰ სასამართლომ ბულგარეთს კანონმდებლობისა და უვადო თავისუფლებადაკვეთილების ავტომატური იზოლაციის პრაქტიკის შეცვლა დაავალა.

სასამართლომ მე-3 მუხლის დარღვევა არ დაადგინა შემთხვევაზე, როდესაც ტერორიზმში მსჯავრდებულის იზოლაცია კომპენსირებული იყო ადვოკატების და მეუღლის ძალიან ხშირი ვიზიტებით (640 ვიზიტი 3 წლისა და 10 თვის განმავლობაში). იგი განთავსებული იყო ვრცელ საკანში, შესაბამისი პირობებით, ხელი მიუწვდებოდა წიგნებზე, გაზეთებზე, ჰქონდა ტელევიზორი, დღეში ორი საათი სეირნობდა და დამატებით ერთი საათი შეეძლო ევარჯიშა.²⁶¹

ქართულ კონტექსტში განსაკუთრების საინტერესოა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მსჯელობა საქმეზე „მესინა იტალიის წინააღმდეგ“.²⁶² საქმე შეეხებოდა მაფიის წევრობისთვის მსჯავრდებულ პირს, რომელიც ოთხნახევარი წლის განმავლობაში ექვემდებარებოდა იტალიის კანონმდებლობით გათვალისწინებულ სპეციალურ რეჟიმს, რომლის ფარგლებშიც მას აკრძალული ჰქონდა სხვა მსჯავრდებულებთან ურთიერთობა, კულტურულ, გასართობ ან სპორტულ ღონისძიებებში მონაწილეობა, ხელსაქმით დაკავება, არჩევნებში მონაწილეობა, ვერ სარგებლობდა ტელეფონით, შეეძლო მიეღო ან გაეგზავნა მხოლოდ ლიმიტირებული თანხა, ვერ ხვდებოდა გარე ვიზიტორებს, გარდა ოჯახის წევრებისა, რომლებსაც მხოლოდ თვეში ორჯერ ხვდებოდა შუშის ეკრანს მიღმა, ამანათით მხოლოდ ტანსაცმლის მიღება შეეძლო, ხოლო მაღაზიაში არ შეეძლო შეეძინა პროდუქტი, რომელსაც თერმული დამუშავება სჭირდებოდა, დღეში მხოლოდ ორსაათიანი სეირნობის უფლება ჰქონდა.

სასამართლომ მესინას იზოლაციის ზომა კონვენციის მე-8 მუხლის კონტექსტში (პირადი და ოჯახური ცხოვრების უფლების პატივისცემა) განიხილა და დაადგინა, რომ მსჯავრდებულისთვის განსაზღვრული შეზღუდვები წარმოადგენდა მის პირადი ცხოვრების უფლებაში ჩარევას. ამის შემდეგ სასამართლომ იმსჯელა აღნიშნული ჩარევის მართლზომიერების თაობაზე – კონვენციის მე-8 მუხლის მე-2 პუნქტით განსაზღვრული კრიტერიუმები.

პირველ რიგში, სასამართლომ დაადგინა, რომ სპეციალური რეჟიმი გათვალისწინებული იყო კანონით (კანონიერების პრინციპი) და ემსახურებოდა ლეგიტიმურ მიზანს, კერძოდ კი საზოგადოების უსაფრთხოებას და არეულობისა და დანაშაულის პრევენციას. ამის შემდეგ სასამართლომ იმსჯელა იზოლაციის ღონისძიების დასახულ მიზანთან თანაბარზომიერების თაობაზე (აუცილებლობა დემოკრატიულ საზოგადოებაში).

სასამართლომ აღნიშნა, რომ იტალიის კანონმდებლობით განსაზღვრული სპეციალური რეჟიმი, დანაშაულებრივ დაჯგუფებებთან ურთიერთობის აღსაკვეთად, მსჯავრდებულსა და მის კრიმინალურ გარემოს შორის კონტაქტების განწყვეტას ისახავდა მიზნად. სპეციალური რეჟიმის შემოღებამდე მაფიის წევრი მსჯავრდებულები ახერხებდნენ საკუთარი პოზიციების შენარჩუნებას დანაშაულებრივი დაჯგუფებების შიგნით, ინფორმაციის გაცვლას სხვა მსჯავრდებულებთან და გარე სამყაროსთან და სერიოზული დანაშაულების დაგეგმვას როგორც ციხის შიგნით, ისე გარეთ. სასამართლომ ასევე გაითვალისწინა ორგანიზებული დანაშაულის სპეციფიკა, რომელშიც ოჯახური ურთიერთობები ხშირად

258 ვან დერ ვენი წიდერლანდების წინააღმდეგ (Van der Ven v. the Netherlands), განაცხადი no. 50901/99, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2003 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილების პუნქტი 51, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60915>.

259 პარაკჩიევი და ტოლუმოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Harachiev and Tolumov v. Bulgaria), განაცხადები nos. 15018/11 და 61199/12, 08 ივლისი 2014 წ., ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145442>.

260 Ibid. პუნქტები 203-214.

261 რამირეს სანჩესი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Ramirez Sanchez v. France), განაცხადი no. 59450/00, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2006 წლის 4 ივლისის გადაწყვეტილება, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76169>.

262 მესინა იტალიის წინააღმდეგ (Messina v. Italy) no. 2, განაცხადი no. 25498/94, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2000 წლის 28 სექტემბრის გადაწყვეტილების პუნქტები 63-74, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58818>.

გადამწყვეტ როლს თამაშობს და დაადგინა, რომ სპეციალური რეჟიმით გათვალისწინებული შეზღუდვები აუცილებელი იყო დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

ამის შემდეგ სასამართლომ იმსჯელა იმის თაობაზე, სპეციალური რეჟიმის ყველა შეზღუდვის გამოყენება იყო თუ არა გამართლებული ამ კონკრეტული მსჯავრდებულის შემთხვევაში. ოჯახური ვიზიტების შეზღუდვა სასამართლომ არ მიიჩნია კონვენციის მე-8 მუხლის დარღვევად, ვინაიდან შეზღუდვის პერიოდში მსჯავრდებულის წინააღმდეგ მიმდინარეობდა სასამართლო პროცესი, რომელშიც იგი ბრალდებული იყო რამდენიმე სერიოზულ დანაშაულში, მათ შორის, სახელმწიფო მოხელის მკვლელობაში. გარდა ამისა, ოჯახური ვიზიტების რაოდენობის შეზღუდვა რამდენჯერმე დეტალურად გადაიხედა სასამართლო ორგანოს მიერ და საბოლოოდ თვეში ოთხამდე გაიზარდა.

რაც შეეხება მსჯავრდებულის მიმოწერის რეგულარულ მონიტორინგს, სასამართლომ მე-8 მუხლის დარღვევა დაადგინა კანონიერების პრინციპის დაუცველობის გამო, იმ გარემოებიდან გამომდინარე, რომ შესაბამისი კანონმდებლობა ბუნდოვანი იყო და გარკვევით არ ითვალისწინებდა არც შეზღუდვის ხანგრძლივობას, არც მისი შემოღების კრიტერიუმებს.²⁶³

საგულისხმოა, რომ სასამართლომ ასევე დაადგინა კონვენციის მე-13 მუხლის (სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალების უფლება) დარღვევა, ვინაიდან მსჯავრდებულის საჩივრების განხილვა, სპეციალურ რეჟიმთან დაკავშირებით, არასაკმარისად სწრაფად ხდებოდა (საჩივრის შეტანიდან რამდენიმე თვეში).²⁶⁴

5. ქართული კანონმდებლობისა და პრაქტიკის შესაბამისობა საერთაშორისო სტანდარტებთან

საქართველოს კანონმდებლობისა და პენიტენციური სისტემის პრაქტიკა უვადო და განსაკუთრებული რისკის პატიმრებისთვის განსაზღვრული სპეციალური რეჟიმების თაობაზე არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს.

საქართველოს კანონმდებლობა, ისევე, როგორც პენიტენციურ სისტემაში არსებული პრაქტიკა, უვადო მსჯავრდებულებს აპრიორი, როგორც საშიშ პირებს განიხილავს, რაც არ შეესაბამება CPT-ის სტანდარტებსა და ევროსასამართლოს მიერ დადგენილ პრინციპებს. უვადო თავისუფლებააღკვეთილ პირებთან მიმართებაში, საქართველოს კანონმდებლობა პრაქტიკულად ანალოგიურია ბულგარულია, რომლის თაობაზეც ადამიანის უფლებების ევროპული სასამართლომ იმსჯელა საქმეში „ჰარაკჩიევი და ტოლუმოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ – პატიმრობის კოდექსით პირდაპირ განსაზღვრულია, რომ უვადო მსჯავრდებული ნებისმიერ შემთხვევაში დახურულ დაწესებულებაში უნდა განთავსდეს, სადაც იგი პრაქტიკულად მთელ დღეებს საკანში, ხშირ შემთხვევაში, განმარტებით გაატარებს. აღნიშნული ბლანკეტური შეზღუდვა, ყოველგვარი გასაჩივრებისა და გაუმჯობესების პერსპექტივის გარეშე და კონკრეტული მსჯავრდებულისგან მომდინარე რისკებისა და საფრთხეების შეფასების, მისი პიროვნებისა და ქცევის გათვალისწინების გარეშე, შესაძლოა, არაადამიანურ და დამამცირებელ მოპყრობადაც კი შეფასდეს.

ერთადერთი რეჟიმის ცვლილება, რაც უვადო მსჯავრდებულების შემთხვევაშია შესაძლებელი, მხოლოდ მის დამძიმებას იწვევს – როგორც ვიხილეთ, უვადო მსჯავრდებულთა გარკვეულ ნაწილს, რისკების შეფასების შედეგად, კიდევ უფრო მკაცრ რეჟიმში – განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებაში შეიძლება განესაზღვროს სასჯელის მოხდა. აღნიშნულ დაწესებულებებთან მიმართებაში საგულისხმოა ზემოთ განხილული მესინას საქმე.

როგორც წესი, მაღალი რისკის მსჯავრდებულებს, საქართველოს რეალობაში წარმოადგენენ საშიში დამნაშავეები ან ქურდული სამყაროს ან კრიმინალური დაჯგუფებების წევრები, რომელთა იზოლაციაც, როგორც მესინას შემთხვევაშიც ვიხილეთ, შესაძლოა, გარკვეულ შემთხვევებში, გამართლებულიც იყოს; თუმცა საერთაშორისო სტანდარტებთან და ევროკონვენციის მოთხოვნებთან შესაბამისობისთვის, ყოველ მსჯავრდებულთან მიმართებაში, ყოველი კონკრეტული შეზღუდვის მართლზომიერება, დეტალურად და დამატებულად უნდა დასაბუთდეს.

გამომდინარე იქიდან, რომ სხვადასხვა რეჟიმებს ავტომატურად ახლავს უფლებების შეზღუდვები, განსაკუთრებით, გარე სამყაროსთან ურთიერთობასთან მიმართებაში, აშკარაა, რომ ყველა განსაკუთრებული რისკისა და დახურული დაწესებულების მსჯავრდებულის მიმართ არსებული საკანონმდებლო თუ პრაქტიკული შეზღუდვები შეუძლებელია, დასახული ლეგიტიმური მიზნით გამართლებული და ამ მიზნის პროპორციული იყოს.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს კანონმდებლობა და პრაქტიკა, უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულების უპირობოდ და მხოლოდ სტატუსიდან

263 მესინა იტალიის წინააღმდეგ (Messina v. Italy) no. 2, პუნქტები 75-83.

264 Ibid. პუნქტები 84-97.

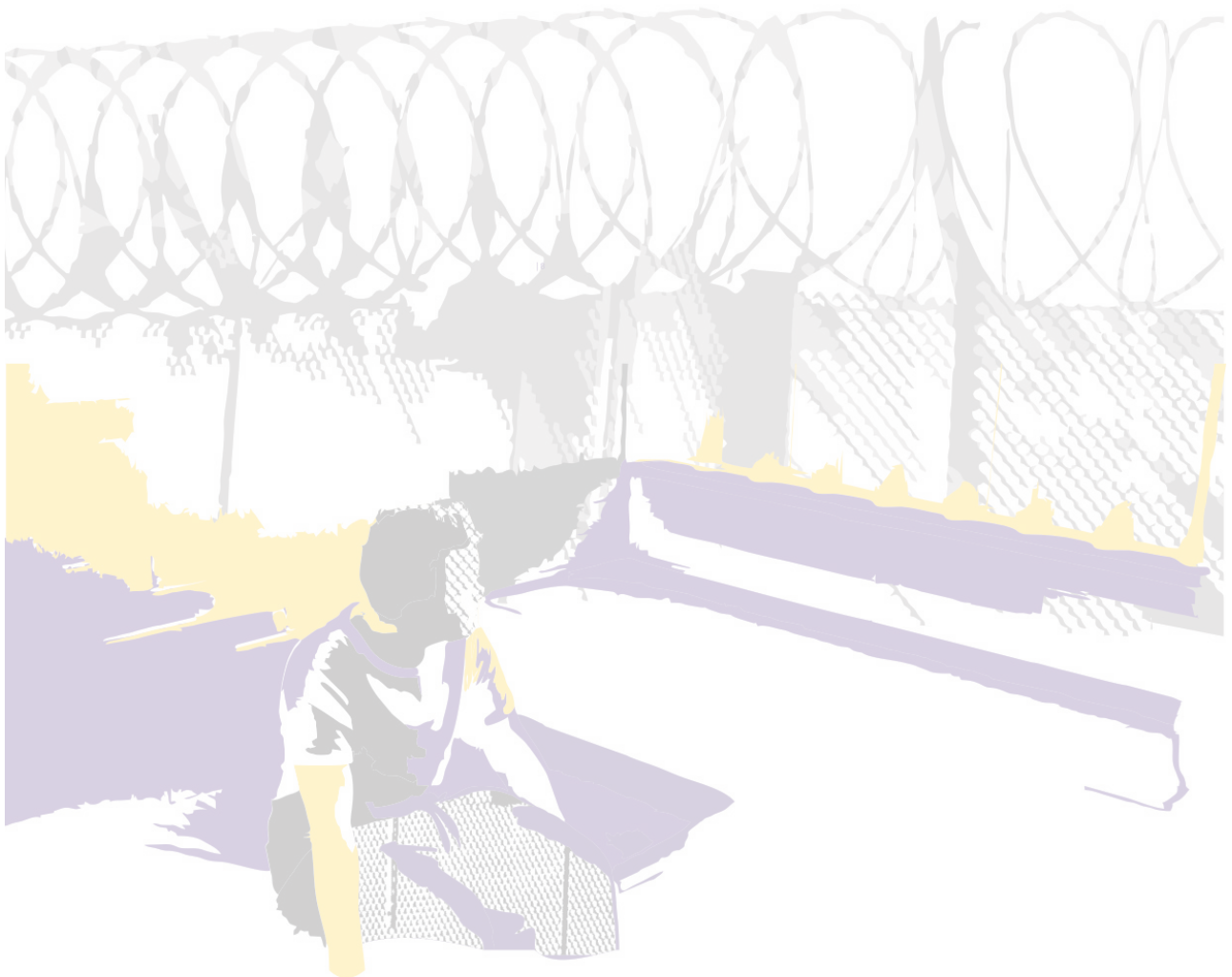

გამომდინარე, სხვა მსჯავრდებულებისგან იზოლირებისა და გარე სამყაროსთან შეზღუდული კონტაქტების თაობაზე, არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს, არღვევს ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის მოთხოვნებს და გარკვეულ შემთხვევებში, შესაძლოა, არღვევდეს იმავე კონვენციის მე-3 მუხლსაც დისკრიმინაციის აკრძალვის პრინციპთან ერთობლიობაში.

6. რეკომენდაცია

საქართველოს კანონმდებლობაში გარკვევით და არაორაზროვნად განისაზღვროს მსჯავრდებულთა, მათ შორის, უვადო თავისუფლებაალკვეთილ პირთა სხვა მსჯავრდებულთაგან იზოლირების შემთხვევები, ისევე, როგორც სხვადასხვა უფლებების შეზღუდვის შესაძლებლობები.

კანონმდებლობით შესაბამის უწყებას/ორგანოს დაევალოს, ყოველ ინდივიდუალურ შემთხვევაში, კონკრეტული კრიტერიუმებით დაასაბუთოს, რა ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად არის აუცილებელი კონკრეტული მსჯავრდებულის იზოლირება და რატომ ვერ მიიღწევა აღნიშნული მიზანი სხვა ღონისძიებების გამოყენებით.

თავი V

უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულთა რეჟიმი და საყოფაცხოვრებო პირობები

უკანასკნელ წლებში მიმდინარე რეფორმების ფარგლებში გარემონტდა და განახლდა პრაქტიკულად ყველა დაწესებულების ინფრასტრუქტურა, რის გამოც საყოფაცხოვრებო პირობები, როგორც წესი, დამაკმაყოფილებელია. მართალია, სახალხო დამცველის უკანასკნელი წლების ანგარიშებში ჯერ კიდევ მითითებულია დაწესებულებები და კონკრეტული საკნები, რომლებიც არ აკმაყოფილებს სტანდარტებს, თუმცა წინამდებარე სამაგიდო კვლევის პირობებში მოკლებულნი ვართ საშუალებას, ადგილზე შევადგასოთ უვადო და განსაკუთრებული რისკის ყველა მსჯავრდებულის საყოფაცხოვრებო პირობები. აღნიშნულის გამო, ამ თავში ყურადღება გამახვილდება მაღალი რისკის დაწესებულებების რეჟიმებზე, ამგვარი რისკის პატიმრების განთავსების თავისებურებებსა და კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შეზღუდვებზე, აზრიანი და საინტერესო აქტივობების, დასაქმებისა და განათლების მიღების, პროფესიის დაუფლების შესაძლებლობების ნაკლებობაზე, რაც საქართველოს სასჯელაღსრულების სისტემას რესოციალიზაციისა და რეაბილიტაციისთვის სრულიად არაადაპტირებულ ადგილად აქცევს.

1. ეროვნული კანონმდებლობა

პატიმრობის კოდექსის 65-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, მსჯავრდებული, რომელიც სასჯელს იხდის დახურული ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში, თავსდება საკანში.

იმავე კოდექსის 66³-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, მსჯავრდებული, რომელიც სასჯელს განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში იხდის, თავსდება საკანში.

გარდა პატიმრობის კოდექსისა, მსჯავრდებულთა განთავსების პირობები და დღის წესრიგი რეგულირდება დაწესებულებების დებულებებით.

განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებების დებულებებში²⁶⁵ აღნიშნულია, რომ მსჯავრდებული, დღე-ღამის განმავლობაში, როგორც წესი, მუდმივად იმყოფება საკანში.²⁶⁶ მსჯავრდებულები, როგორც წესი, თავსდებიან ერთ ან ორადგილიან საკნებში და მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში - ოთხადგილიანში.²⁶⁷ მათ ეკრძალებათ ნებართვის გარეშე ფანჯრებზე, კედლებზე, ტუმბოებსა და სანოლებზე გამოფინოს ფოტოები, რეპროდუქციები, ბარათები, გაზეთებიდან და ჟურნალებიდან ამონაჭრები და სხვა ნივთები²⁶⁸.

მსჯავრდებულები ყოველდღიურად, არანაკლებ 1 საათით, სარგებლობენ სუფთა ჰაერზე ყოფნის უფლებით (გასეირნების უფლებით),²⁶⁹ ხოლო კვირაში ორჯერ მათთვის უზრუნველყოფილია შხაპის მიღება.²⁷⁰

დაწესებულების ტერიტორიაზე დღის განრიგით დადგენილი ვალდებულებების შესრულების მიზნით მსჯავრდებულთა გადაადგილება ისე უნდა იქნეს ორგანიზებული, რომ თავიდან იქნეს აცილებული მისი უშუალო კონტაქტი სხვა მსჯავრდებულთან, გარდა თანამესაკნისა (ასეთის არსებობის შემთხვევაში)²⁷¹. იგივე აკრძალვა მოქმედებს მსჯავრდებულის გასეირნების შემთხვევაშიც.²⁷²

265 2015 წლის 27 აგვისტოს ბრძანებით:

№107 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N7 პენიტენციური დაწესებულების დებულების დამტკიცების შესახებ;

№108 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N6 პენიტენციური დაწესებულების დებულების დამტკიცების თაობაზე;

№109 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N3 პენიტენციური დაწესებულების დებულების დამტკიცების შესახებ.

266 მაგ., №108 ბრძანების მე-14 მუხლის მე-4 პუნქტი (N.B. გამომდინარე იქიდან, რომ განსაკუთრებული ტიპის სამივე დაწესებულების დებულება იდენტურია, მაგალითის სახით მითითებულია N6 დაწესებულების დებულების შესაბამისი დისპოზიციები).

267 Ibid. მუხლი 15.

268 Ibid. მუხლი 35, პუნქტი 5 „ი“.

269 Ibid. მუხლი 35, პუნქტი 2 „ლ“; მუხლი 49, პუნქტი 2.

270 Ibid. მუხლი 37, პუნქტი 2.

271 Ibid. მუხლი 19, პუნქტი 4.

272 Ibid. მუხლი 49, პუნქტი 3.

დანესებულების დირექტორის ნებართვის შემთხვევაში ბრალდებულს შეუძლია, ეწეოდეს ინდივიდუალურ საქმიანობას, რომელთა სახეობებიც ამომწურავად არის ჩამოთვლილი და რომლებიც არ საჭიროებს ბასრი და მხვლელო საგნების გამოყენებას, ხოლო ნაკეთობა არ შეიცავს მეტალს.²⁷³

დახურული ტიპის დანესებულებების დებულებებით განსაზღვრული პირობები მხოლოდ მცირედად განსხვავდება ზემოაღნიშნულისგან.²⁷⁴ მაგალითად, ინდივიდუალური საქმიანობის სახეობები შეზღუდული არ არის, ასევე არ არის აკრძალვა შესაბამისი ინსტრუმენტების გამოყენებაზე.²⁷⁵ ყველაზე მნიშვნელოვანი განსხვავება კი იმაში მდგომარეობს, რომ დახურული ტიპის დანესებულებების დებულებები პირდაპირ არ კრძალავს კონტაქტს სხვადასხვა საკნებში განთავსებულ მსჯავრდებულთა შორის.

2. პრაქტიკა

2016-2018 წლებში განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულებისთვის პრაქტიკულად არანაირი სარეაბილიტაციო ან სხვა სახის პროგრამა არ ყოფილა ხელმისაწვდომი.²⁷⁶

რაც შეეხება უვადო მსჯავრდებულებს, N2, N3, N6 და N7 დანესებულებებში სარეაბილიტაციო პროგრამები არ ჩატარებულა.

2016-17 წლებში შედარებით უკეთესი მდგომარეობა იყო N8 დანესებულებაში, სადაც 2018 წლის 31 აგვისტოს მდგომარეობით სასჯელს იხდიდა 52 უვადო თავისუფლებააღკვეთილი პირი. დანესებულება, პროფესიული კოლეჯების ჩართულობით, საკმაოდ მრავალფეროვან აქტივობებს სთავაზობდა მსჯავრდებულებს,²⁷⁷ თუმცა 2018 წელს მათთვის მხოლოდ გერმანული ენის შემსწავლელი კურსები იყო ხელმისაწვდომი, რომელშიც 5 მსჯავრდებული იყო ჩართული.

N5 დანესებულებაში განთავსებულ უვადო მსჯავრდებულ ქალს 2016-18 წლებში ჩართული იყო ინდივიდუალური არტ-თერაპიის კურსებში.

3. მონიტორინგის მექანიზმების ანგარიშები

სახალხო დამცველის უკანასკნელი წლების საპარლამენტო ანგარიშებში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს დახურულ და განსაკუთრებული რისკის დანესებულებების მსჯავრდებულთა განთავსების პირობებს.

2016 წლის ანგარიშში²⁷⁸ აღნიშნულია, რომ „პატიმრობის, დახურული და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დანესებულებებში მყოფ პატიმრებს არ მიეცათ საშუალება, დაკავებულიყვნენ რაიმე ღირებული, მათთვის საინტერესო აქტივობით. ისინი 23 საათს კვლავ საკანში ატარებენ. N6 და N8 დანესებულებებში მყოფი პატიმრების გადმოცემით, ისინი ხშირად უარს აცხადებენ გასეირნებაზე, რადგან სასეირნოდ გასვლას დღის 7 ან 8 საათზე სთავაზობენ.“²⁷⁹ „მათი გასეირნება დღის განმავლობაში შემოიფარგლება მხოლოდ 1 საათით საკნის მსგავს სასეირნო ეზოებში გასვლით, სადაც არ არის პირობები ფიზიკური დატვირთვისათვის. აღნიშნული ასევე უარყოფითად აისახება პატიმრის ჯანმრთელობაზე.“²⁸⁰

„აღსანიშნავია, რომ განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დანესებულებების დებულებების შესაბამისად, პატიმრები თავსდებიან ერთ ან ორადგილიან საკნებში. პატიმრის ერთ ან ორადგილიან საკანში მოთავსების შესახებ გადაწყვეტილების მიღება წარმოადგენს დირექტორის დისკრეციას. სახალხო დამცველი მიიჩნევს, რომ არსებული განაწესი, განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დანესებულების დირექტორს შესაძლებლობას აძლევს დასაბუთებული გადაწყვეტილების

273 Ibid. მუხლი 51¹.

274 გარდა გარე სამყაროსთან ურთიერთობის ინტენსივობისა, რომლის თაობაზეც დოკუმენტის შესაბამის ნაწილში იქნება საუბარი.

275 Ibid. მუხლი 34, პუნქტი 1 „დ“.

276 2016 წელს N6 დაწესებულებაში ჩატარდა შაშის ტურნირი, რომელშიც 12 განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულმა მიიღო მონაწილეობა, ხოლო 2017 წელს, იმავე დაწესებულებაში, გაიმართა ტრენინგები ბრაზის მართვაში (5 მსჯ.), პენიტენციური სტრუქტურის მართვას (8 მსჯ.) და არტ-თერაპიაში (8 მსჯ.).

277 2016 წელი: ინგლისურის შემსწავლელი კურსი – 6 მსჯ., კომპიუტერული პროგრამების შემსწავლელი კურსი – 4 მსჯ., ქართული ენის შემსწავლელი კურსი – 14 მსჯ. ინგლისური ენის შემსწავლელი კურსი – 10 მსჯ., მართვის მოწიშობის შემსწავლელი თეორიული კურსი – 15 მსჯ.;

2017 წელი: კომუნიკაცია – 9 მსჯ., პიროვნული და ინტერპერსონალური უნარები – 20 მსჯ., გერმანული ენა – 11 მსჯ., ინგლისური ენა – 33 მსჯ., ინფორმაციული ტექნოლოგიების მხარდაჭერის სპეციალისტი – 17 მსჯ., საქმიან ურთიერთობათა კულტურა – მსჯ.

278 ხელმისაწვდომია: <http://ombudsman.ge/uploads/other/5/5139.pdf>.

279 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში, 2016, გვ. 24.

280 Ibid. გვ. 47.

გარეშე პატიმარი ხანგრძლივი დროით მოათავსოს ერთადგილიან საკანში და, შესაბამისად, შეუზღუდოს სხვა პატიმართან კონტაქტის შესაძლებლობა. სახალხო დამცველი თვლის, რომ აუცილებელია შესაბამისი ცვლილებები შევიდეს განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებების დებულებებში, რათა განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში პატიმრის ერთადგილიან საკანში მოთავსება ხდებოდეს მხოლოდ პატიმრის რისკის ინდივიდუალური შეფასებისა და დასაბუთებული გადანაცვლების საფუძველზე. ამასთან, უნდა ხდებოდეს გადანაცვლების გონივრული ინტერვალებით გადახედვა და ერთადგილიან საკანში მოთავსების კომპენსირება ისეთი საშუალებებით, როგორიცაა კონტაქტი გარესამყაროსთან, სარეაბილიტაციო აქტივობებზე ხელმისაწვდომობა, ბიბლიოთეკითა და ტელე-რადიო საშუალებებით სარგებლობის შესაძლებლობა.²⁸¹

„გარდა ამისა, ისევე, როგორც 2015 წელს, 2016 წლის განმავლობაშიც, სისტემურ ხასიათს ატარებდა პენიტენციურ დაწესებულებებში პატიმრების განმარტებით საკანში მოთავსება სამართლებრივი საფუძვლის არარსებობის პირობებში, ზემოაღნიშნული პროცედურის დაცვის გარეშე. კერძოდ, N6, N7 და N9 პენიტენციურ დაწესებულებაში მყოფი ცალკეული პატიმრები მათი ნების საწინააღმდეგოდ, წლების განმავლობაში იმყოფებოდნენ და ამჟამად იმყოფებიან სხვა პატიმრებისგან განცალკევებით. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ მითითებული პატიმრებიდან ზოგიერთს საერთოდ არ უსარგებლია ხანგრძლივი პაემნის უფლებით და ერთ-ერთ მათგანს, რომელიც 2005 წლიდან სხვა პატიმრებისგან განცალკევებით იმყოფება, სასჯელის სახედ განსაზღვრული აქვს უვადო თავისუფლების აღკვეთა.“²⁸²

„სპეციალური პრევენციული ჯგუფი უარყოფითად აფასებს იმ ფაქტს, რომ დახურული და განსაკუთრებული რისკის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებების შენობების ფართობი პრაქტიკულად სრულად უჭირავს საკნებს, არ არის გამოყოფილი და მოწყობილი სათანადო ინფრასტრუქტურა დღის აქტივობებისთვის. პრობლემებია სასაფლაო ეზოების დაგეგმარების, დიზაინისა და მოწყობის კუთხით. დახურული და განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებებში სასაფლაო ეზოებში არსებული მდგომარეობა არ იძლევა სათანადო ფიზიკური დატვირთვის შესაძლებლობას. სასაფლაო ეზოები არ არის აღჭურვილი სავარჯიშო ინვენტარით. აუცილებელია, დაწესებულებებში შეიქმნას სუფთა ჰაერზე ყოფნისა და ვარჯიშის სათანადო პირობები, მოეწყოს ეზოები სავარჯიშო ინვენტარით და, ამასთანავე, გაიზარდოს ყოველდღიურად სუფთა ჰაერზე ყოფნის ხანგრძლივობა. ასევე შესაძლებელია დახურული ტიპის დაწესებულებების შენობებში, ფლიგელების მიხედვით, საკნების გადაკეთების ხარჯზე მოეწყოს სივრცეები სპორტული და სხვა რეკრეაციული აქტივობებისთვის.“²⁸³

2014 წლის ვიზიტის ამსახველ ანგარიშში წამების პრევენციის კომიტეტი ასევე აღნიშნავდა მსჯავრდებულთა რეჟიმთან დაკავშირებულ პრობლემებს,²⁸⁴ რომლებიც, როგორც სახალხო დამცველის ანგარიშები მოწმობს, 2016-17 წლების განმავლობაშიც არსებობდა.

4. საერთაშორისო სტანდარტები²⁸⁵

ევროპული ციხის წესები

ევროპული ციხის წესების მიხედვით, ნებისმიერი პატიმრისთვის განკუთვნილი რეჟიმი უნდა შეიცავდეს ღონისძიებების ბალანსირებულ პროგრამას²⁸⁶ და საშუალებას უნდა აძლევდეს ყველა პატიმარს ყოველდღიურად თავიანთი საკნების გარეთ გაატარონ რაც შეიძლება მეტი დრო, რაც საჭიროა ადამიანური და სოციალური ურთიერთობების ადექვატური დონის შესანარჩუნებლად.²⁸⁷

ყოველ პატიმარს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა ყოველდღიურად მინიმუმ ერთი საათი მაინც ივარჯიშოს სუფთა ჰაერზე, თუ ამინდი იძლევა ამის საშუალებას,²⁸⁸ ხოლო ავდრის პირობებში ვარჯიშის ალტერნატიული შესაძლებლობა უნდა მიეცეთ.²⁸⁹ სპორტულ-გამაჯანსაღებელი ღონისძიებები რეჟიმის განუყოფელ ნაწილს უნდა წარმოადგენდეს.²⁹⁰ მათ ორგანიზებას დაწესებულების ადმინისტრაციამ ხელი უნდა შეუწყოს შესაბამისი აღჭურვილობისა და ბაზის უზრუნველყოფის გზით.²⁹¹ ვარჯიშისა და

281 Ibid. გვ. 43.

282 Ibid. გვ. 66.

283 Ibid. გვ. 48.

284 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში საქართველოს მთავრობას 2014 წელს საქართველოში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2015)42, 2015, პუნქტები 72-77, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806961f8>.

285 ციხეში საგანმანათლებლო და დასაქმების პროგრამების ხელმისაწვდომობის სტანდარტები იხ. თავი II.

მსჯავრდებულთა რეაბილიტაცია და სოციალური რეინტეგრაცია, 1.2 შრომა, განათლება და რეაბილიტაცია.

286 ევროპული ციხის წესები, წესი 25.1

287 Ibid. წესი 25.2.

288 Ibid. წესი 27.1.

289 Ibid. წესი 27.2.

290 Ibid. წესი 27.3.

291 Ibid. წესი 27.4.

წამების პრევენციის კომიტეტის სტანდარტები²⁹³

უსაფრთხოების თვალსაზრისით მაღალი რისკის განყოფილებები

32. ყველა ქვეყანაში არის პატიმართა გარკვეული რიცხვი, რომლებიც უსაფრთხოების თვალსაზრისით მაღალი რისკის პატიმრებად ითვლებიან. ასეთი პირების შეფასება განსაკუთრებით საშიშ პატიმრებად შესაძლოა გამომდინარეობდეს ჩადენილი დანაშაულის ხასიათიდან, პენიტენციურ დაწესებულებაში დაძაბულ სიტუაციებზე მათი რეაგირების მანერადან ან მათი ფსიქოლოგიური/ფსიქიატრიული მდგომარეობიდან გამომდინარე. პატიმართა ეს ჯგუფი შეადგენს (ან უნდა შეადგენდეს, თუ კლასიფიკაციის სისტემა დამაკმაყოფილებლად მუშაობს) პენიტენციური დაწესებულების მთელი პოპულაციის ძალიან მცირე ნაწილს. თუმცა, პატიმართა ეს ჯგუფი ექცევა ნაკ-ს განსაკუთრებული ინტერესის ქვეშ, რადგან მათ მიმართ განსაკუთრებული ზომების მიღების საჭიროების გამო, ისინი იმყოფებიან არაადამიანური მოპყრობის დიდი რისკის ქვეშ.

განსაკუთრებით საშიში პატიმრები, თავისუფლების აღკვეთის მკაცრ რეჟიმში ყოფნის გამო, კომპენსაციის სახით უნდა სარგებლობდნენ შედარებით მსუბუქი დღის რეჟიმით, თავიანთი თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულების ფარგლებში, კერძოდ, მათ უნდა მიეცეთ საშუალება, შეხვდნენ დაწესებულების სხვა პატიმრებსაც და მიეცეთ სხვადასხვა საქმიანობით დაკავების დიდი არჩევანი. განსაკუთრებული ძალისხმევით საჭირო მაღალი რისკის უსაფრთხოების განყოფილებებში ნორმალური შიდა ატმოსფეროს შექმნაზე. მიზნად უნდა იქნას დასახული პერსონალსა და პატიმრებს შორის პოზიტიური ურთიერთობების ჩამოყალიბება. ეს უნდა შედიოდეს ინტერესში არა მხოლოდ აღნიშნულ განყოფილებებში მყოფ პატიმართა მიმართ ადამიანური მოპყრობის კუთხით, არამედ დაწესებულებაში ეფექტიანი კონტროლისა, ასევე - პერსონალის უსაფრთხოების დაცვის თვალსაზრისით.

პატიმრებისთვის სხვადასხვა საქმიანობის გეგმის შემუშავება, შესაძლოა კიდევ უფრო მეტად მნიშვნელოვანია განსაკუთრებული რისკის განყოფილებებში, ვიდრე ჩვეულებრივ საკნებში. ამ საქმიანობებით დაკავებამ შესაძლოა შეამსუბუქოს პატიმრის პიროვნებაზე დამღუპველი ზეგავლენა, რომელსაც იწვევს ვაკუუმისებრი სივრცე, სადაც ის მოთავსებულია. საქმიანობები რაც შეიძლება მრავალფეროვანი უნდა იყოს (განათლება, სპორტი, დასაქმება, პროფესიული სწავლება და ა.შ.). რაც შეეხება დასაქმებას, ცხადია, უსაფრთხოების მოსაზრებიდან გამომდინარე, ბევრი ტიპის სამუშაო აკრძალული იქნება ამგვარ განყოფილებებში, ვიდრე ეს არის ჩვეულებრივ დაწესებულებებში. თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ პატიმრებს უნდა სთავაზობდნენ მხოლოდ მოსაწყენ და უინტერესო სამუშაოს.

ცხადია, აქსიომაა, რომ პატიმრები უსაფრთხოების განსაკუთრებული რეჟიმში არ უნდა იმყოფებოდნენ იმაზე მეტ ხანს, ვიდრე ეს აუცილებელია უშიშროების მიზნებიდან გამომდინარე. ეს პრინციპი მოითხოვს მოთავსების შესახებ გადაწყვეტილების რეგულარულ გადასინჯვას. ამგვარი გადაწყვეტილებები ყოველთვის უნდა დაეფუძნოს პატიმრის ინდივიდუალურ გრძელვადიან შეფასებას სპეციალურად მომზადებული თანამშრომლების მიერ. მეტიც, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, პატიმრებს სრულად უნდა მიენდოთ ინფორმაცია უსაფრთხოების განსაკუთრებულ რეჟიმში მათი მოთავსების მიზეზების შესახებ და, საჭიროების შემთხვევაში, ხელმეორედ მოთავსებისთვის; ეს კი, სხვა დადებით მხარეებთან ერთად, მისცემს მათ საშუალებას, ეფექტიანად გამოიყენონ ყველა არსებული საშუალება, რითაც შეიძლება თავიდან აიცილონ მოთავსების ზემოაღნიშნული ღონისძიებები.

უვადო და გრძელვადიანი პატიმრები

33. ბევრ ევროპულ ქვეყანაში გაიზარდა უვადო და გრძელვადიანი პატიმართა რაოდენობა. რამდენიმე ვიზიტის დროს, ნაკ-მ შენიშნა, რომ მათი მდგომარეობა მატერიალური პირობების, დღის რეჟიმისა და ადამიანებთან კონტაქტების თვალსაზრისით არ არის დამაკმაყოფილებელი. მეტიც, ბევრ ასეთ პატიმარს დაწესებული ჰქონდა გარკვეული შეზღუდვები, რომლებიც კიდევ უფრო ამძაფრებენ გრძელვადიანი პატიმრობის მაგნე ეფექტს. ამგვარი შეზღუდვების მაგალითებია: დანარჩენი პატიმრებისგან მუდმივი განცალკევება, საკნიდან გამოყვანისას ხელბორკილების დადება, სხვა თავისუფლებათა აღკვეთილ პირობებთან კომუნიკაციის აკრძალვა და მნახველთა ვიზიტების შეზღუდვა. ნაკ თვლის, რომ არანაირი გამართლება არ აქვს მსგავსი შეზღუდვების დაწესებას განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის მსჯავრდებული ყველა პირისათვის განურჩევლად, ინდივიდუალურად მათთან დაკავშირებული საფრთხეების გულდასმით შესწავლის გარეშე, მიუხედავად იმისა, წარმოადგენ თუ არა ეს პირები საფრთხეს.

გრძელვადიანმა პატიმრობამ შესაძლოა პატიმრებში გამოიწვიოს ასოციალურობა. გარდა იმისა, რომ გრძელვადიანი თავისუფლებათა აღკვეთილი პირები იმყოფებიან დაწესებულებაში, მათ შესაძლოა ჰქონდეთ

²⁹² Ibid. წესი 27.7.

²⁹³ წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), მე-11 ზოგადი ანგარიში, CPT/Inf(2001)16, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 2001.

რიგი ფსიქოლოგიური პრობლემების (თვითშეფასების დაკარგვისა და საზოგადოებრივი უნარჩვევების დაქვეითების ჩათვლით) და გამოირჩეოდნენ გარიყულობის ტენდენციით საზოგადოებისგან, რომელსაც თითქმის ყველა დაუბრუნდება ადრე თუ გვიან. წპკ მიიჩნევს, რომ გრძელვადიანი პატიმრებისთვის უნდა შეირჩეს ისეთი რეჟიმი, რომელიც მოახდენს ზემოაღნიშნული მავნე შედეგების კომპენსირებას დადებითი და მიზანმიმართული საშუალებებით.

აღნიშნულ პატიმრებს უნდა ჰქონდეთ წვდომა სხვადასხვა სახის შინაარსობრივ აქტივობასა თუ პროგრამებზე (დასაქმება, სასურველია პროფესიული კუთხით; განათლების მიღება, სპორტი, დასვენება/ურთიერთობები). მეტიც, მათ უნდა შეეძლოთ გარკვეულწილად საკუთარი დროის გადანაწილება თავიანთი სურვილისამებრ, რაც გაზრდის მათი დამოუკიდებლობისა და პირადი პასუხისმგებლობის შეგრძნებას. დამატებითი ნაბიჯები უნდა გადაიდგას იმისათვის, რომ მათი პატიმრობის პერიოდს გარკვეული აზრი მიეცეს; კერძოდ, პატიმრობის ინდივიდუალური გეგმის შემუშავება და სათანადო ფსიქო-სოციალური დახმარება მნიშვნელოვანი ელემენტებია, რომლებიც ხელს შეუწყობენ აღნიშნულ პატიმრებს, შეეგუონ თავისუფლების აღკვეთის პერიოდს და საჭირო დროს მოემზადონ გათავისუფლებისთვის. მეტიც, გრძელვადიანი პატიმრებისათვის დაწესებულებაში ყოფნის ნეგატიური ეფექტი ნაკლებად გამოხატული იქნება და ისინი უკეთ მოემზადებიან გათავისუფლებისათვის, თუ მათ მიეცემა საშუალება, შეინარჩუნონ კავშირი გარე სამყაროსთან.

5. შეფასება

სახალხო დამცველის ანგარიშების ამონარიდები ცხადყოფს, რომ უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულთა სასჯელის მოხდის რეჟიმი ძალიან შორსაა საერთაშორისო სტანდარტებიდან. ერთსაათიანი გასერინების უფლება კი, რასაც კანონმდებლობა ამ მსჯავრდებულებს ანიჭებს, პრაქტიკულად მნიშვნელობას მოკლებულია იმ ვითარებაში, როდესაც სასერინო ეზო არ იძლევა არც განტვირთვისა თუ ვარჯიშის, არც სხვა პირებთან ურთიერთობის საშუალებას.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულებს ძალიან შეზღუდული აქვთ გარე სამყაროსთან ურთიერთობა, ხოლო კანონმდებლობა მათ სხვა მსჯავრდებულებთან ურთიერთობასაც უკრძალავს (გარდა თანამესაკნისა), ცხადი ხდება, რომ ისინი ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში პრაქტიკულად იზოლაციაში იმყოფებიან, რაც ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სტანდარტებს და ზოგიერთ შემთხვევაში, არასათანადო მოპყრობადაც კი შეიძლება შეფასდეს - 2016 წლის 8-21 აპრილის ვიზიტის ამსახველ ანგარიშში იტალიის მთავრობისადმი წამების პრევენციის კომიტეტმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ პროპორციულობის პრინციპის თანახმად, ნებისმიერი იზოლაცია ან სამართლო საკანში განთავსება მხოლოდ რისკის ინდივიდუალური შეფასების შედეგი უნდა იყოს და შეძლებისდაგვარად უმოკლესი დროით იყოს განსაზღვრული. მსჯავრდებულის (მოცემულ შემთხვევაში, უვადო მსჯავრდებულების) სხვა მსჯავრდებულებისგან ხანგრძლივი იზოლაცია კი შეიძლება განხილული იქნეს, როგორც არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობა.²⁹⁴

სარეაბილიტაციო ღონისძიებების სპორადულობა და დაწესებულებებს შორის არაერთგვაროვანი გადანაწილება მოწმობს, რომ სასჯელაღსრულების სისტემას არ გააჩნია წინასწარ გაწერილი, მსჯავრდებულთა კონკრეტულ და რეალურ საჭიროებებზე მორგებული სარეაბილიტაციო ღონისძიებების გეგმა, ღონისძიებების როგორც რეგულარობა, ისე სახეობა კი პრაქტიკულად სრულად დამოკიდებულია კერძო ინიციატივებზე.

6. რეკომენდაცია

ყველა დაწესებულებების ინფრასტრუქტურა იმგვარად უნდა იქნეს მოწყობილი, რომ ყოველდღიური გასერინების დროს მსჯავრდებულებს საშუალება მიეცეთ, ივარჯიშონ და დაკავდნენ სხვადასხვა სპორტით.

დაწესებულებების ადმინისტრაციამ განსაკუთრებული ძალისხმევა უნდა გასწიოს ჯგუფური სარეკრეაციო და სპორტულ-გამაჯანსაღებელი ღონისძიებების მოწყობის ან ხელშეწყობის თვალსაზრისით, რისთვისაც უნდა გამოყოს როგორც საჭირო სახსრები, ისე აღჭურვილობა და ბაზა.

უვადო და განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულებს უნდა მიეცეთ საშუალება, უსაფრთხოების მოთხოვნების დაცვით, რაც შეიძლება ხშირად მიეცეთ სხვა მსჯავრდებულებთან და/ან ერთმანეთთან ურთიერთობის საშუალება, როგორც სუფთა ჰაერზე ყოველდღიური ყოფნისას, ისე სარეკრეაციო და სპორტულ-გამაჯანსაღებელი ღონისძიებების მიმდინარეობისას.

²⁹⁴ წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში იტალიის მთავრობას 2016 წელს იტალიაში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2017)23, 2017, პუნქტი 80, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/pdf/16807412c2>; დეტალურად მაღალი რისკის პატიმრების იზოლაციის პრობლემებზე იხ. თავი IV. მსჯავრდებულთა იზოლაცია.

თავი VI

მსჯავრდებულთა შემოწმება

1. საქართველოს კანონმდებლობა

დახურული და განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებების დებულებები პრაქტიკულად ანალოგიურ პროცედურას ითვალისწინებს მსჯავრდებულის პირადი და ნივთების შემოწმებისთვის:

N2 და N8 დაწესებულებების დებულებები

მუხლი 22. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის, მისი ნივთებისა და მოთავსების ადგილის შემოწმება

1. ამ დებულების დაცვის მიზნით დასაშვებია ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი შემოწმება, აგრეთვე მისი მოთავსების ადგილისა და მისი ნივთების შემოწმება, რა დროსაც საკნიდან გამოდის ყველა ბრალდებულის/მსჯავრდებულის, რომელთაგან შემოწმების შემდეგ ერთ-ერთი ბრალდებულის/მსჯავრდებულის ბრუნდება საკანში და ესწრება მოთავსების ადგილისა და ნივთების შემოწმება/დათვალიერებას.

განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებების დებულებების პირველი პუნქტი განსხვავებულად არის ფორმულირებული: დაწესებულებაში სამართლებრივი რეჟიმისა და უსაფრთხოების დაცვის მიზნით დასაშვებია ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი შემოწმება, აგრეთვე მისი მოთავსების ადგილისა და მისი ნივთების შემოწმება.²⁹⁵

2. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი შემოწმება, აგრეთვე მისი ნივთებისა და მოთავსების ადგილის შემოწმება ხდება საგულდაგულოდ იმ ნივთების, ნივთიერებების ან საკვები პროდუქტების აღმოჩენისა და ამოღების მიზნით, რომელთა შენახვა და გამოყენება აკრძალულია, აგრეთვე, რომლებიც არ ეკუთვნის ბრალდებულს/მსჯავრდებულს.

(...)

5. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი შემოწმება ხორციელდება დაწესებულების იმავე სქესის შესაბამისი მოსამსახურეების მიერ. შემოწმების პროცესში დასაშვებია მხოლოდ იმავე სქესის პირთა მონაწილეობა. დაუშვებელია ამ პროცესს ესწრებოდეს სხვა სქესის პირი.

6. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი არასრული შემოწმება ტარდება:

ა) ბრალდებულის/მსჯავრდებულის ფოტოდაქტილოსკოპთან, ექიმთან, გამომძიებელთან წარდგენამდე და წარდგენის შემდეგ;

ბ) ახლო ნათესავებთან ან სხვა პირებთან შეხვედრამდე და მის შემდეგ;

გ) სხვა საკანში გადაყვანისას;

გ1) აბაზანაში გაყვანისას;

დ) სხვა შემთხვევებში დირექტორის ან მის მიერ უფლებამოსილი პირის გადანაცვებების საფუძველზე.

7. არასრული შემოწმებისას ხდება ბრალდებულის/მსჯავრდებულის ტანსაცმლისა და ფეხსაცმლის შემოწმება/დათვალიერება მისი გახდის გარეშე.

8. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი სრული შემოწმება ტარდება:

ა) ბრალდებულის/მსჯავრდებულის დაწესებულებაში მიღებისას;

ბ) ბრალდებულის/მსჯავრდებულის დაწესებულებიდან გაგზავნისას;

გ) ბრალდებულის/მსჯავრდებულის სამართლო საკანში მოთავსებისას;

დ) განსაკუთრებულ, პირად გარემოებებთან დაკავშირებით დაწესებულების დროებით დატოვებისას/დაბრუნებისას;

ე) დაწესებულების გარეთ ხანმოკლე გასვლისას/დაბრუნებისას;²⁹⁶

²⁹⁵ იხ. მაგალითად N3 და N7 დაწესებულებების დებულებები, მუხლი 20, პუნქტი 1; N6 დაწესებულების დებულება, მუხლი 21, პუნქტი 1.

²⁹⁶ განსაკუთრებული რისკის მსჯავრდებულებს არ აქვთ ხანმოკლე გასვლის უფლება, რის გამოც N3, N6 და N7 დაწესებულებების დებულებების შესაბამის მუხლებში აღნიშნული ქვეპუნქტი არ არსებობს.

ე1) მსჯავრდებულის მიერ ხანგრძლივი პაემნის დანყებად და დამთავრების შემდგომ;

ე2) აბაზანაში გაყვანისას (მხოლოდ იმ ბრალდებულის/მსჯავრდებულის, რომელიც ჩართულია ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა სუიციდის პრევენციის პროგრამაში);

ვ) სხვა შემთხვევებში, დირექტორის ან მის მიერ უფლებამოსილი პირის გადაწყვეტილებით.

9. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი სრული შემონმებისას ხდება ბრალდებულის/მსჯავრდებულის სხეულის, ტანსაცმლის, ფეხსაცმლისა და პროთეზის (მისი არსებობის შემთხვევაში) დათვალიერება. პირადი სრული შემონმებისას ბრალდებულის/მსჯავრდებულის ვალდებულია უფლებამოსილი პირის მითითების შემდეგ, მთლიანად გაიხადოს ან გაიშვლოს სხეულის შესაბამისი ნაწილები. პლასტიკი, თაბაშირის და სხვა ნახევრები მოწმდება საექიმო-სამედიცინო პუნქტის სამედიცინო მუშაკთან ერთად. ტანსაცმელში ჩაკერებული ნივთების აღმოჩენისას ქსოვილი იჭრება. ფეხსაცმიდან ამოიღება სუპინატორები და მეტალის დეტალები. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი სრული შემონმებისას შინაგან შემონმებას ატარებს სამედიცინო მუშაკი.

10. პირადი სრული შემონმებისას მოწმდება ფეხისა და ხელის თითებს შორის ადგილები, ტერფის გულები, ხელის მტევანი ორივე მხრიდან, კანის საფარი, ყურის ნიჟარები, ილიები, პირის ღრუ, ცხვირის ნესტოები და სხვა ადგილები, ივარცხნება თმები თავზე. ტანსაცმლის, ფეხსაცმლის შემონმებისას საეჭვო ადგილები იჩხვლიტება სადგისით. ჭიბეები, ტანსაცმლის სახელოები, შარვლები, საცვლები, წინდები უკუღმა ბრუნდება. ფეხსაცმელი ექვემდებარება გულდასმით დათვალიერებას შიდა და გარე მხრიდან. დეტალურად უნდა იქნეს დათვალიერებული ბრალდებულის/მსჯავრდებულის თამბაქოს ნაწარმი, მუშტუკი და სხვა საგნები.

(...)

12. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის ნივთების შემონმება ხდება ბრალდებულის/მსჯავრდებულის თანდასწრებით:

ა) დაწესებულებაში მიღებისას;

ბ) დაწესებულებიდან გაგზავნისას;

გ) სხვა სპეციალურ საკანში გადაყვანისას;

დ) სამედიცინო სტაციონარში გადაყვანისას;

ე) სამართლო საკანში გადაყვანისას;

ვ) განსაკუთრებულ შემთხვევებში, დაწესებულების დირექტორის ან მის მიერ უფლებამოსილი პირის გადაწყვეტილებით.

13. ამ მუხლის მე-12 პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებულ შემთხვევაში, ბრალდებულის/მსჯავრდებულის ნივთების შემონმება შეიძლება მოხდეს ბრალდებულის/მსჯავრდებულის დასწრების გარეშე.

14. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის მოთავსების ადგილის შემონმება ტარდება დაწესებულების დირექტორის ან მის მიერ უფლებამოსილი პირის გადაწყვეტილებით.

15. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი შემონმების, ბრალდებულის/მსჯავრდებულის მოთავსების ადგილის ან ნივთების შემონმების თაობაზე დგება ოქმი, რომელშიც აისახება ინფორმაცია ამოღებული ნივთების, ნივთიერებებისა და საკვები პროდუქტების თაობაზე, აგრეთვე აისახება ინფორმაცია თუ რა გარემოების საფუძველზე ხდება შემონმება. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი სრული შემონმების, ბრალდებულის მოთავსების ადგილისა და ნივთების შემონმების ერთდროული წარმოებისას დგება ოქმი. ოქმს ხელს აწერს ბრალდებულის/მსჯავრდებულის, გარდა ამ მუხლის მე-13 პუნქტით გათვალისწინებული შემთხვევისა და დაწესებულების მოსამსახურეები, რომლებმაც ჩაატარეს შემონმება. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის მიერ ოქმის ხელმოწერაზე უარის თქმის შემთხვევაში, ოქმში შენიშვნის სახით კეთდება შესაბამისი ჩანაწერი. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის უარი შემონმებაზე და მისი ყველა პრეტენზია აისახება ოქმში. ოქმი დაერთვის ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირად საქმეს. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი სრული შემონმების, ბრალდებულის/მსჯავრდებულის მოთავსების ადგილის ან ნივთების შემონმების თაობაზე კეთდება აღნიშვნა ბრალდებულის/მსჯავრდებულის საკნის ბარათში, თარიღისა და შემონმების ჩამტარებელი პირის/პირების ვინაობისა და თანამდებობის მითითებით.

(...)

2. საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 26 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ნანა ფარჩუაშვილი საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის წინააღმდეგ“

დავის საგანს წარმოადგენდა საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლთან (პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება), მე-17 მუხლის მე-2 პუნქტთან (წამების აკრძალვა) და მე-20 მუხლის პირველ პუნქტთან (პირადი ცხოვრების უფლება) მიმართებით საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის №200 („პატიმრობისა და თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებებში სამართლებრივი რეჟიმის განხორციელების ინსტრუქციის დამტკიცების შესახებ“) და №116 („საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N5 პენიტენციური დაწესებულების დებულების დამტკიცების შესახებ“) ბრძანებების შემდეგი დისპოზიციები:

№200 ბრძანების 113-ე მუხლი (2013 წლის პირველი აგვისტოდან 2017 წლის პირველ სექტემბრამდე მოქმედი რედაქცია):

„სრულ შემოწმებას ბრალდებული/მსჯავრდებული ექვემდებარება:

- ა) დაწესებულებაში მიღებისას;
- ბ) დაწესებულებიდან გაგზავნისას;
- გ) სამართლო საკანში მოთავსებისას;
- დ) საკნის ტიპის საცხოვრებელ სადგომში მოთავსებისას;
- ე) განსაკუთრებულ, პირად გარემოებებთან დაკავშირებით დაწესებულების დროებით დატოვებისას/ დაბრუნებისას;
- ვ) დაწესებულების გარეთ ხანმოკლე გასვლის/დაბრუნებისას;
- ზ) სხვა შემთხვევებში, დირექტორისა და მის მიერ უფლებამოსილი მოსამსახურეების მითითებით.“

იმავე ბრძანების 114-ე მუხლის პირველი და მეორე წინადადებები (2013 წლის პირველი აგვისტოდან 2017 წლის პირველ სექტემბრამდე მოქმედი რედაქცია):

„სრული შემოწმებისას ხდება ბრალდებულის/მსჯავრდებულის სხეულის, ტანსაცმლის, ფეხსაცმლისა და პროთეზის (მისი არსებობის შემთხვევაში) დათვალიერება. სრული შემოწმებისას ბრალდებული/ მსჯავრდებული ვალდებულია უფლებამოსილი პირის მითითების შემდეგ, მთლიანად გაიხადოს ან გაიშვილოს სხეულის შესაბამისი ნაწილები. პლასტიკური, თაბაშირის და სხვა ნახევრები მოწმდება საექიმო-სამედიცინო პუნქტის სამედიცინო მუშაკთან ერთად.“

N.B. 2017 წლის 30 მაისის ცვლილებით (ამოქმედდა იმავე წლის 1 სექტემბრიდან) №200 ბრძანების 113-ე და 114-ე მუხლები გაუქმდა.

№116 ბრძანების 22-ე მუხლის მე-8 პუნქტის „ა“-„ე“ ქვეპუნქტები და „ვ“ ქვეპუნქტი (2015 წლის პირველი სექტემბრიდან 2017 წლის 2 მარტამდე მოქმედი რედაქცია):

„8. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი სრული შემოწმება ტარდება:

- ა) ბრალდებულის/მსჯავრდებულის დაწესებულებაში მიღებისას;
- ბ) ბრალდებულის/მსჯავრდებულის დაწესებულებიდან გაგზავნისას;
- გ) ბრალდებულის/მსჯავრდებულის სამართლო საკანში მოთავსებისას;
- დ) განსაკუთრებულ, პირად გარემოებებთან დაკავშირებით დაწესებულების დროებით დატოვებისას/ დაბრუნებისას;
- ე) დაწესებულების გარეთ ხანმოკლე გასვლისას/დაბრუნებისას;
- ვ) სხვა შემთხვევებში, დირექტორის ან მის მიერ უფლებამოსილი პირის გადაწყვეტილებით.“

N.B. 2017 წლის პირველი მარტის ცვლილებით №116 ბრძანების 22-ე მუხლს დაემატა შემდეგი ქვეპუნქტები:

„8¹. ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი სრული შემოწმება ტარდება სკანერის გამოყენებით ან ამ მუხლის მე-9 და მე-10 პუნქტებით დადგენილი წესით. შემოწმების საშუალებას ირჩევს ბრალდებული/

მსჯავრდებული. შემონმების ჩატარების წინ, დაწესებულების სამართლებრივი რეჟიმის განყოფილების ან/და უსაფრთხოების განყოფილების უფლებამოსილი მოსამსახურე ბრალდებულს/მსჯავრდებულს შესთავაზებს აირჩიოს შემონმების მისაღები საშუალება. ბრალდებულს/მსჯავრდებულს პირადი სრული შემონმება სკანერის გამოყენებით ხორციელდება ამისთვის სპეციალურად გამოყოფილ ადგილას.

8². ბრალდებული/მსჯავრდებული ამ მუხლის მე-9 და მე-10 პუნქტებით დადგენილი წესით შემონმებას ექვემდებარება იმ შემთხვევაში, თუ:

ა) უარს განაცხადებს სკანერით შემონმებაზე;

ბ) სკანერით შემონმებამ დაადასტურა ბრალდებულს/მსჯავრდებულს მიერ ამ მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებული ნივთის/ნივთიერების ფლობა;

გ) არსებობს საფუძვლიანი ეჭვი, რომ ბრალდებულს/მსჯავრდებულს თან აქვს ამ მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებული ისეთი ნივთი/ნივთიერება, რომლის გარჩევა გართულებულია ან/და სკანერით ფიქსირდება ჩრდილის სახით, დაწესებულების დირექტორის ან მის მიერ უფლებამოსილი პირის ბრძანებით;

დ) არსებობს საფუძვლიანი ეჭვი, რომ ბრალდებულს/მსჯავრდებულს სხეულზე აქვს ისეთი ნიშანი/ნარჩენი, რომელიც შესაძლოა იყოს დანაშაულის/სამართალდარღვევის ჩადენის ხერხი/საშუალება, დაწესებულების დირექტორის ან მის მიერ უფლებამოსილი პირის ბრძანებით.

8³. ამ მუხლის მე-8 პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტის საფუძველზე სრული შემონმების შესახებ გადაწყვეტილება მიიღება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სხვა საშუალებების გამოყენება არაეფექტურია. გადაწყვეტილება უნდა იყოს დასაბუთებული და მიზნის პროპორციული. ბრძანების გამოცემიდან დაუყოვნებლივ, მაგრამ არაუგვიანეს მომდევნო სამუშაო დღისა დირექტორი ვალდებულია აღნიშნულის თაობაზე წერილობით აცნობოს დეპარტამენტის დირექტორს.”

მოსარჩელის პოზიცია

მოსარჩელის განცხადებით, პირადი სრული შემონმება იწვევს პირის დამცირებას და შეურაცხყოფას, რის გამოც იგი დასაშვები უნდა იყოს მხოლოდ უკიდურესი აუცილებლობისას, ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად, თუ არ არსებობს ამ მიზნის მიღწევის სხვა, ნაკლებ შემზღუდავი საშუალება. ამგვარ საშუალებად კი სკანერის გამოყენებას მიიჩნევს. რაც შეეხება უკიდურეს აუცილებლობას, მოსარჩელე მიუთითებს №200 ბრძანების 113-ე მუხლის პირველი პუნქტით განსაზღვრული სრული პირადი შემონმების ბლანკეტურ და რუტინულ ხასიათზე და ინტენსივობაზე - დღე-ღამის განმავლობაში პირი შესაძლოა რამდენჯერმე დაექვემდებაროს ამგვარ შემონმებას, მიუხედავად იმისა, როგორი ყოფაქცევით გამოირჩევა იგი. მოსარჩელის აზრით, ნებისმიერი პირის მიმართ ამ ღონისძიების გამოყენება, ინდივიდუალური გარემოებების შესწავლის გარეშე, გაუმართლებლად ლახავს პირის კონსტიტუციურ უფლებებს და ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სტანდარტებს.

რაც შეეხება №200 ბრძანების 114-ე მუხლის პირველ ორ წინადადებას, მოსარჩელე მიიჩნევს, რომ აღნიშნული ნორმა დირექტორს აძლევს ბუნდოვან უფლებამოსილებას, ნებისმიერ შემთხვევაში, როდესაც ის საჭიროდ ჩათვლის, პირადი შემონმების მიზნით, პირის გაშიშვლების ღონისძიება გამოიყენოს უალტერნატივოდ, დროის ნებისმიერ ინტერვალში. არსად არის მითითებული, რა გარემოების არსებობის შემთხვევაში აქვს დირექტორს ან მის მიერ უფლებამოსილ პირს პირადი შემონმების შესახებ მითითების გაცემის უფლებამოსილება.

მოსარჩელის მტკიცებით, სხეულის ნაწილების გაშიშვლების თავიდან აცილების მიზნით იგი იძულებულია, უარი თქვას პატიმრობისა და თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულების დატოვებაზე. შესაბამისად, პირი უარს ამბობს სოციალურ აქტივობასა და გარე პირებთან კონტაქტზე, რაც მსუსხავი ეფექტის მატარებელია პიროვნების თავისუფალი განვითარების კონსტიტუციური უფლების მიმართ.

რაც შეეხება №200 ბრძანებას, მართალია, სრული პირადი შემონმების წესები შეიცვალა, კერძოდ, დაინერგა სკანერით შემონმების შესაძლებლობა, თუმცა გარკვეულ შემთხვევებში მაინც დარჩა გაშიშვლებით შემონმების ვალდებულება, რასაც მოსარჩელე, იმავე არგუმენტებით, კვლავ დაუშვებლად მიიჩნევს. ამასთან, მართალია, დირექტორს გაუჩნდა შემონმების დასაბუთების ვალდებულება, თუმცა რა კრიტერიუმებით უნდა დაასაბუთოს სკანერის გარეშე შემონმება, კვლავ ბუნდოვანია.

სასამართლოს პოზიცია

საკონსტიტუციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ ცხადია, პენიტენციურ დაწესებულებებში მსჯავრდებულთა თუ ბრალდებულთა შემონმების პროცედურები, რომლებიც, მათ შორის, მოიცავს ადამიანის სხეულის ანდა მისი ნაწილის გაშიშვლებას, ინტენსიურად ზღუდავს პირის პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის უფლებას. ნებისმიერ შემთხვევაში ღონისძიება, რომელიც მოიცავს პირის ვალდებულებას, გაშიშვლდეს და გაიშიშვლოს სხეულის გარკვეული ნაწილები სხვა პირთა თანდასწრებით, გარკვეულწილად, იწვევს

დისკომფორტისა და სირცხვილის შეგრძნებას. თუმცა იმ შემთხვევაში, როდესაც ამგვარი ღონისძიება ხორციელდება მნიშვნელოვანი ლეგიტიმური მიზნების მისაღწევად და ამ მიზნის მიღწევის აუცილებელ, თანაზომიერ საშუალებას წარმოადგენს, იგი არ შეფასდება, როგორც საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 მუხლის მე-2 პუნქტით აკრძალული არაპუმანური, სასტიკი ან პატივისა და ღირსების შემლახავი მოპყრობა.

სასამართლო განმარტავს, რომ დაუშვებელია, პირის მიმართ ისეთი ინტენსიური შემზღუდველი ღონისძიება, როგორიც არის სხეულის ან მისი ცალკეული ნაწილების გაშიშვლება, გამოყენებულ იქნეს გარდაუვალი აუცილებლობის გარეშე. მნიშვნელოვანია, რომ თავისუფლების შეზღუდვასთან დაკავშირებული და მისი თანმდევი ყველა სხვა ზომა იყოს შესაბამისი ლეგიტიმური მიზნის მიღწევისათვის განკუთვნილი, თანაზომიერი საშუალება. ამგვარად, პენიტენციურ დაწესებულებაში მოთავსებული პირის გაშიშვლება ლეგიტიმური მიზნის არარსებობის პირობებში, ობიექტური საჭიროების გარეშე, არათანაზომიერი ინტენსივობით, ქმნის პირის მიმართ დისკომფორტის, სირცხვილისა და დამცირების შეგრძნებას, რაც წარმოადგენს საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 მუხლის მე-2 პუნქტით აბსოლუტურად აკრძალულ მოპყრობას.

აღნიშნულ შემთხვევაში სასამართლომ მიიჩნია, რომ როგორც №116, ისე №200 ბრძანებით გათვალისწინებული სრული პირადი შემოწმების მიზნებია პენიტენციური სისტემის უსაფრთხოების, პენიტენციურ დაწესებულებაში მოთავსებული და იქ დასაქმებული პირების სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის დაცვა. აღნიშნული, თავის მხრივ, იმაში გამოიხატება, რომ პენიტენციურ დაწესებულებაში არ მოხდეს ისეთი აკრძალული ნივთები თუ წარწერები, რომლებიც საფრთხეს შეუქმნის ზემოთ დასახელებულ მიზნებს, გამოიწვევს უნესრიგობას, შექმნის ბრალდებულების/მსჯავრდებულების გაქცევის საფრთხეს და ა.შ. მეორე მხრივ, მნიშვნელოვანი ლეგიტიმური მიზანია, პენიტენციური დაწესებულებიდან არ მოხდეს რაიმე ნივთის, ინფორმაციის შემცველი საგნისა თუ სხვა ისეთი ობიექტის გატანა, რომელიც მნიშვნელოვანი კერძო და საჯარო ინტერესების საწინააღმდეგო იქნება. არანაკლებ მნიშვნელოვანია, პირის შემოწმება თავად მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის დადგენის მიზნით, რათა, ერთი მხრივ, მოხდეს ადეკვატური რეაგირება უშუალოდ მისი ჯანმრთელობის დასაცავად, ხოლო, მეორე მხრივ, არ მოხდეს დაწესებულებაში რიგი დაავადებების გავრცელება და დაცული იყოს დაწესებულებაში მოთავსებული და დასაქმებული პირების სიცოცხლე და ჯანმრთელობა.

სასამართლოს შეფასებით, პენიტენციური სისტემის უსაფრთხოების, პენიტენციურ დაწესებულებებში მოთავსებული და დასაქმებული პირების სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის დაცვა, აგრეთვე დანაშაულისა და ბრალდებულების/მსჯავრდებულების გაქცევის თავიდან აცილების უზრუნველყოფა უდავოდ წარმოადგენს იმ მნიშვნელოვან ინტერესებს, რომლებიც ქმნის სახელმწიფოს ლეგიტიმაციას, განახორციელოს ბრალდებულების/მსჯავრდებულების პირადი შემოწმება.

სასამართლომ არ გაიზიარა მოსარჩელის პოზიცია იმასთან დაკავშირებით, რომ სრული პირადი შემოწმება არ უნდა ტარდებოდეს პირის მიერ ჩადენილი (შესაძლო) დანაშაულის, ყოფაქცევისა და სხვა ინდივიდუალური მახასიათებლების მხედველობაში მიღების გარეშე. სასამართლოს განცხადებით, ვინაიდან პირადი სრული შემოწმება, ერთი მხრივ, წარმოადგენს დაწესებულების უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ღონისძიებას, ხოლო მეორე მხრივ, მსჯავრდებულის ჯანმრთელობის მდგომარეობის შემოწმების ფუნქციაც აქვს, მისი გამოყენება დაწესებულებაში განთავსებული ყველა კატეგორიის პატიმრის მიმართ აუცილებელია. იმ შემთხვევაში, თუ სრულ შემოწმებას არ დაექვემდებარებიან ამა თუ იმ კატეგორიის ბრალდებულები/მსჯავრდებულები, ეს შეიძლება გახდეს პენიტენციურ დაწესებულებაში მოთავსებული პირების მხრიდან სრული შემოწმების მექანიზმისათვის გვერდის ავლის საშუალება. კერძოდ, პენიტენციურ დაწესებულებაში მოთავსებულმა პირებმა შესაძლოა მოახდინონ ამგვარი რეგულაციის ბოროტად გამოყენება და დაწესებულებაში აკრძალული ნივთები, წარწერები და სხვა ობიექტები მოხვდეს იმ კატეგორიის პირების მესვეობით, რომლებიც არ ექვემდებარებიან შემოწმებას. ასეთი რეგულირება, შესაძლოა, ბოროტად იქნეს გამოყენებული, მათ შორის, კრიმინალური ორგანიზაციების მიერ. შესაბამისად, ასეთი დაშვების შემთხვევაში ეჭვქვეშ დადგებოდა პენიტენციური დაწესებულების უსაფრთხოება, იქ მოთავსებული პირების სიცოცხლე, ჯანმრთელობა და სხვა მნიშვნელოვანი ინტერესები.

რაც შეეხება სკანერით შემოწმებას, ექსპერტების პოზიციიდან გამომდინარე, სასამართლომ იგი არ ჩათვალა სრული პირადი შემოწმების შემცველ ღონისძიებად.

სასამართლომ ასევე იმსჯელა, რამდენად გადანონის პირადი სრული შემოწმებით მიღწეული ეფექტი ამ ღონისძიებით პირის ფიზიკური და ფსიქიკური მდგომარეობის მიმართ გამომწვეულ ნეგატიურ შედეგებს და დაასკვნა, რომ დაწესებულების უსაფრთხოების, იქ დასაქმებული პირების ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის, აგრეთვე სამართალდარღვევის თავიდან აცილების ინტერესები გადანონის იმ დისკომფორტისა და სირცხვილის შეგრძნებას, რასაც იწვევს ბრალდებულის/მსჯავრდებულის გაშიშვლება.

რაც შეეხება დირექტორის უფლებამოსილებას, თავისი შეხედულებისამებრ მიიღოს პირის გაშიშვლებით შემოწმების გადაწყვეტილება, სასამართლოს აზრით, ეს შესაძლებლობაც უმნიშვნელოვნეს ლეგიტიმურ მიზნებს ემსახურება, თუმცა არსებობს რისკი, რომ ამ ღონისძიების გამოყენება გასცდეს ლეგიტიმური

ინტერესების დაცვისათვის უკიდურესად აუცილებელ ფარგლებს და მოხდეს ისეთ შემთხვევებში, როდესაც არ არსებობს ამის საჭიროება ანდა ასეთი საჭიროება ისეთი მცირეა, რომ ვერ გაამართლებს პირის გაშიშვლებით გამოწვეულ უარყოფით ეფექტებს. ამის გამო აუცილებელია ეს უფლებამოსილება და მისი გამოყენების ფარგლები განსაკუთრებით მკაფიოდ განისაზღვროს, რათა გამორიცხოს უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების, ან იმ შემთხვევაში გამოყენების შესაძლებლობა, როდესაც არ არსებობს ამის უპირობო აუცილებლობა.

სასამართლომ დაასკვნა, რომ №200 ბრძანების 113-ე მუხლის „გ“ ქვეპუნქტის რედაქცია არ მიუთითებს პირადი სრული შემონმების კონკრეტულ კრიტერიუმებსა და მიზნებს, არ ითვალისწინებს, დროის გარკვეულ მონაკვეთში რამდენჯერ შეუძლია დირექტორს ამ ღონისძიების ჩატარება, არ გამორიცხავს, სრული შემონმება ჩაუტარდეს პირს, რომელსაც იგი უკვე ჩაუტარდა სხვა საფუძვლით. შესაბამისად, აღნიშნული ნორმა არღვევს კონსტიტუციის მე-17 მუხლის მეორე პუნქტს.

რაც შეეხება №116 ბრძანებას, მასში შესული ცვლილებები, კერძოდ კი 8³ პუნქტი აკონკრეტებს, რა გარემოებები აძლევს საფუძველს დირექტორს, გასცეს მსჯავრდებულის პირადი სრული შემონმების დასაბუთებული ბრძანება. შესაბამისად, აღნიშნული ნორმით განსაზღვრული ღონისძიება არ წარმოადგენს საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 მუხლის მე-2 პუნქტით აკრძალულ ქმედებას.

პრაქტიკულად იმავე არგუმენტაციის გამოყენებით სასამართლომ სადავო ნორმების კონსტიტუციურობა განიხილა კონსტიტუციის მე-20 მუხლის პირველ პუნქტთან მიმართებაში და მე-200 მუხლის „გ“ ქვეპუნქტის არაკონსტიტუციურობა დაადგინა.

3. საერთაშორისო სტანდარტები²⁹⁷

ნელსონ მანდელას წესები

ნესი 50

პატიმრებისა და საკნების შემონმების მარეგულირებელი კანონები და დებულებები უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სამართლებრივ ვალდებულებებს და ითვალისწინებდეს საერთაშორისო სტანდარტებსა და ნორმებს ციხეებში უსაფრთხოების შენარჩუნების საჭიროების გათვალისწინებით. შემონმება უნდა ტარდებოდეს შემონმების ობიექტის ადამიანური ხელშეუვალი ღირსებისა და პირადი ცხოვრების პატივისცემით, თანაზომიერების, კანონიერებისა და აუცილებლობის პრინციპების დაცვით.

ნესი 51

შემონმება არ შეიძლება გამოყენებული იქნეს პატიმრობის შევიწროვებისთვის, დამცირებისთვის ან პატიმრის პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლებაში ზედმეტად ჩარევისთვის. ანგარიშვალდებულების უზრუნველყოფის მიზნით, დაწესებულების ადმინისტრაცია უნდა აწარმოებდეს სათანადო ჩანაწერებს შემონმების, განსაკუთრებით კი სრული და შინაგანი შემონმების, საკნების შემონმების თაობაზე, აგრეთვე შემონმების მიზეზების, იმ პირების ვინაობის და აგრეთვე შემონმების შედეგების თაობაზე.

ნესი 52

1. ინვაზიური შემონმება, სრული და შინაგანი შემონმების ჩათვლით, უნდა ჩატარდეს მხოლოდ აბსოლუტურად აუცილებელ შემთხვევაში. დაწესებულებას უნდა მოუწოდებდნენ, რომ შეიმუშავონ და გამოიყენონ ინვაზიური შემონმების სათანადო ალტერნატიული ღონისძიებები. ინვაზიური შემონმება უნდა ჩატარდეს განკერძოებით, დატრენინგებული პერსონალის მიერ, რომელიც პატიმრის სქესისაა.

2. შინაგანი შემონმება უნდა ჩატარდეს მხოლოდ იმ კვალიფიცირებული სამედიცინო მუშაკის მიერ, რომლის ძირითადი მოვალეობა არ არის პატიმრის ჯანმრთელობაზე ზრუნვა ან მინიმუმ სამედიცინო მუშაკის მიერ სათანადოდ დატრენინგებული პერსონალის მიერ ჰიგიენის, ჯანმრთელობისა და უსაფრთხოების სტანდარტების დაცვით.

ევროპული ციხის წესები

54.1 ეროვნული კანონმდებლობა დეტალურად უნდა განსაზღვრავდეს წესებს, რომლებიც უნდა გამოიყენონ დაწესებულების თანამშრომელებმა, როცა ამონმებენ:

- პატიმრის საცხოვრებელ, სამუშაო და შეკრების ადგილებს;
- პატიმრებს;
- მნახველებს, მათ ნივთებს და

²⁹⁷ დეტალურად იხ. დემოკრატიისა და უსაფრთხო განვითარების ინსტიტუტი, სასჯელაღსრულების დაწესებულებების მონიტორინგის მეთოდოლოგია, თბილისი, 2018, თავი 8.

d. დანესებულების თანამშრომლებს.

54.2 სიტუაციები, რომლებშიც ასეთი შემონმების ჩატარება აუცილებელია, აგრეთვე ამ ღონისძიების ხასიათი, უნდა განისაზღვროს ეროვნული კანონმდებლობით.

54.3 დანესებულების თანამშრომლებმა უნდა აითვისონ შემონმების ჩატარების ის სპეციფიკა, რომელიც უზრუნველყოფს გაქცევის ნებისმიერი მცდელობის ან კონტრაბანდის დამალვის პრევენციას ისე, რომ იმავდროულად პატივის სცემდნენ იმ პირთა ღირსებას, რომლებსაც შემონმებას უტარებენ და მათ საკუთრებას.

54.4 პირები, რომელთაც უტარდებათ შემონმება, არ შეიძლება ამ პროცესში იყვნენ დამცირებულნი.

54.5 შემონმება უნდა ჩაატაროს იმავე სქესის პერსონალმა.

54.6 დაუშვებელია პატიმრის შინაგანი შემონმება ჩაატაროს დანესებულების პერსონალმა.

54.7 შემონმებასთან დაკავშირებული ინტიმური შემონმება შეიძლება განახორციელოს მხოლოდ მოქმედმა სამედიცინო მუშაკმა.

54.8 პატიმრები უნდა ესწრებოდნენ მათი პირადი ნივთების შემონმებას, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს იკრძალება საგამოძიებო ტექნიკის ან პერსონალს დამუქრებული პოტენციური საფრთხის გამო.

წამების პრევენციის კომიტეტი

სრული შემონმება უნდა ჩატარდეს მხოლოდ კონკრეტული ეჭვის საფუძველზე, შესაბამის გარემოში და ღირსების პატივისცემის პირობებში.²⁹⁸ კერძოდ, პირადი სრული შემონმება მხოლოდ მაშინ უნდა ჩატარდეს, როდესაც არსებობს დასაბუთებული საფუძველი, რომ პატიმარი შეიძლება მალავდეს ნივთებს, რომლებითაც საფრთხეს შეუქმნის საკუთარ თავს ან რომელიც შეიძლება იყოს დანაშაულის ჩადენის მტკიცებულება და როდესაც აუცილებელია ასეთი შემონმების ჩატარება, ვინაიდან ჩვეულებრივი შემონმებით ამ ნივთების პოვნა, სავარაუდოდ, ვერ იქნება შესაძლებელი. მსგავსი ღონისძიების ჩატარება საჭიროებს მაღალი თანამდებობის პირის ნებართვას და უნდა ექვემდებარებოდეს წერილობით საქმისწარმოებას - ცხადად უნდა იყოს ფორმულირებული გარემოებები, რომლებშიც ეს ღონისძიება უნდა გამოიყენებოდეს.²⁹⁹

სრული შემონმება არის უაღრესად ინვაზიური და პოტენციურად დამამცირებელი ღონისძიება. შესაბამისად, სრული შემონმება უნდა ეფუძნებოდეს ინდივიდუალურ შემთხვევაში რისკის შეფასებას და ექვემდებარებოდეს მკაცრ კრიტერიუმებსა და ზედამხედველობას. ყველანაირი გონივრული ძალისხმევა უნდა იყოს მიმართული დამცირების შესამცირებლად. პატიმრებს, როგორც წესი, არ უნდა მოეთხოვოთ ტანსაცმლის ერთიანად გახდა, ანუ პირს უნდა ნება დაერთოს, გაიხადოს ტანისამოსი წელს ზემოთ და ჩაიცვას დანარჩენი ტანისამოსის გახდის დაწყებამდე. უფრო მეტიც, პატიმრებს არასოდეს უნდა მოეთხოვოთ სხვა დანარჩენი პატიმრებისა თუ პირთა დიდი ჯგუფების წინ გაშიშვლება. CPT-სთვის სრულიად მიუღებელია ჯგუფური პირადი სრული შემონმება.³⁰⁰

პატიმრების სისტემატური პირადი სრული შემონმება გაუმართლებელია, მით უმეტეს, როდესაც ეს ღონისძიება ისედაც უსაფრთხო გარემოში გამოიყენება.³⁰¹

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო

პატიმრებს, ზოგიერთ შემთხვევაში, შეიძლება მოუწიოთ შემონმების პროცედურის ატანა, მაგრამ ზოგიერთ შემთხვევაში, ეს პროცედურა შეიძლება დამამცირებელი იყოს.³⁰² ევროსასამართლოს პრეცედენტული სამართლის თანახმად, „მიუხედავად იმისა, რომ სრული შემონმება შესაძლებელია ზოგიერთ შემთხვევაში აუცილებელი იყოს პენიტენციურ დანესებულებაში უსაფრთხოების მიზნებისთვის ან დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, ეს ღონისძიებები უნდა ჩატარდეს სათანადო წესით და უნდა იყოს გამართლებული.“³⁰³

298 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში ბულგარეთის მთავრობას 2002 წელს ბულგარეთში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2004)21, 2004, პუნქტი 119.

299 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში ჩეხეთის მთავრობას 2014 წელს ჩეხეთში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2015)18, 2015, პუნქტი 22.

300 Ibid. პუნქტი 86.

301 წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), 25-ე ზოგადი ანგარიში, უვადო თავისუფლებათა დაცვითი პირთა მდგომარეობა, CPT/Inf(2016)10, 2016, გვ. 36.

302 ევროპის საბჭო, წამების აკრძალვა, სტრასბურგი, 2002, გვ. 27.

303 იხ. იანკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Yankov v. Bulgaria), განაცხადი no. 39084/97, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2003 წლის 11 დეკემბრის გადაწყვეტილების პუნქტი 110, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-61539>; ვალაშინასი ლიეტუვას წინააღმდეგ (Valašinas v. Lithuania), განაცხადი no. 44558/98, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2011 წლის 24 ივლისის გადაწყვეტილების პუნქტი 117, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-59608> და ივანჩუკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Iwańczuk

თუმცა როდესაც შემონმების ჩატარების მეთოდები მნიშვნელოვნად ამძიმებს პროცედურის თავისთავად დამამცირებელ ხასიათს, შესაძლოა დადგეს მესამე მუხლის დარღვევის საკითხი. მაგალითად, როდესაც მამაკაცი პატიმარი იძულებული გახდა, ქალი ოფიცრის თანდასწრებით გაეხადა და მის სასქესო ორგანოს და საკვებს შიშველი ხელით შეეხნენ;³⁰⁴ როდესაც შემონმება ოთხი თანამშრომლის თანდასწრებით ჩატარდა, რომლებიც დასცინოდნენ და სიტყვიერ შეურაცხყოფას აყენებდნენ პატიმარს.³⁰⁵ ამის მსგავსად, პრობლემურია შემონმება, რომელსაც არ აქვს გამოკვეთილი კავშირი ციხის უსაფრთხოების შენარჩუნებასა და დანაშაულის ან არეულობის თავიდან აცილებასთან. მაგალითად, ივანჩუკის საქმეზე, გამცხადებლის, არაძალადობრივი დანაშაულისთვის წინასწარ პატიმრობაში მყოფი პირის, შემონმება ჩატარდა, რათა მას ხმის მიცემის უფლებით ესარგებლა;³⁰⁶ ვან დერ ვენის საქმეზე, ინვაზიური შემონმება, უსაფრთხოების მიზნების გარეშე, სისტემატიური და გრძელვადიანი პრაქტიკა იყო.³⁰⁷ როდესაც მოპყრობა ვერ აღწევს სიმძიმის მინიმალურ ზღვარს, რათა კონვენციის მე-3 მუხლის სფეროში მოექცეს, იგი შესაძლოა არღვევდეს კონვენციის მე-8 მუხლის მე-2 პუნქტის მოთხოვნებს.³⁰⁸

ევროსასამართლოს თვალსაზრისით, ძირითად პრობლემას წარმოადგენს სრული შემონმების რუტინული და დამამცირებელი ხასიათი, რამაც შეიძლება შელახოს მსჯავრდებულის ღირსება და შესაბამისად, შეადგინოს არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობა კონვენციის მე-3 მუხლის თვალსაზრისით.³⁰⁹

არასათანადო მოპყრობა შეიძლება შეადგინოს როგორც შემონმების პროცედურებმა კუმულაციურად რეჟიმის სხვა მოთხოვნებთან ერთად (იგულისხმება, მათ შორის, მაღალი რისკის მსჯავრდებულების მიმართ განხორციელებული კონტროლისა და უსაფრთხოების ღონისძიებები), ისე ერთმა შემონმებამაც, თუ ის დამამცირებელი და ღირსების შემლახავი სახით წარმართა. შესაბამისად, სასამართლო შემონმების პროცედურების მისაღებობას კონკრეტული ციხის რეჟიმიდან გამომდინარე აფასებს.³¹⁰

სასამართლოს აზრით, მაშინ, როდესაც მოსარჩელე ისედაც ექვემდებარებოდა კონტროლის მრავალრიცხოვან ღონისძიებებს, უსაფრთხოების გადაუდებელი საჭიროების გარეშე მის მიმართ დაახლოებით სამნახევარი წლის მანძილზე ყოველკვირეული გაშიშვლებით შემონმების განხორციელებამ შელახა მისი ადამიანური ღირსება და სავარაუდოდ აღძრა მასში ტანჯვისა და არასრულფასოვნების გრძნობები, რომლებსაც შეეძლო მისი დამცირება და დაკნინება. მოსარჩელემ ფსიქიატრთან ვიზიტისას ისიც განაცხადა, რომ გაშიშვლების თავიდან ასაცილებლად მან უარი თქვა პარიკმახერთან ვიზიტზე.³¹¹

სასამართლომ არაერთხელ აღნიშნა, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში, უსაფრთხოების გამკაცრებული ზომები, მათ შორის, ხშირი შემონმება, შესაძლოა, გამართლებული იყოს პირის სტატუსით, კრიმინალური ნარსულით და საშიშროების რისკით, თუმცა სრული პირადი შემონმება ნებისმიერ შემთხვევაში უნდა ემყარებოდეს კონკრეტულ და სერიოზულ ეჭვებს პატიმრის მიერ სხეულში აკრძალული საგნის ან ნივთიერების შენახვის თაობაზე. გარდა ამისა, დიდი მნიშვნელობა აქვს შემონმების პროცედურების წარმართვას პრაქტიკაში, ვინაიდან პრაქტიკული გარემოებებიდან გამომდინარე, სრული პირადი შემონმების სახშირე და მისი ჩატარების პროცედურები შესაძლოა, გაცდეს უსაფრთხოებისა და დანაშაულის თავიდან აცილების ლეგიტიმურ მიზანს და შეადგინოს არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობა.³¹²

იმ შემთხვევაში, როდესაც შემონმების პროცედურებით გამოწვეული დამცირება და ტანჯვა ვერ აღწევს კონვენციის მე-3 მუხლით დადგენილ ზღვარს, სასამართლო მას პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლების (კონვენციის მე-8 მუხლი) თვალსაზრისით განიხილავს. პირადი შემონმება ნებისმიერ შემთხვევაში წარმოადგენს პირად ცხოვრებაში ჩარევას კონვენციის მე-8 მუხლის პირველი პუნქტის გაგებით, თუმცა სასამართლო ამონმებს, რამდენად დაეკუთვნება ამავე მუხლის მე-2 პუნქტით

v. Poland), განაცხადი no. 25196/94, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2001 წლის 15 ნოემბრის გადაწყვეტილების პუნქტი 59, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59884>.

304 ვალაშინასი ლიეტუვას წინააღმდეგ (Valašinas v. Lithuania), განაცხადი no. 44558/98, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2011 წლის 24 ივლისის გადაწყვეტილება.

305 ივანჩუკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Iwańczuk v. Poland), განაცხადი no. 25196/94, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2001 წლის 15 ნოემბრის გადაწყვეტილება.

306 Ibid. პუნქტები 58-59. ვან დერ ვენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Van der Ven v. the Netherlands), განაცხადი no. 50901/99, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2003 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილების პუნქტები 61-62.

307 ვან დერ ვენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Van der Ven v. the Netherlands), განაცხადი no. 50901/99, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2003 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილების პუნქტი 62.

308 იბ. მაგ. იულინი ესტონეთის წინააღმდეგ (Julin v. Estonia) განაცხადები nos. 16563/08, 40841/08, 18656/10, 2012 წლის 29 მაისის გადაწყვეტილების პუნქტი 185, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110949>.

309 ვან დერ ვენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Van der Ven v. the Netherlands), განაცხადი no. 50901/99, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2003 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილების პუნქტები 62-63.

310 ფრერო საფრანგეთის წინააღმდეგ (Frérot v. France), განაცხადი no. 70204/06, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2007 წლის 12 ივნისის გადაწყვეტილების პუნქტი 36, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81008>.

311 ვან დერ ვენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Van der Ven v. the Netherlands), განაცხადი no. 50901/99, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2003 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილების პუნქტი 51.

312 იბ. მაგ. ელ შენაუი საფრანგეთის წინააღმდეგ (El Shennawy c. France), განაცხადი no. 51246/08, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2011 წლის 20 იანვრის გადაწყვეტილების პუნქტი 42, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102951>. აღნიშნულ საქმეში სასამართლომ მე-3 მუხლის დარღვევა შემდეგი გარემოებების გათვალისწინებით: პატიმარს სრული პირადი შემოწმება უტარდებოდა დღეში რამდენჯერმე ნიღბიანი თანამშრომლების მიერ; რამდენიმე მსგავსი პროცედურა კი კამერაზე იქნა გადაღებული.

დადგენილი კრიტერიუმები, კერძოდ კი კანონიერებისა და ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებლობის პრინციპები, რათა მსგავსი ჩარევა მართლზომიერად ჩაითვალოს.³¹³

4. საქართველოს კანონმდებლობის შეფასება საერთაშორისო სტანდარტებთან მიმართებაში

საგულისხმოა, რომ საერთაშორისო სტანდარტებთან მიმართებაში პრობლემურია არა მხოლოდ საქართველოს კანონმდებლობა მსჯავრდებულების შემონახვასთან დაკავშირებით, არამედ ასევე საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შემოხსენებული გადაწყვეტილებაც.

პირველ რიგში, საკონსტიტუციო სასამართლოს მსჯელობიდან გამომდინარეობს, რომ ერთი და იმავე ინტენსივობის ქმედება წარმოადგენს ან არ წარმოადგენს არაჰუმანური, სასტიკი ან პატივისა და ღირსების შემლახავი მოპყრობას იმის მიხედვით, ემსახურება თუ არა ლეგიტიმურ მიზანს და წარმოადგენს თუ არა ამ მიზნის მიღწევის აუცილებელ და პროპორციულ საშალებას, რაც პრაქტიკულად ნიშნავს, რომ ამგვარი მოპყრობის აკრძალვა არ არის აბსოლუტური ხასიათის.

საერთაშორისო სტანდარტები მოითხოვს, რომ ინვაზიური შემოწმება, რომელსაც პირადი სრული შემოწმება წარმოადგენს, უნდა ჩატარდეს მხოლოდ აბსოლუტური აუცილებლობის დროს (ნელსონ მანდელას წესები) და მხოლოდ კონკრეტული ეჭვის არსებობის შემთხვევაში, რომ მსჯავრდებული მალავს აკრძალულ ნივთებს, რომლებიც შესაძლოა გამოიყენოს საკუთარი თავის ან სხვების წინააღმდეგ ან დანაშაულის ჩასადენად. ღონისძიების ხასიათიდან გამომდინარე, იგი ყოველ ინდივიდუალურ შემთხვევაში უნდა ეფუძნებოდეს რისკის შეფასებას, ემორჩილებოდეს კონკრეტულ კრიტერიუმებს და ზედამხედველობას (CPT, ევროსასამართლო). წამების პრევენციის კომიტეტი ასევე ხაზგასმით მიუთითებს, რომ პატიმრების სისტემატური პირადი სრული შემოწმება გაუმართლებელია, მით უმეტეს, როდესაც ეს ღონისძიება ისედაც უსაფრთხო გარემოში გამოიყენება.

აღნიშნული პრინციპები პრაქტიკულად სრულად ირღვევა საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანებებში დაწესებულებების დებულებების დამტკიცების თაობაზე – პირადი სრული შემოწმება რეგულარულად, ინდივიდუალური რისკის შეფასებისა და რეალური საფრთხის არსებობის გარეშე ტარდება.

საინტერესოა თავად საკონსტიტუციო სასამართლოს მსჯელობა, როდესაც იგი აცხადებს, რომ პირის მიერ აკრძალული ნივთის შენახვის შესახებ ინფორმაციის არარსებობის შემთხვევაში „საფრთხე მინიმალური და ზედმეტად თეორიულია იმისათვის, რომ გაამართლოს ისეთი ინტენსიური მზლუდავი ღონისძიება, როგორიც არის პირის გაშიშვლება.“³¹⁴ მიუხედავად ამისა, სასამართლომ მაინც მიიჩნია, რომ ამ მინიმალური და თეორიული საფრთხის არსებობაც კი ამართლებს პირის სრულ პირად შემოწმებას გარკვეულ, წინასწარ დადგენილ გარემოებებში.

როგორც წამების პრევენციის კომიტეტი, ისე ევროსასამართლო მიიჩნევენ, რომ იმ პირების რეგულარული და რუტინული შემოწმება, რომლებიც დაცულ გარემოში იმყოფებიან და ისედაც ექვემდებარებიან უსაფრთხოების განსაკუთრებულ ზომებს, გაუმართლებელია და შესაძლოა, შეფასდეს, როგორც არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობა კონვენციის მე-3 მუხლის გაგებით.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მსჯავრდებულების სრული პირადი შემოწმების რუტინულობა, ინდივიდუალური რისკების შეფასებისა და კონკრეტული მიზეზის არსებობის გარეშე, მაშინ, როდესაც ისინი ისედაც ექვემდებარებიან მრავალრიცხოვან უსაფრთხოების ღონისძიებებს, მათ შორის, რეგულარულ არასრულ შემოწმებას და იმყოფებიან დაცულ, კონტროლირებულ გარემოში, არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს.

CPT-ის სტანდარტებით, პირს არ უნდა მოეთხოვოს სრული გაშიშვლება, რაც ასევე არ არის დაცული საქართველოს პირობებში.

დებულებებით გათვალისწინებული მსჯავრდებულთა ნივთების შემოწმების პროცედურაც პრობლემურია, ვინაიდან უშვებს შესაძლებლობას, რომ მსჯავრდებულის ნივთები მისი დასწრების გარეშე შემოწმდეს, ამასთან, კონკრეტული გარემოებებისა და მიზეზების მითითების გარეშე.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ მიუხედავად საკონსტიტუციო სასამართლოს შემოხსენებული გადაწყვეტილებისა, რომლითაც კონსტიტუციის მე-17 და მე-20 მუხლთან შეუსაბამოდ შეფასდა დირექტორის დისკრეცია პირადი სრული შემოწმების ბრძანების გამოცემის თაობაზე, ამგვარი ნორმები კვლავ მოქმედებს ყველა დახურული (გარდა ქალთა დაწესებულებისა, რომელსაც აღნიშნული საკონსტიტუციო სარჩელი შეეხებოდა) და განსაკუთრებული რისკის დაწესებულებების დებულებებში.

³¹³ მილკა პოლონეთის წინააღმდეგ (Milka v. Poland), განაცხადი no. 14322/12, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2015 წლის 15 სექტემბრის გადაწყვეტილების პუნქტი 45, ხელმისაწვდომია: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157346>.

³¹⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების 85-ე პუნქტი.

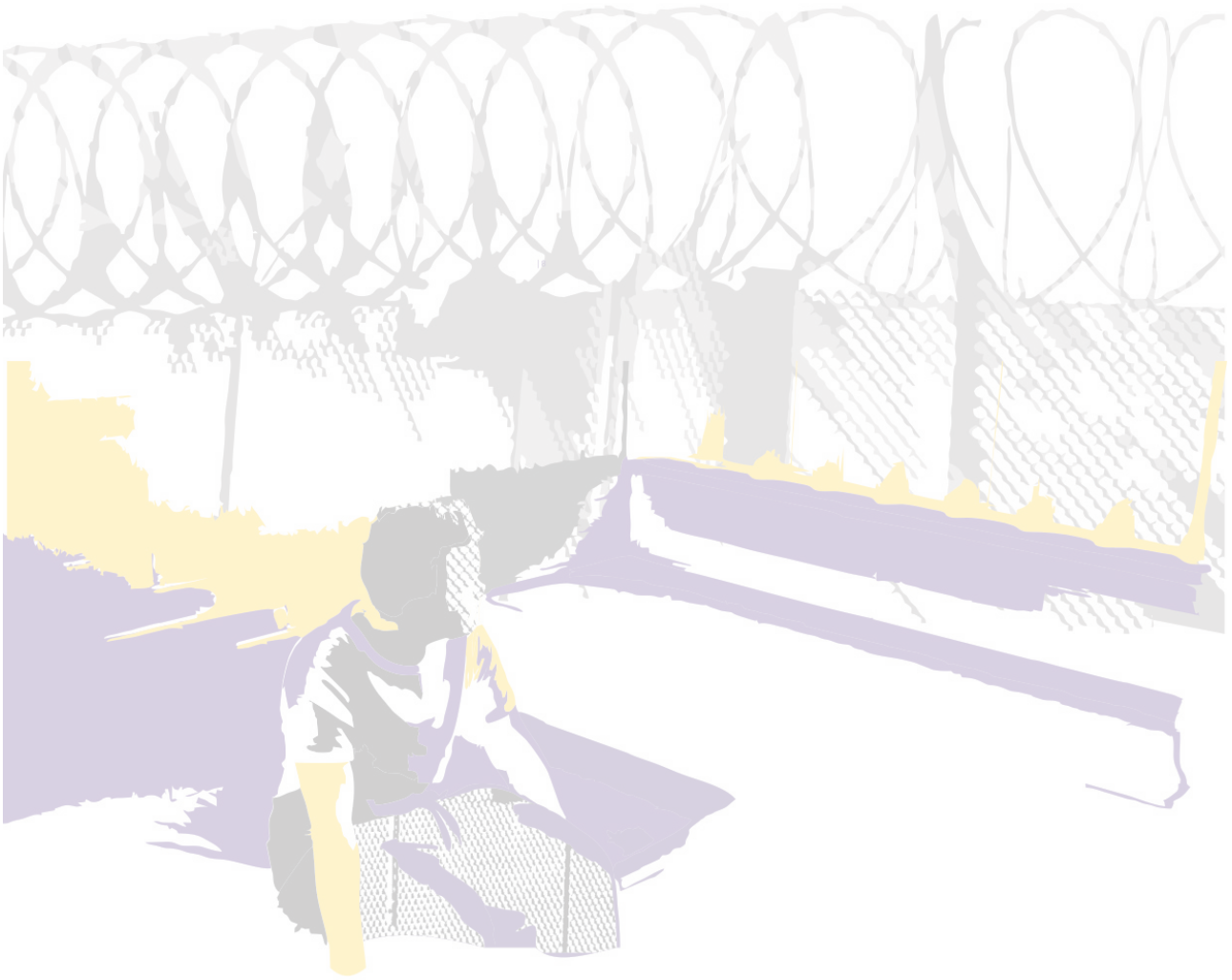
5. რეკომენდაცია

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის შესაბამის ბრძანებებში შევიდეს ცვლილებები, რომლებიც

აღმოფხვრის პირადი სრული შემოწმების რუტინულ და გარკვეულ აბსტრაქტულ სიტუაციებთან მიბმულ ხასიათს. აღნიშნული ღონისძიების ჩატარების საფუძვლად განისაზღვროს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში არსებული საფუძვლიანი ეჭვი ან ინფორმაცია კონკრეტული მსჯავრდებულის მიერ კანონსაწინააღმდეგო ნივთების სხეულის ღრუბში დამალვის თაობაზე, ყოველ ასეთ შემთხვევაზე არსებობდეს შესაბამისი თანამდებობის პირის დასაბუთებული აქტის გამოცემის ვალდებულება, რომელშიც მოცემული იქნება ღონისძიების გატარების კონკრეტული მიზეზები და საფუძვლები;

პირადი სრული შემოწმების პროცედურა განისაზღვროს იმგვარად, რომ მსჯავრდებულს არ მოუწიოს სრული გაშიშვლება;

უზრუნველყოფილი იყოს მსჯავრდებულის დასწრება მისი ნივთების შემოწმების პროცესზე, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც აღნიშნულს გამორიცხავს გამოძიების ინტერესები ან თანამშრომლების მიმართ არსებული კონკრეტული და სერიოზული საფრთხე.

თავი VII

ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა

1. ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის ვადა

1.1 საქართველოს ნორმატიული აქტი

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 19 მაისის №35 ბრძანებით დამტკიცებული ვიზუალური ან/და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობისა და კონტროლის განხორციელების, ჩანაწერების შენახვის, წაშლისა და განადგურების წესის მე-4 მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად,

„... ვიზუალური ან/და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის და კონტროლის განხორციელების თაობაზე გადაწყვეტილებას იღებს დაწესებულების დირექტორი, რის თაობაზეც გამოსცემს შესაბამის ბრძანებას. ბრძანება გამოიცემა ამ წესის მე-2 მუხლით გათვალისწინებული საფუძვლების აღმოფხვრამდე, მაგრამ არა უმეტეს 3 თვის ვადით.“

1.2 საერთაშორისო სტანდარტები

მეთვალყურეობის დაწესების ვადის კონტექსტში, მნიშვნელოვანია, მხედველობაში მიღებული იქნეს მიღებული ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე „ვან დერ გრააფი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“.³¹⁵

პატიმარი ოთხ თვე-ნახევრის განმავლობაში იმყოფებოდა გაუდმებული ვიდეო დაკვირვების ქვეშ იზოლატორში. ამგვარი ზედამხედველობა ეროვნულ დონეზე მიზანშეწონილად იქნა მიჩნეული გამომდინარე იმ საფრთხიდან, რაც პატიმრის მიმართ არსებობდა (ის დაკავებული იყო ცნობილი პოლიტიკოსის მკვლელობის ბრალდებით, რამაც საზოგადოებაში დიდი შოკი გამოიწვია); აგრეთვე არსებობდა მიმალვის საფრთხე, რასაც შეიძლებოდა საზოგადოებაში კიდევ უფრო მეტი არეულობა გამოეწვია და ასევე სუიციდის საფრთხის გამო.

გამოაცხადა რა განაცხადი დაუშვებლად, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ მართალია, პირადი სივრცის ნაკლებობა ინვესტირებს, მაგრამ მოცემულ შემთხვევაში საკმარისად დამატებული არ იყო სისასტიკის მინიმალური ზღვრის მიღწევა მე-3 მუხლის (წამების აკრძალვა) მნიშვნელობით. პატიმრის განაცხადი არ იყო სათანადოდ დასაბუთებული არც მე-8 მუხლის (პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლება) თვალსაზრისით, გამომდინარე იქიდან, რომ ღონისძიებას ეროვნულ კანონმდებლობაში საკმარისი საფუძველი ჰქონდა, ისახავდა ლეგიტიმურ მიზანს და აუცილებელი იყო დემოკრატიულ საზოგადოებაში. მართალია, ძალზე მძიმე ჩარევას ჰქონდა ადგილი პატიმრის პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლებაში, მაგრამ სასამართლომ გაითვალისწინა ის სიმძიმე, რაც პენიტენციურის სისტემის ხელმძღვანელობას დაეკისრა, რათა თავიდან აეცილებინათ გაქცევის, პატიმრის მიერ თვითდაზიანებისა თუ მისთვის სხვების მიერ დაზიანების მიყენების საფრთხე. ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ მსგავსი საგამონაკლისო გარემოებების არსებობისას, პირად ცხოვრებაში ჩარევა შეიძლება ჩაითვალოს აუცილებლად დემოკრატიულ საზოგადოებაში საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებიდან გამომდინარე, არეულობისა და დანაშაულის პრევენციისათვის. შესაბამისად, განაცხადი არსებითად განსახილველად არ იქნა დაშვებული.

მაგრამ მნიშვნელოვანია ის გარემოებები, რომლებსაც ევროპულმა სასამართლომ ყურადღება მიაქცია ყურადღება, როდესაც დაადგინა, რომ მოცემულ შემთხვევაში არც არასათანადო მოპყრობას ჰქონდა ადგილი და არც პატიმრის პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლების დარღვევას.

ერთი-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი, ევროპული სასამართლოსთვის იყო მინისტრის ბრძანებით განსაზღვრული მაქსიმალური პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც შეიძლებოდა საკანში სადღეღამისო ვიდეომეთვალყურეობის დაწესება – 2 კვირა. დაწესებულების დირექტორს, აუცილებლობის შემთხვევაში, შეეძლო ამ პერიოდის გაგრძელება ისევ 2 კვირის ვადით.

³¹⁵ ვან დერ გრააფი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Van der Graaf v. the Netherlands), განაცხადი no.8704/03, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2004 წლის 1 ივნისის განჩინება.

1.3 საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის შეფასება

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსთვის მისაღებ 2-კვირიან მაქსიმალურ ვადასა და მოქმედი კანონმდებლობით გათვალისწინებულ 3-თვიან მაქსიმალურ ვადას შორის სხვაობა თვალსაჩინოა. ამასთან არ არის გათვალისწინებული 3-თვიანი მაქსიმალური ვადის გასვლის შემდეგ რა პერიოდის გასვლაა საჭირო, მეთვალყურეობის კვლავ დასაწყობებად.

1.4 რეკომენდაცია

საერთაშორისო სტანდარტიდან გამომდინარე, სასურველია, მაქსიმალურ ვადად განისაზღვროს 2 კვირიანი მეთვალყურეობის დაწესება, ვადის გაგრძელების შესაძლებლობით.

2. დასაბუთება

დაწესებულების დირექტორის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების დასაბუთების სტანდარტს გაზრდიდა მულტი დისციპლინური ჯგუფის მონაწილეობა მეთვალყურეობის ღონისძიების გამოყენების საჭიროების შეფასების პროცესში. მაგალითად, ნიდერლანდების კანონმდებლობით, რომელიც ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებით,³¹⁶ აკმაყოფილებდა საერთაშორისო სტანდარტს, გათვალისწინებული იყო დაწესებულების დირექტორის მიერ ბიჰევიორულ ექსპერტთან კონსულტაცია, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ასეთი კონსულტაციის მიღება ვერ ესწრებოდა. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, დაწესებულების დირექტორს, უნდა გაეცლო კონსულტაცია გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, უახლესი შესაძლებლობისთანავე.

რეკომენდაცია: სასურველია ბრძანებით დამტკიცებულ წესში აისახოს დაწესებულების დირექტორის მიერ მულტიდისციპლინურ ჯგუფთან კონსულტაციის გასვლის საჭიროება მეთვალყურეობის ღონისძიების დაწესებამდე ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, რაც გაზრდის დირექტორის მიერ მიღებული ბრძანების დასაბუთებისა და ლეგიტიმაციის ხარისხს. აგრეთვე სასურველია, მეთვალყურეობის დაწესების საკითხი ზოგადად ინტეგრირდეს მულტიდისციპლინური ჯგუფის მიერ პატიმრის რისკის შეფასების პროცესში.

3. 24-საათიანი ვიდეომეთვალყურეობა საკანში საპირფარეოს ჩათვლით

3.1 საქართველოს ნორმატიული აქტი

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 19 მაისის №35 ბრძანებით დამტკიცებული ვიზუალური ან/და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობისა და კონტროლის განხორციელების, ჩანაწერების შენახვის, წაშლისა და განადგურების წესის მე-3 მუხლის მე-5 პუნქტის თანახმად,

„5. ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა ელექტრონული მეთვალყურეობა და კონტროლი არ შეიძლება განხორციელდეს დაწესებულებაში არსებულ საერთო სარგებლობის საშხაპეებში, საერთო სარგებლობის საპირფარეოებში და ხანგრძლივი პაემნებისათვის განკუთვნილ ოთახებში, გარდა საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესითა და საქართველოს კანონით გათვალისწინებული შემთხვევისა.“

ბრძანებით დამტკიცებული წესის მე-3 მუხლის მე-5 პუნქტი, იმ ადგილების ჩამონათვალში, სადაც დაუშვებელია ელექტრონული მეთვალყურეობისა და კონტროლის განხორციელება, არ ითვალისწინებს საკანში არსებულ საპირფარეოებს.

3.2 საერთაშორისო სტანდარტები

ევროპის საბჭო

2014 წელს, გიბრალტარში ვიზიტისას, წამების პრევენციის კომიტეტის დელეგაციამ დააფიქსირა, რომ ყველა საკანში ვიდეო კამერა ისე იყო დაინსტალირებული, რომ მის არეალში მთლიანი საკანი ხვდებოდა, მათ შორის, პატიმარი საპირფარეოთი სარგებლობის დროს. დაწესებულების თანამშრომლების თქმით, ისინი, დროებით თიშავდნენ კამერას, როცა პატიმარი საპირფარეოთი სარგებლობდა. წამების პრევენციის კომიტეტმა აღნიშნა, რომ საკნის მეთვალყურეობას დაქვემდებარების საწინააღმდეგოდ მათ არაფერი ჰქონდათ. თუმცა, მსგავსი მონიტორინგისინვაზიური ხასიათის გამო, საჭიროა, რომ

³¹⁶ Idem.

არსებობდეს სრულყოფილი სამართლებრივი ჩარჩო, რომელიც, მათ შორის, ითვალისწინებს კონკრეტულ საფუძვლებს, რომლებზე დაყრდნობითაც, შეიძლება ნებადართული იყოს საკანის შიგნით ვიდეო მეთვალყურეობა; შესაბამისი პროცედურა, რომლითაც აღნიშნული უნდა განხორციელდეს და კრიტერიუმები, რომლებიც უნდა იქნეს გამოყენებული. კომიტეტმა აღნიშნა, რომ „აგრეთვე არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ პატიმრების პირადი ცხოვრება დაცული იყოს, მათ მიერ საპირფარეოთი სარგებლობისა და ბანაობისას.“³¹⁷

გაერთიანებული სამეფოსთვის წამების პრევენციის კომიტეტის მიერ გაცემული რეკომენდაცია იყო ის, რომ უნდა არსებობდეს შესაბამისი სამართლებრივი ჩარჩო საკანში მეთვალყურეობისთვის და უნდა გადაიდგას ნაბიჯები პატიმრების პირადი ცხოვრების დასაცავად.³¹⁸

3.3 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშები

საქართველოს სახალხო დამცველმა ჯერ კიდევ 2014 წლის 19 დეკემბერს წინადადებით მიმართა საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრს, რომ იმ ადგილების ჩამონათვალს, სადაც არ შეიძლება განხორციელდეს მეთვალყურეობა, დამატებოდა საკანში არსებული საპირფარეოები, თუმცა, აღნიშნული რეკომენდაცია არ შესრულებულა. სახალხო დამცველის ეს რეკომენდაცია განმეორებით გაიცა 2016 წლის ანგარიშში.³¹⁹

3.4 საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის შეფასება

გემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, წამების პრევენციის კომიტეტის სტანდარტს არ არღვევს თავისთავად ის ფაქტი, რომ საკანში, საპირფარეოს ჩათვლით, 24-საათიანი მეთვალყურეობა ხორციელდება, როდესაც არსებობს დეტალურად განვრცოლი სამართლებრივი საფუძველი, პროცედურა და კრიტერიუმები და ამასთან, მიღებულია ზომები პატიმრის პირადი ცხოვრების დასაცავად მის მიერ საპირფარეოთი სარგებლობის დროს.

3.4.1 საფუძველი

ვიზუალური მეთვალყურეობისა და ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობის საფუძვლების დეტალურ განვრცოვან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ ბრძანებით დამტკიცებული წესით არ არის განსაზღვრული, თუ რა იგულისხმება ვიზუალურ მეთვალყურეობაში, რას გულისხმობს ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობა; არ არის გამიჯნული, თუ როდის ხდება ვიზუალური მეთვალყურეობისა და როდის ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის დაწესება. ორივე ღონისძიებას აქვს ერთი და იგივე საფუძველი, რომელიც ბრძანებით დამტკიცებული წესის მე-2 მუხლშია გათვალისწინებული. მაშინ როდესაც, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, გამიჯნავს შემთხვევებს, როცა პირზე მეთვალყურეობა ვიზუალური მონაცემების ჩანერის გარეშე ხდება და მეორეს მხრივ, როცა მონაცემების ინერება და ამას სისტემატური თუ პერიოდული ხასიათი აქვს (ქუჩაში ვიდეომეთვალყურეობის შესახებ საქმე – „პეკი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (Peck v. theUnitedKingdom), განაცხადი no. 44647/98, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2003 წლის 28 იანვრის გადაწყვეტილების პუნქტი 59). შესაბამისად, პენიტენციური დაწესებულების კონტექსტში, ლოგიკურია, რომ განვრცოლი იყოს, თუ როდის არსებობს შედარებით ნაკლებად ჩამრევი ღონისძიების გამოყენების - ვიზუალური მეთვალყურეობის საფუძველი და როდის არის აუცილებელი ელექტრონული მეთვალყურეობის განხორციელება.

დემოკრატიისა და უსაფრთხო განვითარების ინსტიტუტმა სპეციალურ პენიტენციურ სამსახურს სთხოვა განემარტა კანონმდებლობაში არსებული წინააღმდეგობრივი დებულებები ვიზუალურ და ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობასთან დაკავშირებით. კერძოდ, თუ რას გულისხმობს თითოეული მათგანი; რა შემთხვევაში გამოიყენება ვიზუალური და რა შემთხვევაში – ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა.

აგრეთვე ვითხოვეთ წინააღმდეგობრივი საკანონმდებლო ნორმების განმარტება იმასთან დაკავშირებით, მოიცავს თუ არა ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა აუდიო საშუალებებით მეთვალყურეობასა და კონტროლს. კერძოდ, გულისხმობს თუ არა ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა ყველა შემთხვევაში აუდიო საშუალებებით მეთვალყურეობას და თუ არა, რა საფუძვლით დაიშვება აუდიო საშუალებით მეთვალყურეობა.

317 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში გაერთიანებული სამეფოს მთავრობას 2014 წელს გიბრალტარში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf(2015)40, პუნქტი 21, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/168069872e>.

318 Idem.

319 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში, 2016, გვ.გვ. 60, 64.

სპეციალური პენიტენციური სამსახურისგან მიღებული ინფორმაციის თანახმად, „ვიზუალური/და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობისა და კონტროლისგანხორციელების, ჩანაწერების შენახვის, წაშლისა და განადგურების წესის განსაზღვრის თაობაზე“ საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 19 მაისის №35-ე ბრძანებიდან გამომდინარე, ვიზუალური ან/და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობა და კონტროლი არის ღიად ჩატარებული ღონისძიებათა ერთობლიობა, რომელიც არ შეიძლება გულისხმობდეს ფარულ თვალთვალს ან მიყურადებას და რომლის მიზანია ბრალდებულის/მსჯავრდებულის ან სხვა პირთა უსაფრთხოების დაცვა მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფისაგან, აგრეთვე სხვა დანაშაულისა და სხვა სამართალდარღვევის თავიდან აცილება, დაწესებულებაში უსაფრთხო გარემოს უზრუნველყოფა. ელექტრონული მეთვალყურეობა ხორციელდება აუდიო-ვიდეო საშუალებებითან/დაკონტროლის სხვა ტექნიკური საშუალებებით. ადმინისტრაცია უფლებამოსილია განახორციელოს ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის, კონტროლის და ამ პროცესის შედეგად მიღებული ინფორმაციის ჩანერა, ხოლო ბრალდებულის/მსჯავრდებულის ვიზუალური კონტროლი ხორციელდება დროებითი ან დამატებითი საგუშაგოს მეშვეობით, რომელიც იქმნება პენიტენციური დაწესებულების დირექტორის ბრძანების საფუძველზე. შესაბამისი საფუძვლების არსებობისას ვიზუალური ან/და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის და კონტროლის განხორციელების თაობაზე გადაწყვეტილებას იღებს დაწესებულების დირექტორი, რის თაობაზეც გამოსცემს შესაბამის ბრძანებას.³²⁰

სპეციალური პენიტენციური სამსახურისგან მიღებული პასუხიდან არ ირკვევა, თუ როგორ იმიჯნება საფუძვლები, რომლებიც განაპირობებს, ერთის მხრივ, მსჯავრდებული დაექვემდებაროს ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობას და მეორეს მხრივ, როდის მიიჩნევა, რომ ვიზუალური მეთვალყურეობა საკმარისად უზრუნველყოფს მეთვალყურეობის ღონისძიებით დასახული მიზნის განხორციელებას.

ამასთან, სპეციალური პენიტენციური სამსახურისგან მიღებული წერილიდან ირკვევა, რომ ელექტრონული მეთვალყურეობა ხორციელდება აუდიო-ვიდეო საშუალებებით ან/და კონტროლის სხვა საშუალებებით, მეთვალყურეობის პროცესის შედეგად მიღებული ინფორმაციის ჩასანერად. სპეციალური პენიტენციური სამსახურის კორესპონდენციის ეს ნაწილი ემყარება ბრძანებით დამტკიცებული წესის მე-2 მუხლის ფორმულირებას.

სპეციალური პენიტენციური სამსახურისგან მიღებული პასუხისგან და №35-ე ბრძანებით დამტკიცებული წესისგან განსხვავებით, პატიმრობის კოდექსით, აუდიო-ვიდეო საშუალებებით მეთვალყურეობა და კონტროლი გამიჯნულია ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობისგან და კანონმდებლობაში ცალკე რეგლამენტაციას ექვემდებარება.³²¹ ანალოგიურად, პენიტენციური დაწესებულებების დებულებების თანახმად,³²² აუდიოსაშუალებებით მეთვალყურეობისა და კონტროლის განხორციელება დასაშვებია საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევაში. თუმცა, რომელი ნორმატიული აქტი ითვალისწინებს აუდიოსაშუალებებით მეთვალყურეობისა და კონტროლის გამოყენების შემთხვევებს არც რელევანტური აქტებიდან ირკვევა და არც სპეციალური პენიტენციური სამსახურიდან მიღებული კორესპონდენციიდან.

3.4.2 კრიტერიუმები

ბრძანებით დამტკიცებული წესის მე-3 მუხლის პირველი პუნქტი არასრულად ჩამოთვლის იმ კრიტერიუმებს, რომლებიც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული პატიმრის პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლების შეზღუდვისას. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკიდან და CPT-ის ზოგადი მიდგომიდან გამომდინარე, ამ კრიტერიუმებში მოიაზრება შემდეგი: კანონიერება, აუცილებლობა, თანაბარზომიერება, ანგარიშვალდებულება და დისკრიმინაციის აკრძალვა და სასურველია მათი სრულად ასახვა ან ზოგად დებულებებში, ან წესის მე-3 მუხლის პირველ პუნქტში.

320 სპეციალური პენიტენციური სამსახურის 2018 წლის 31 აგვისტოს წერილი MOC 9 18 00800883 დემოკრატიისა და უსაფრთხო განვითარების ინსტიტუტის მიერ გამოთხოვილ საჯარო ინფორმაციაზე.

321 იხ. პატიმრობის კოდექსი, მუხლი მე-12¹, ნაწილი 2.

322 იხ. საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №109 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N3 პენიტენციური დაწესებულების დებულების მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტი; საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №108 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N6 პენიტენციური დაწესებულების დებულების მე-14 მუხლის მე-2 პუნქტი; საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №107 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N7 პენიტენციური დაწესებულების დებულების მე-13-ე მუხლის მე-2 პუნქტი.

3.4.3 პატიმრის პირადი ცხოვრების დასაცავად მიმართული ღონისძიება

იმას, თუ რაში უნდა მდგომარეობდეს ღონისძიება, მიმართული პატიმრის პირადი ცხოვრების დასაცავად, როცა ეს უკანასკნელი საპირფარეშოთი სარგებლობს, ეს - განმარტებულია კომიტეტის მიერ ნიდერლანდებში ვიზიტის შესახებ ანგარიშში.

კერძოდ, ნიდერლანდებში 2016 წელს ვიზიტის დროს, კომიტეტმა მოინახულა ე.წ. კრიზისის განყოფილების საკნები, სადაც 24-საათიანი ვიდეომეთვალყურეობა წარმოებდა. ვიდეოკამერების არეალში საკანში განთავსებული საპირფარეშოც ხვდებოდა. კომიტეტმა განმარტა, რომ ასეთ შემთხვევაში, ერთ-ერთი საშუალება პატიმრის პირადი ცხოვრების დასაცავად არის საპირფარეშოს არეალის დაპიქსელება.³²³

3.5 რეკომენდაცია

სასურველია, კანონმდებლობანათლად განმარტავდეს ვიზუალური და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობას; მკაფიოდ გამიჯნავდეს საფუძვლებს, კერძოდ, თუ როდის უნდა იქნეს გამოყენებული შედარებით ნაკლებად ჩამრევი ღონისძიება - ვიზუალური მეთვალყურეობა და როდის არის აუცილებელი ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობის განხორციელება; განმარტავდეს, ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობა გულისხმობს თუ არა ყველა შემთხვევაში აუდიო საშუალებებით კონტროლს, ან ითვალისწინებდეს აუდიო საშუალებების გამოყენების საფუძვლებს; სრულად უნდა ითვალისწინებდეს საკანში 24-საათიანი მეთვალყურეობის ღონისძიების გამოყენების კრიტერიუმებს (კანონიერება, აუცილებლობა, თანაბარზომიერება, ანგარიშვალდებულება და დისკრიმინაციის აკრძალვა) და შესაბამისი არეალის დაპიქსელების ვალდებულებას პატიმრის პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლების უზრუნველსაყოფად.

4. ერთზე მეტი მსჯავრდებულის მოთავსება საკანში, სადაც ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა მიმდინარეობს

4.1 საქართველოს ნორმატიული აქტი

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 19 მაისის №35 ბრძანებით დამტკიცებული ვიზუალური ან/და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობისა და კონტროლის განხორციელების, ჩანაწერების შენახვის, წაშლისა და განადგურების წესის მე-7 მუხლის თანახმად, „საკანში, სადაც მიმდინარეობს ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობა კონკრეტული ბრალდებულის/მსჯავრდებულის მიმართ, შესაძლებელია სხვა ბრალდებულის/მსჯავრდებულის განთავსება მისივე წინასწარი წერილობითი თანხმობის საფუძველზე, იმ ბრალდებულის/მსჯავრდებულის კანონიერი ინტერესებიდან გამომდინარე, რომლის მიმართაც ხორციელდება ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობა.“

აგრეთვე, სპეციალური პენიტენციური სამსახურისგან მიღებული ინფორმაციის თანახმად, „საკანში, სადაც ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა მიმდინარეობს, საჭიროების შემთხვევაში, უსაფრთხოების ნორმების დაცვის უზრუნველსაყოფად, შესაძლებელია განთავსდეს ერთზე მეტი მსჯავრდებული.“³²⁴

ბრძანებით დამტკიცებული წესის მე-2 მუხლიდან აშკარაა, რომ მეთვალყურეობის დაწესებას განაპირობებს პირის გარკვეული ძალადობრივი ქცევა, რომელიც შეიძლება მიმართული იყოს საკუთარი თავის მიმართ, სხვა პირის ან ქონების მიმართ.

4.2 საერთაშორისო სტანდარტი

მსგავს ვითარებაში, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკიდან გამომდინარე, შეიძლება გაუმართლებლად ჩაითვალოს პატიმრების ერთად განთავსება.

კერძოდ, ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად, სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა დაეკისრება კერძო პირებს შორის უფლებადამრღვევი ქმედებისთვის, თუ უფლებამოსილმა ორგანოებმა იცოდნენ, ან უნდა სცოდნოდნენ, რომ დანაშაულებრივი ქმედება რეალურ და გადაუდებელ საფრთხეს უქადდა

323 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში ნიდერლანდების მთავრობას, 2016 წელს ნიდერლანდებში ვიზიტის შესახებ, CPT/Inf (2017)1, 2017, პუნქტი 107, <https://rm.coe.int/16806ebb7c>.

324 სპეციალური პენიტენციური სამსახურის 2018 წლის 31 აგვისტოს წერილი MOC 9 18 00800883 დემოკრატიისა და უსაფრთხო განვითარების ინსტიტუტის მიერ გამოთხოვილ საჯარო ინფორმაციაზე.

ინდივიდის სიცოცხლეს და მათ არ/ვერ მიიღეს შესაბამისი ზომები თავიანთი უფლებამოსილების ფარგლებში, რომლებსაც, გონივრული შეფასებით, უნდა აეცილებინა ასეთი საფრთხე.³²⁵

ასე, მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა სიცოცხლის უფლების დარღვევა საქმეზე, სადაც ნორმიდან გადახრილი ქცევის მქონე ორი პატიმარი ერთ საკანში განთავსდა. აქედან ერთი პატიმარი ძალადობრივი ქცევისკენ იყო მიდრეკილი, რის შესახებაც ადმინისტრაციისთვის ცნობილი იყო. ღამით, ერთმა პატიმარმა მეორე მოკლა.³²⁶ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ციხის ადმინისტრაციისთვის ცნობილი იყო რეალური საფრთხის არსებობის შესახებ და გონივრული ზომები არ მიიღეს ამ საფრთხის თავიდან ასაცილებლად. შესაბამისად, სახელმწიფო იყო პასუხისმგებელი პატიმრის გარდაცვალებაზე.³²⁷

4.3 შეფასება

ერთზე მეტი მსჯავრდებულის ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობის დაქვემდებარების დროს, ადმინისტრაციისთვის ცნობილია, რომ ორივე ბრალდებული/მსჯავრდებული ძალადობრივი ქცევისკენ მიდრეკილია, რადგან ამ საფუძველზე იყენებს მათ მიმართ მეთვალყურეობის ღონისძიებას. ამ ორი პირის ერთად განთავსება, ცხადია, ვერ ჩაითვლება შესაბამის ზომად, რომლითაც თავიდან უნდა იქნეს აცილებული ერთის მიერ მეორესთვის ზიანის მიყენება. იგივე მსჯელობა ვრცელდება იმ შემთხვევაზე, როდესაც მხოლოდ ერთი პატიმარია მიდრეკილი ძალადობრივი ქცევის მიმართ.

აგრეთვე იმ შემთხვევაში, როდესაც ერთი პირი წარმოადგენს საფრთხეს თავის თავისთვის და ამ საფუძველზე მის მიმართ ხორციელდება მეთვალყურეობა, მასთან სხვა პირის განთავსება, თუნდაც ეს იყოს პირველი პატიმრის კანონიერი ინტერესების დასაცავად, მეორე მსჯავრდებულისთვის გადამეტებული ტვირთია, რადგან მის მოვალეობაში არ შედის სხვა პატიმრის კანონიერი ინტერესების დაცვა. ეს უკანასკნელი ადმინისტრაციის ვალდებულებაა, რომელიც პატიმრის უფლებების შემლუდვის ხარჯზე არ უნდა განხორციელდეს.

4.4 რეკომენდაცია

სასურველია, რომ ბრძანებით დამტკიცებული წესის მე-7 მუხლი ითვალისწინებდეს იმ საფრთხეების შეფასების ვალდებულებას, რაც შეიძლება, თან ახლდეს ერთზე მეტი მსჯავრდებულის მოთავსებას საკანში, სადაც ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობა ხორციელდება და ერთზე მეტი მსჯავრდებულის ერთად განთავსების აკრძალვას, როცა აღნიშნული რეალურ და გადაუდებელ საფრთხეს უქადის ინდივიდის სიცოცხლეს ან ჯანმრთელობას.

5. გაფრთხილება მეთვალყურეობის შესახებ

5.1 საქართველოს ნორმატიული აქტი

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 19 მაისის №35 ბრძანებით დამტკიცებული ვიზუალური ან/და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობისა და კონტროლის განხორციელების, ჩანაწერების შენახვის, წაშლისა და განადგურების წესის მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად,

„2. ადმინისტრაცია ვალდებულია გააფრთხილოს ბრალდებული/მსჯავრდებული ელექტრონული საშუალებებით მეთვალყურეობის ან/და აუდიო-ვიდეოჩანაწერის განხორციელების თაობაზე, გარდა საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესითა და საქართველოს კანონით გათვალისწინებული შემთხვევისა.“

325 ზოგადი პრინციპი დადგენილია საქმეზე ოსმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Osman v. the United Kingdom), განაცხადი no. 23452/94, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 1998 წლის 28 ოქტომბრის გადაწყვეტილების პუნქტი 116.

326 პოლი და ოდრი ედვარდსები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom), განაცხადი no. 46477/99, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2002 წლის 14 მარტის გადაწყვეტილების პუნქტები 9-21.

327 Ibid. პუნქტი 116.

5.2 საერთაშორისო სტანდარტები

როდესაც ეროვნული კანონმდებლობა ითვალისწინებს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით გარანტირებულ უფლებებში ჩარევას, ჩარევის ნებისდამრთველი აქტი უნდა იყოს ა) საკმარისად ცხადად ფორმულირებული, რათა ადეკვატურად მიუთითებდეს იმ გარემოებებზე და პირობებზე, როდესაც ხელისუფლებას შეუძლია გამოიყენოს უფლებებში ჩამრევი ღონისძიება და ბ) უნდა ითვალისწინებდეს ხელისუფლების მხრიდან პირის თვითნებობისგან დაცვას.³²⁸

აღსანიშნავია წამების პრევენციის კომიტეტის სტანდარტი, რომლის თანახმადაც, პატიმრები სრულად უნდა გაფრთხილდნენ ვიდეო კამერების დამონტაჟების შესახებ.³²⁹

5.3 შეფასება

თუ პირმა არ იცის, რომ მის წინააღმდეგ ხორციელდება მეთვალყურეობა, ანდა აუდიო-ვიდეო ჩანერა, როგორც ეს გათვალისწინებულია ბრძანებით დამტკიცებული წესის მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტით, ის მოკლებული იქნება მის უფლებებში ჩარევის ღონისძიების გასაჩივრების შესაძლებლობას, რაც წარმოშობს ეჭვებს იმის თაობაზე, ბრალდებულის/მსჯავრდებულის პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლებაში ჩამრევი აქტი შეესაბამება თუ არა სამართლის უზენაესობის პრინციპს, როგორც ეს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით მოითხოვება.³³⁰

მითუმეტეს, ბრძანების მე-2 მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, მეთვალყურეობის დაწესება ხდება თვითმკვლელობის, თვითდაზიანების, ბრალდებულის/მსჯავრდებულის ან სხვა პირთა მიმართ ძალადობის, ქონების დაზიანების, აგრეთვე სხვა დანაშაულისა და სხვა სამართალდარღვევის თავიდან ასაცილებლად, ხოლო ბრძანების 1-ლი მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, ეს ღონისძიება „არ შეიძლება გულისხმობდეს ფარულ თვალთვალს ან მიყურადებას“. შესაბამისად, ალოგიკურია, თუ რატომ არ უნდა გაფრთხილდეს ბრალდებულის/მსჯავრდებულის მის მიმართ მეთვალყურეობის გამოყენების თაობაზე. ის ფაქტი, რომ გაფრთხილება არ არის სავალდებულო, შეიძლება თავად უფლებებში ჩარევით დასახული ლეგიტიმური მიზნის მიღწევას უშლიდეს ხელს იმ თვალსაზრისით, რომ როდესაც პირმა იცის, რომ მის მიმართ მეთვალყურეობა ხორციელდება, ის თავის ქცევას განსხვავებულად წარმართავს და მეორეც, ართმევს მას კონსტიტუციურ უფლებას, სასამართლო წესით გაასაჩივროს კონვენციით გარანტირებულ უფლებებში ჩარევის მართლზომიერება.

თუ არსებობს განსაკუთრებული მიზეზი, რომელიც ზემოაღნიშნული მსჯელობის მიუხედავად ამართლებს იმას, რომ პირი არ გაფრთხილდეს მეთვალყურეობის შესახებ, აუცილებელია, გათვალისწინებული იყოს პოსტ-ფაქტუმ შეტყობინება მაინც.³³¹

იმ შემთხვევაში, როცა მონაცემთა სუბიექტი არ გაფრთხილდება მონაცემების ავტომატური შეგროვების შესახებ, ეს მას ართმევს უფლებას, განახორციელოს მისთვის „პერსონალურ მონაცემთა დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4 თავით გარანტირებული უფლებები (მონაცემთა სუბიექტის მიერ ინფორმაციის მოთხოვნის უფლება; მონაცემთა სუბიექტის მიერ მონაცემთა გასწორების, განახლების, დამატების, დაბლოკვის, წაშლისა და განადგურების მოთხოვნის უფლება; თანხმობაზე უარი; გასაჩივრების უფლება) რომლებიც აღნიშნულ კანონში „პერსონალური მონაცემების ავტომატური დამუშავებისას ფიზიკური პირების დაცვის შესახებ“ ევროპის საბჭოს კონვენციის სტანდარტების მიხედვით არის შემუშავებული.³³²

5.4 რეკომენდაცია

შესაძლოა, რომ წესის მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტის ფორმულირება ხელს უწყობდეს თვითნებობას იმით, რომ გამორიცხავს სასამართლოსთვის მიმართვის უფლების რეალიზებას და შესაბამისად, სასურველია, მასზე უარი ითქვას.

328 ბიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Bykov v. Russia), განაცხადი no. 4378/02, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2009 წლის 10 მარტის გადაწყვეტილების პუნქტი 76.

329 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში უკრაინის მთავრობას 2012 წელს უკრაინაში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2013)23, 2013, პუნქტი 52, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/168069844d>.

330 რომან ზახაროვი რუსეთის წინააღმდეგ (Roman Zakharov v. Russia), განაცხადი no. 47143/06, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2015 წლის 4 დეკემბრის გადაწყვეტილების პუნქტები 228, 230 და 247.

331 იხ. ამასთან დაკავშირებით, მელოუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Malone v. the United Kingdom), განაცხადი no. 8691/79, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 1985 წლის 26 აპრილის გადაწყვეტილება; კლასი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (Klass and Others v. Germany), განაცხადი no. 5029/71, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პლენუმის 1978 წლის 6 სექტემბრის გადაწყვეტილების პუნქტი 61.

332 ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/1680078b37>.

6. ვიდეო ჩანაწერის შენახვის ვადა

6.1 საქართველოს ნორმატიული აქტი

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 19 მაისის №35 ბრძანებით დამტკიცებული ვიზუალური ან/და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობისა და კონტროლის განხორციელების, ჩანაწერების შენახვის, ნაშლისა და განადგურების წესის მე-15 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად,

“2. გადაღებული მასალა ინახება არანაკლებ 120 საათისა.”

6.2 საერთაშორისო სტანდარტები

წამების პრევენციის კომიტეტის რეკომენდაციაა, რომ მნიშვნელოვანია, რომ გადაღებული მასალა ინახებოდეს ყველა შემთხვევაში, სულ მცირე 48 საათის განმავლობაში და განუსაზღვრელი ვადით, როცა ადგილი აქვს ინციდენტს, რომელიც შეიძლება დარეპორტდეს.³³³

ამასთან, აღსანიშნავია, საქართველოს სახალხო დამცველის მიერ წლების განმავლობაში განმეორებული რეკომენდაცია ჩანაწერების შენახვის ვადის, სულ მცირე, 10 დღე-ღამემდე გაზრდის შესახებ. სახალხო დამცველი შემდეგნაირად ასახულებს ვადის გაზრდის აუცილებლობას:

„სახალხო დამცველის მიერ შესწავლილი პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ, იმ შემთხვევაში, თუ პატიმარი გადაწყვეტს, მოჰყრობის შესახებ საჩივრით მიმართოს სახალხო დამცველს ან საგამოძიებო ორგანოს, რეაგირება გარკვეულ პროცედურებთან არის დაკავშირებული და მოითხოვს დროს. კერძოდ, თუ პატიმარი მიმართავს სახალხო დამცველს, სახალხო დამცველმა უნდა მიმართოს. [...] საგამოძიებო ორგანოს და მოითხოვოს ვიდეო ჩანაწერების ამოღება. თავის მხრივ, საგამოძიებო ორგანომ უნდა მიმართოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს და მოითხოვოს ჩანაწერის დაარქივება ამოღების მიზნით. აღნიშნული პროცედურის და მეთვალყურეობის სისტემის შეზღუდული ტექნიკური შესაძლებლობების გათვალისწინებით, სახალხო დამცველს გონივრულად მიაჩნია, სისტემის შესაძლებლობების შემდგომი გაძლიერების გზით, უზრუნველყოს ვიდეო ჩანაწერების შენახვა არანაკლებ 10 დღე-ღამისა.“³³⁴

6.3 რეკომენდაცია

გემოლნიშნულის გათვალისწინებით, რეკომენდებულია, ბრძანების პროექტმა გაითვალისწინოს საქართველოს სახალხო დამცველის რეკომენდაცია ჩანაწერების შენახვის ვადის არანაკლებ 10 დღე-ღამემდე გაზრდის თაობაზე და გადაღებული მასალის გამონაკლის შემთხვევებში განუსაზღვრელი ვადით შენახვის თაობაზე წამების პრევენციის კომიტეტის რეკომენდაცია.

7. ღამით მეთვალყურეობა

ბრძანება არ ითვალისწინებს ღამის პერიოდში მეთვალყურეობის განხორციელების დეტალებს. მეთვალყურეობა CPT-ის სტანდარტებს შეესაბამება, თუ დაინსტალირებულია ინფრანითელი მეთვალყურეობის კამერა, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ღამის განმავლობაში ძლიერი განათების გამოყენება.

მაგალითად, კომიტეტის დელეგაცია განსაკუთრებით დაინტერესდა მაღალი უსაფრთხოების საკანში მოთავსებული პატიმრის მდგომარეობით, რომლის მიმართაც ხორციელდებოდა სადღეღამისო ელექტრონული მეთვალყურეობა. კომიტეტის ჩარევის შედეგად, უნგრეთს მოუწია ინფრანითელი კამერების დაყენება და პროექტორების ღამის განმავლობაში გამორთვა.³³⁵

საქართველოს სპეციალური პენიტენციური სამსახურისგან მიღებული ინფორმაციის თანახმად, საკნებში დამონტაჟებულ კამერებს აქვთ ღამის ხედვის ფუნქცია.³³⁶ შესაბამისად, მეთვალყურეობის განხორციელების

333 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში უკრაინის მთავრობას 2012 წელს უკრაინაში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2013)23, 2013, პუნქტი 52, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/168069844d>.

334 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში, 2016, გვ. 44.

335 წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში უნგრეთის მთავრობას 2009 წელს უნგრეთში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2010)16, 2009, პუნქტი 17, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/1680696b79>.

336 სპეციალური პენიტენციური სამსახურის 2018 წლის 31 აგვისტოს წერილი MOC 9 18 00800883 დემოკრატიისა და უსაფრთხო განვითარების ინსტიტუტის მიერ გამოთხოვილ საჯარო ინფორმაციაზე.

პრაქტიკის ეს ასპექტი საერთაშორისო სტანდარტს შეესაბამება, თუმცა კანონმდებლობით არ არის განსაზღვრული, რომ საკნებში დამონტაჟებულ კამერებს აუცილებლად უნდა ჰქონდეს ინტეგრირებული ღამის ხედვის ფუნქცია. შესაბამისად, რეკომენდებულია, რომ ღამის ხედვის ტექნიკური უზრუნველყოფის ვალდებულება ნორმატიულადაც იქნეს გაწერილი.

8. მეთვალყურეობის გასაჩივრება და პერსონალის მომზადება/გადამზადება

წამების და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ქვეკომიტეტი (SPT) აღიშნავს, რომ ვიდეო მეთვალყურეობა ვერ იქნება საკმარისი ღონისძიება არასათანადო მოპყრობის წინააღმდეგ ბრძოლისა და უსაფრთხოების მიზნების განსახორციელებლად, თუ არ არსებობს საჩივრების განხილვის დამოუკიდებელი მექანიზმი და პერსონალი არ არის ადეკვატურად დატრენინგებული.³³⁷ პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლების თემატიკაზე ტრენინგების აუცილებლობას ხაზს უსვამს ციხის საერთაშორისო რეფორმა და წამების პრევენციის ასოციაცია.³³⁸

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec(2014)4 „ელექტრონული მონიტორინგის შესახებ“ ფუძემდებლურ პრინციპად მიიჩნევს, რომ გადანაცვტილება ელექტრონული მონიტორინგის დანესების და გაუქმების შესახებ უნდა მიიღებოდეს სასამართლო წესით, ან ექვემდებარებოდეს სასამართლო კონტროლს.³³⁹ რეკომენდაცია ფუძემდებლურ პრინციპებში ასევე ეხება ელექტრონული მონიტორინგის განმახორციელებელი პერსონალის საკმარისი რიცხოვნობის უზრუნველყოფასა და მათ ადეკვატურ და რეგულარულ ტრენინგს ფუნქციების ქმედითად პროფესიონალურად და მაღალი ეთიკური სტანდარტების შესაბამისად შესასრულებლად, აგრეთვე მონაცემთა დაცვის აუცილებლად.³⁴⁰

პერსონალი უნდა მომზადდეს ისე, რომ შეძლოს მსჯავრდებულებთან კომუნიკაცია სენსიტიური გზით, რათა მოახდინოს მათი ინფორმირება ტექნიკის გამოყენებასა და პირად და ოჯახური ცხოვრებაზე მისიზემოქმედების თაობაზე, აგრეთვე ტექნიკის ბოროტად გამოყენების შედეგებზე.³⁴¹

რეგულარულად უნდა მოხდეს აპარატურის გამოყენებაზე და შესაბამის პირებზე მისი გამოყენების შედეგების შესახებ იმ პერსონალის ინფორმირება და ტრენინგი, რომელიც აწესებს ან აღასრულებს ელექტრონულ მონიტორინგს.³⁴²

პერსონალი უნდა მომზადდეს ტექნიკის დამონტაჟება-დემონტაჟზე, ტექნიკური დახმარების გაწევასა და მხარდაჭერაზე, რათა უზრუნველყოფილი იყოს აპარატურის ეფექტური და ზუსტი ფუნქციონირება.³⁴³

რეკომენდაცია: სასურველია, ბრძანებით დამტკიცებული წესი ითვალისწინებდეს ჩანაწერს ელექტრონული მონიტორინგის სასამართლოშიგასაჩივრების უფლებასა და პირადი ცხოვრების დაცულობის უფლების, მათ შორის მონაცემთა დაცვის თაობაზე და აგრეთვე კომუნიკაციისა და ტექნიკურ საკითხებზე პერსონალის მომზადების/გადამზადების საჭიროების თაობაზე.

9. დამოუკიდებელი ინსპექცია

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec(2014)4 „ელექტრონული მონიტორინგის შესახებ“ ფუძემდებლურ მნიშვნელობას ანიჭებს ელექტრონულ მეთვალყურეობაზე პასუხისმგებელი უწყებების რეგულარულ სამთავრობო ინსპექტირებასმათი დამოუკიდებელი მონიტორინგის უზრუნველსაყოფად.³⁴⁴

337 წამების საწინააღმდეგო ქვეკომიტეტის ანგარიში მექსიკის მთავრობას 2008 წელს მექსიკაში ვიზიტის შესახებ, CAT/OP/MEX/1, 2010, ხელმისაწვდომია: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fOP%2fMEX%2f1&Lang=en.

338 ციხის საერთაშორისო რეფორმა, წამების პრევენციის ასოციაცია, „პატიმრობის მონიტორინგის მექანიზმი“, 2013, გვ. 4, ხელმისაწვდომია: https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/11/Factsheet-2-cctv-v6_final.pdf.

339 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2014 წლის 19 თებერვლის რეკომენდაცია CM/Rec(2014)4 ევრო სახელმწიფოების მიმართ „ელექტრონული მონიტორინგის შესახებ“,

340 Ibid. III, 13.

341 Ibid. VII, 34.

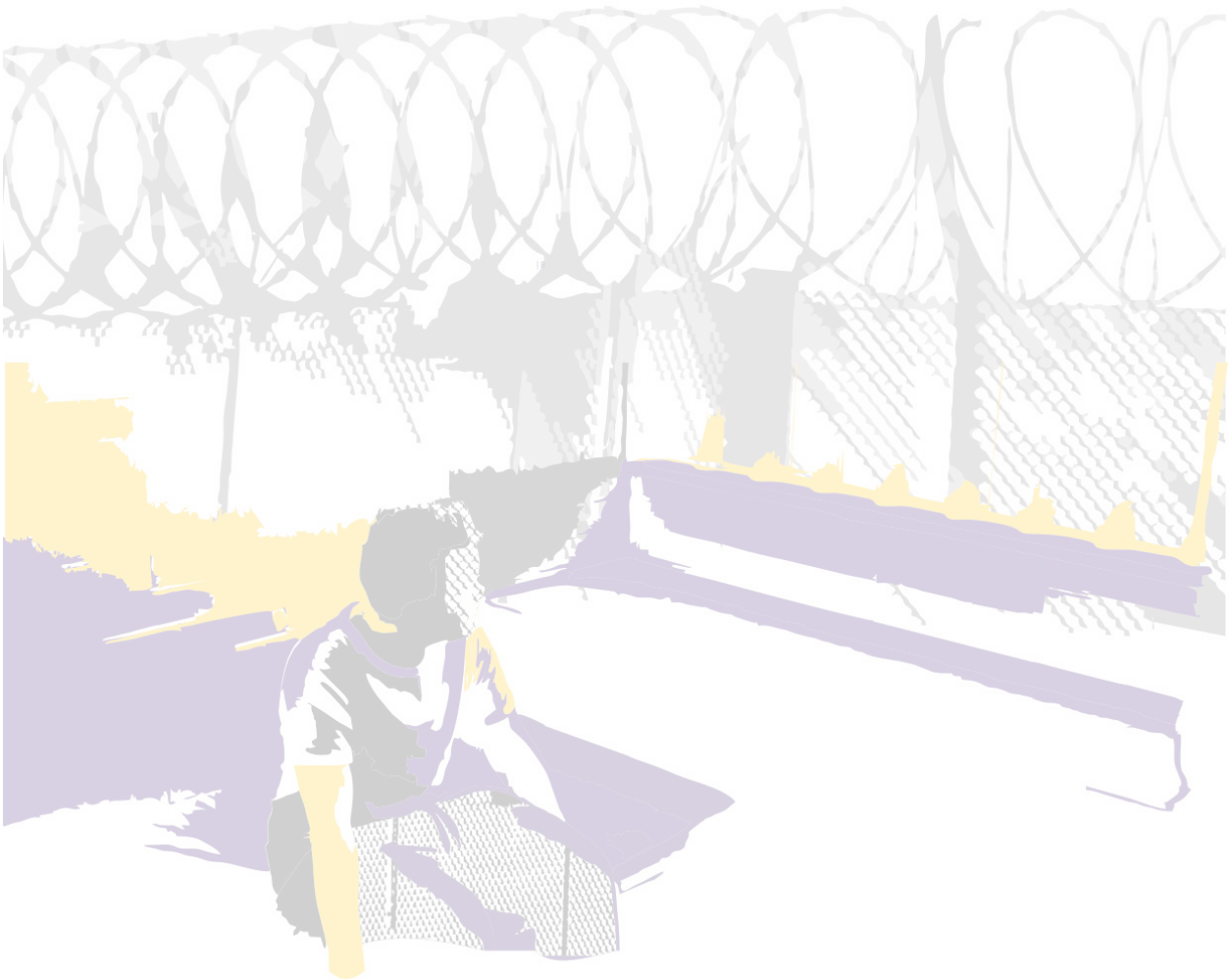
342 Ibid. VII, 37.

343 Ibid. VII, 38.

344 Ibid. III, 14.

10. ტექნიკური სპეციფიკაციები

ციხის საერთაშორისო რეფორმა და წამების პრევენციის ასოციაცია მნიშვნელოვნად მიიჩნევენ, რომ განსაზღვრული უნდა იყოს ის ტექნიკური მახასიათებლები, რომლის მიხედვითაც უნდა შეირჩეს და დაინსტალირდეს ელექტრონული მეთვალყურეობის სისტემა. ამას შეიძლება გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდეს მეთვალყურეობის სარგებლობისა და ლეგიტიმურობისთვის.³⁴⁵ კერძოდ, მნიშვნელოვანია იმ სახის კამერის შერჩევა, რომელსაც შეუძლია შესაბამისი ხარისხის გამოსახულების უზრუნველყოფა, აქვს ღამის ხედვის ფუნქცია, აგრეთვე მნიშვნელოვანია კამერების რაოდენობისა და დაინსტალირების ადგილის განსაზღვრა. მნიშვნელოვანია, თარიღისა და დროის დაფიქსირება; აგრეთვე უნდა განისაზღვროს, კამერა უნდა იყოს თუ არა ფიქსირებული, მბრუნავი, უნდა ჰქონდეს თუ არა ობიექტივიცვალებადი ფოკუსური მანძილით (ზუმის ლინზები) და ა.შ. რეკომენდებულია, რომ ბრძანებით დამტკიცებული წესით, ან დამატებითი აქტით განისაზღვროს ელექტრონული მეთვალყურეობის ტექნიკური მახასიათებლები, რომლებიც მინიმუმამდე დაიყვანს ვიდეოჩანაწერების მონაცემების შეცვლას და მაქსიმალურად უზრუნველყოფს ელექტრონული მეთვალყურეობით დასახული მიზნების განხორციელებას.

³⁴⁵ ციხის საერთაშორისო რეფორმა, წამების პრევენციის ასოციაცია, „პატიმრობის მონიტორინგის მექანიზმი“, 2013, გვ. 2, ხელმისაწვდომია: https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/11/Factsheet-2-cctv-v6_final.pdf.

ბიბლიოგრაფია

გაერთიანებული ერები

გაერთიანებული ერების გენერალური ასამბლეის 2015 წლის 17 დეკემბრის „პატიმრებთან მოპყრობის სტანდარტული მინიმალური წესები“ (ნელსონ მანდელას წესები)

გაერთიანებული ერების სპეციალური მომხსენებელი წამების და სხვა სასტიკი, არაადამიანური თუ დამამცირებელი მოპყრობის თუ სასჯელის შესახებ, ანგარიში საქართველოში მისიის თაობაზე, 2015

გაერთიანებული ერების გენერალური ასამბლეის 2010 წლის 21 დეკემბრის „ქალ პატიმართა მიმართ მოპყრობისა და მსჯავრდებულ ქალთა არასაპატიმრო ღონისძიებების შესახებ წესები“ (ბანგკოკის წესები)

წამების სანინალმდევო ქვეკომიტეტის ანგარიში მექსიკის მთავრობას 2008 წელს მექსიკაში ვიზიტის შესახებ CAT/OP/MEX/1, 2010

გაერთიანებული ერების 2006 წლის 13 დეკემბრის კონვენცია „შვებლადი შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების შესახებ“

გაერთიანებული ერების 1976 წლის 18 დეკემბრის კონვენცია „ქალთა დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ“

UNODC/CCPCJ სახელმძღვანელოები

გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი, ციხეში სარეაბილიტაციო პროგრამების განვითარების გზამკვლევი, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2017

გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიურო, სახელმძღვანელო მაღალი რისკის პატიმრების მართვაზე, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2016

გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიურო, სახელმძღვანელო დინამიკურ უსაფრთხოებასა და ციხის დაზვერვაზე, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2015

გაერთიანებული ერების ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი, რეციდივიზმის პრევენციასა და დამნაშავეთა სოციალური ინტეგრაციის შესავალი სახელმძღვანელო, ვენა, გაერთიანებული ერები, 2012

გაერთიანებული ერების დანაშაულის პრევენციისა და სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების კომისია, უვადო თავისუფლების აღკვეთა, ST/CSDHA/24, ვენა, გაერთიანებული ერები, 1994

ევროპის საბჭო

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის 1950 4 ნოემბრის წლის კონვენცია

პერსონალური მონაცემების ავტომატური დამუშავებისას ფიზიკური პირების დაცვის შესახებ 1981 წლის 28 იანვრის კონვენცია

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს განჩინებები და გადაწყვეტილებები

აბელე ლატვიის წინააღმდეგ (Ābele v. Latvia), განაცხადები nos. 60429/12 და 72760/12, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2017 წლის 5 ოქტომბრის გადაწყვეტილება

ალექსანდრ ალექსანდროვი რუსეთის წინააღმდეგ (Aleksandr Aleksandrov v. Russia), განაცხადი no. 14431/06, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2018 წლის 27 მარტის გადაწყვეტილება

ბიკოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Bykov v. Russia), განაცხადი no. 4378/02, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2009 წლის 10 მარტის გადაწყვეტილება

გერგერი თურქეთის წინააღმდეგ (*Gerger v. Turkey*), განაცხადი no. 24919/94 , ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 1999 წლის 8 ივლისის გადაწყვეტილება

დიქსონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Dickson v. the United Kingdom*), განაცხადი no. 44362/04, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2007 წლის 4 დეკემბრის გადაწყვეტილება

დ.ჰ. და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ (*D.H. and others v. the Czech Republic*), განაცხადი no. 57325/00, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2008 წლის 29 აპრილის გადაწყვეტილება

ელ შენაუი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*El Shennawy c. France*), განაცხადი no. 51246/08, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2011 წლის 20 იანვრის გადაწყვეტილება

ენგელი უნგრეთის წინააღმდეგ (*Engel v. Hungary*), განაცხადი no. 46857/06, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2010 წლის 20 მაისის გადაწყვეტილება

ვალაშინას ლიეტუვას წინააღმდეგ (*Valašinas v. Lithuania*), განაცხადი no. 44558/98, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2011 წლის 24 ივლისის გადაწყვეტილება

ვან დერ გრააფი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van der Graaf v. the Netherlands*), განაცხადი no.8704/03, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2004 წლის 1 ივნისის განჩინება.

ვან დერ ვენი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Van der Ven v. the Netherlands*), განაცხადი no. 50901/99, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2003 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილება

ვინსენტი საფრანგეთის წინააღმდეგ (*Vincent c. France*), განაცხადი no. 6253/03, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2006 წლის 24 ოქტომბრის გადაწყვეტილება

ვინტერი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Vinter and Others v. the United Kingdom*), განაცხადი nos. 66069/09 et al, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2013 წლის 9 ივლისის გადაწყვეტილება

იანკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (*Yankov v. Bulgaria*), განაცხადი no. 39084/97, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2003 წლის 11 დეკემბრის გადაწყვეტილება

ივანჩუკი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Iwańczuk v. Poland*), განაცხადი no. 25196/94, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2001 წლის 15 ნოემბრის გადაწყვეტილება

იულინი ესტონეთის წინააღმდეგ (*Julin v. Estonia*) განაცხადები nos. 16563/08, 40841/08, 18656/10, 2012 წლის 29 მაისის გადაწყვეტილება

კლასი და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (*Klass and Others v. Germany*), განაცხადი no. 5029/71, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პლენუმის 1978 წლის 6 სექტემბრის გადაწყვეტილება

კლიფტი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Cliff v. the United Kingdom*), განაცხადი no. 7205/07, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2010 წლის 13 ივლისის გადაწყვეტილება

ლაბიტა იტალიის წინააღმდეგ (*Labita v. Italy*), განაცხადი no. 26772/95, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2000 წლის 6 აპრილის გადაწყვეტილება

მარე ნიდერლანდების წინააღმდეგ (*Murray v. the Netherlands*), განაცხადი no. 10511/10, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2016 წლის 26 აპრილის გადაწყვეტილება

მელოუნი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Malone v. the United Kingdom*), განაცხადი no. 8691/79, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 1985 წლის 26 აპრილის გადაწყვეტილება

მესინა იტალიის წინააღმდეგ (*Messina v. Italy*) no. 2, განაცხადი no. 25498/94, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2000 წლის 28 სექტემბრის გადაწყვეტილება

მილკა პოლონეთის წინააღმდეგ (*Milka v. Poland*), განაცხადი no. 14322/12, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2015 წლის 15 სექტემბრის გადაწყვეტილება

ოსმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Osman v. the United Kingdom*), განაცხადი no. 23452/94, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 1998 წლის 28 ოქტომბრის გადაწყვეტილება

პიეხოვიჩი პოლონეთის წინააღმდეგ (*Piechowicz v. Poland*), განაცხადი no. 20071/07, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2012 წლის 17 აპრილის გადაწყვეტილება

პოლი და ოდრი ედვარდები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom*), განაცხადი no. 46477/99, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2002 წლის 14 მარტის გადაწყვეტილება

პოლიაკოვა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (Polyakova and Others v. Russia), განაცხადები nos. 35090/09, 35845/11, 45694/13, 45694/13, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2017 წლის 7 მარტის გადაწყვეტილება

პრაისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Price v. the United Kingdom), განაცხადი no. 33394/96, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2001 წლის 10 ივლისის გადაწყვეტილება

რამირეს სანჩესი საფრანგეთის წინააღმდეგ (Ramirez Sanchez v. France), განაცხადი no. 59450/00, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2006 წლის 4 ივლისის გადაწყვეტილება

რომან ზახაროვი რუსეთის წინააღმდეგ (Roman Zakharov v. Russia), განაცხადი no. 47143/06, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2015 წლის 4 დეკემბრის გადაწყვეტილება

სემიხვოსტოვი რუსეთის წინააღმდეგ (Semikhvostov v. Russia), განაცხადი no. 2689/12, 2014 წლის 6 თებერვლის გადაწყვეტილება

ფრერო საფრანგეთის წინააღმდეგ (Frérot v. France), განაცხადი no. 70204/06, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2007 წლის 12 ივნისის გადაწყვეტილება

შაფრანსკი პოლონეთის წინააღმდეგ (Szafranski v. Poland), განაცხადი no. 17249/12, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2015 წლის 15 დეკემბრის გადაწყვეტილება

ხამტოხუ და აკსენჩიკი რუსეთის წინააღმდეგ (Khamtokhu and Aksenchik v. Russia), განაცხადი nos. 60367/08 და 961/11, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2017 წლის 24 იანვრის გადაწყვეტილება

ხოროშენკო რუსეთის წინააღმდეგ (Khoroshenko v. Russia), განაცხადი no. 41418/04, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდი პალატის 2015 წლის 30 ივნისის გადაწყვეტილება

ჰარაკჩიევი და ტოლუმოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Harakchiev and Tolumov v. Bulgaria), განაცხადები nos. 15018/11 და 61199/12, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2014 წლის 8 ივლისის გადაწყვეტილება

ჰორიჩი პოლონეთის წინააღმდეგ (Horych v. Poland), განაცხადი no. 13621/08, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2012 წლის 17 აპრილის გადაწყვეტილება

მინისტრთა კომიტეტი

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2014 წლის 19 თებერვლის რეკომენდაცია CM/Rec(2014)4 წვერი სახელმწიფოების მიმართ „ელექტრონული მონიტორინგის შესახებ“

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2014 წლის 19 თებერვლის რეკომენდაცია CM/Rec(2014)3 წვერი სახელმწიფოების მიმართ „საშიში დამნაშავეების შესახებ“

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2006 წლის 11 იანვრის რეკომენდაცია Rec(2006)2 წვერი სახელმწიფოების მიმართ „ევროპულ ციხის წესებზე“

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის კომენტარები „ევროპულ ციხის წესებზე“

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 2003 წლის 9 ოქტომბრის რეკომენდაცია Rec(2003)23 წვერი სახელმწიფოების მიმართ „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ“

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის კომენტარები „ციხის ადმინისტრაციის მიერ უვადო და სხვა გრძელვადიანი პატიმრების მართვის შესახებ რეკომენდაციაზე“

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1982 წლის 24 სექტემბრის რეკომენდაცია no. R(82)17 „საშიში პატიმრებისთვის თავისუფლების აღკვეთისა და მათ მიმართ მოპყრობის შესახებ“

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1976 წლის 17 თებერვლის რეგოლუცია (76)2 „გრძელვადიანი პატიმრების მიმართ მოპყრობის შესახებ“

წამების პრევენციის კომიტეტი

წამების პრევენციის კომიტეტის ზოგადი ანგარიშები

წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), 25-ე ზოგადი ანგარიში, უვადო თავისუფლებაალკვეთილ პირთა მდგომარეობა, CPT/Inf(2016)10, 2016

წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), 21-ე ზოგადი ანგარიში, CPT/Inf (2011) 28, 2011

წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), მე-11 ზოგადი ანგარიში, CPT/Inf(2001)16, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 2001

წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის თუ დასჯის პრევენციის ევროპული კომიტეტი (CPT), მე-9 ზოგადი ანგარიში, CPT/Inf(99)12, სტრასბურგი, ევროპის საბჭო, 1999

წამების პრევენციის კომიტეტის ვიზიტების ანგარიშები

წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში აზერბაიჯანის მთავრობას 2017 წელს აზერბაიჯანში ვიზიტის შესახებ, CPT/Inf (2018)37, 2018

წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში სერბეთის მთავრობას 2017 წელს სერბეთში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2018)21, 2018,

წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში ნიდერლანდების მთავრობას, 2016 წელს ნიდერლანდებში ვიზიტის შესახებ, CPT/Inf (2017)1, 2017

წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში იტალიის მთავრობას 2016 წელს იტალიაში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2017)23, 2017

წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში გაერთიანებული სამეფოს მთავრობას 2014 წელს გიბრალტარში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf(2015)40, 2015

წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში უკრაინის მთავრობას 2012 წელს უკრაინაში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2013)23, 2013

წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში უკრაინის მთავრობას 2014 წელს უკრაინაში ვიზიტის თაობაზე CPT/Inf (2015) 05, 2015

წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში ჩეხეთის მთავრობას 2014 წელს ჩეხეთში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2015)18, 2015

წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში საქართველოს მთავრობას 2014 წელს საქართველოში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2015)42, 2015

წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში უნგრეთის მთავრობას 2009 წელს უნგრეთში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2010)16, 2009

წამების პრევენციის კომიტეტის ანგარიში ბულგარეთის მთავრობას 2002 წელს ბულგარეთში ვიზიტის თაობაზე, CPT/Inf (2004)21, 2004

ევროპის საბჭოს სახელმძღვანელოები

ევროპის საბჭო, სახელმძღვანელო დისკრიმინაციის აკრძალვის ევროპული სამართლის შესახებ, სტრასბურგი, 2013

ევროპის საბჭო, წამების აკრძალვა, სტრასბურგი, 2002

ევროპული კავშირი

ევროპული პარლამენტის 2008 წლის 13 მარტის რეზოლუცია ციხეში ქალთა განსაკუთრებული მდგომარეობის შესახებ

საქართველოს ნორმატიული აქტები

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №119 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N2 პენიტენციური დაწესებულების დებულება

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №116 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N5 პენიტენციური დაწესებულების დებულება

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №109 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N3 პენიტენციური დაწესებულების დებულება

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №108 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N6 პენიტენციური დაწესებულების დებულება

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 27 აგვისტოს №107 ბრძანებით დამტკიცებული საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს N7 პენიტენციური დაწესებულების დებულება

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 9 ივლისის №70 ბრძანება „მსჯავრდებულის რისკის სახეების, რისკის შეფასების კრიტერიუმების, რისკის შეფასებისა და გადაფასების, მსჯავრდებულის იმავე ან სხვა ტიპის თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში გადაყვანის, გადაყვანის პირობების, აგრეთვე რისკების შეფასების გუნდის საქმიანობისა და უფლებამოსილების განსაზღვრის წესის დამტკიცების შესახებ“

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 19 მაისის ბრძანება №35 „ვიზუალური ან/და ელექტრონული საშუალებით მეთვალყურეობისა და კონტროლის განხორციელების, ჩანაწერების შენახვის, წაშლისა და განადგურების წესის განსაზღვრის თაობაზე“

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2015 წლის 29 აპრილის ბრძანება №33 „სასჯელს მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვის ინსტრუქციის დამტკიცების შესახებ“

საქართველოს პრეზიდენტის 2014 წლის 27 მარტის no. 120 ბრძანებულება „შენაღების წესის დამტკიცების შესახებ“

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის 2013 წლის 1 აგვისტოს ბრძანება №200 „პენიტენციურ დაწესებულებებში სამართლებრივი რეჟიმის ორგანიზების ინსტრუქციის დამტკიცების შესახებ“

საქართველოს 2009 წლის 9 ოქტომბრის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

საქართველოს 1999 წლის 22 ივლისის სისხლის სამართლის კოდექსი

საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშები

საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, 2017

საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, 2016

არასამთავრობო ორგანიზაციათა კვლევები/სახელმძღვანელოები

დემოკრატიისა და უსაფრთხო განვითარების ინსტიტუტი, სასჯელაღსრულების დაწესებულებების მონიტორინგის მეთოდოლოგია, თბილისი, 2018,

დემოკრატიისა და უსაფრთხო განვითარების ინსტიტუტი, „ადამიანის უფლებათა სამთავრობო სამოქმედო გეგმის მონიტორინგი, თავი 4 – ადამიანის უფლებების დაცვა სასჯელაღსრულების სისტემაში“, 2018

დემოკრატიისა და უსაფრთხო განვითარების ინსტიტუტი „ადამიანის უფლებათა სამთავრობო სამოქმედო გეგმის მონიტორინგი, თავი 5 – წამებასა და არასათანადო მოპყრობასთან ბრძოლა“, 2018

ციხის საერთაშორისო რეფორმა, წამების პრევენციის ასოციაცია, „პატიმრობის მონიტორინგის მექანიზმი“, 2013

ციხის საერთაშორისო რეფორმა, „უვადო თავისუფლების აღკვეთის გამოყენება და მოხდის პირობები საქართველოში“, 2009

ექსპერტთა კვლევები/სახელმძღვანელოები

ნანა მჭედლიძე, სახელმძღვანელო პატიმრობის საერთაშორისო სტანდარტებზე, ევროპული კავშირი, თბილისი, 2018

ანტონ ქელბაქიანი, ნატალია ცაგარელი, დავით ჭყოიძე, მაღალი რისკის პენიტენციური დაწესებულების მართვა, თბილისი, 2015

ნანა მჭედლიძე, საქართველოში დისკრიმინაციის საქმეებზე შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოყენების გზამკვლევი, თბილისი, ევროპის საბჭო, 2015

ენდრიუ კოილი, ციხის მართვა ადამიანის უფლებების მიდგომით: სახელმძღვანელო ციხის პერსონალისთვის, მე-2 გამოცემა, ლონდონი, პენიტენციურ სწავლებათა საერთაშორისო ცენტრი, 2009

